

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

GAZİANTEP ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN MEKÂNSAL HABİTUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET HAKAN DOLMA

GAZİANTEP
NİSAN 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

GAZİANTEP ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN MEKÂNSAL HABİTUSU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET HAKAN DOLMA

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Sinan Tankut GÜLHAN

GAZİANTEP
NİSAN 2019

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

Gaziantep Organize Sanayi Bölgelerinde Çalışan İşçilerin Mekânsal Habitusu

MEHMET HAKAN DOLMA

Tez Savunma Tarihi: 30.04.2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr., Zekiye Antakyalıoğlu
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr., Mehmet Nuri GÜLTEKİN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi, Sinan Tankut GÜLHAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Doç. Dr. Meltem KARADAĞ

Doç. Dr. Vefa Saygın ÖĞÜTLE

Dr. Öğr. Üyesi Muhsin SOYUDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DOĞANOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Sinan Tankut GÜLHAN

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirim, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Mehmet Hakan DOLMA

30.05.2019

ÖZET

GAZİANTEP ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE ÇALIŞAN İŞÇİLERİN MEKÂNSAL HABİTUSU

DOLMA, Mehmet Hakan
Yüksek Lisans Tezi, Sosyoloji ABD
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi, Sinan T. GÜLHAN
Nisan 2019, 100 sayfa

Bu çalışma, Türkiye’de özellikle yirminci yüzyıl ortasından itibaren, dünyada ise on dokuzuncu yüzyıl başında sanayileşme ve kentleşmeyle beraber belirleyici bir sosyolojik olgu hâlini alan konut sorununu, özellikle işçilerin ev sahipliği meselesini, faillerin anlam dünyaları içinden ele almayı amaçlamaktadır. Türkiye’de kentleşmenin ve sanayileşmenin getirdiği nüfus baskısıyla birlikte gecekondulaşma etraflı bir biçimde çalışılmıştır. Ancak, işçilerin kentleşme deneyimini ve konut mülkiyetine dair geliştirdikleri anlam dünyasını çalışan akademik literatür kısıtlıdır. Bu tezde, Pierre Bourdieu’nün habitus kavramını kullanarak, Gaziantep Organize Sanayi Bölgelerinde çalışan işçilerin mekânı nasıl kavradıkları ele alınmıştır. İşçilerin mekânsal habitusu olarak belirlediğimiz çerçevede, işçilerin fabrika odağında şekillenen gündelik hayat örüntüleri, konut ve hayat beklentileri, komşuluk ilişkileri, akrabalığın dönüşümü, toplumsal cinsiyet ilişkileri, gelecek beklentileri ve ideal ev beğenileri işlenmiştir. Burada, kavramsal olarak konut sorununun salt ekonomi-politik bir sorun olmadığı, aynı zamanda toplumsal aktörler olan işçilerin mekânın üretiminde bilfiil rol aldıklarının üzerinde durulmuştur. Bourdieu’nün orta sınıf habitusu hakkında tespitlerinin, Gaziantep’te sanayi işçilerinin mekânla girdikleri ilişki için de geçerli olduğu savı, bu tezin önemli katkılarından biridir.

Anahtar kelimeler: Kentleşme, Konut Sorunu, Sanayi İşçiliği, Gaziantep, Habitus, Mekânın Üretimi

ABSTRACT**SPATIAL HABITUS OF THE INDUSTRIAL WORKERS IN THE
GAZIANTEP INDUSTRIAL DEVELOPMENT ZONE**

M. A. Thesis, Department of Sociology
Supervisor: Asst. Prof., Sinan T. GÜLHAN
April 2019, 100 pages

This study aims to focus on the acute housing problem. In the Western World, the nineteenth century heralded an onslaught of industrialization and urbanization. In Turkey, a similar process took place beginning from the mid-twentieth century. A great deal of attention was paid to the decisive sociological phenomenon of urbanization and squatter settlements. However, the life-world of the working people was missing in most of the studies. This thesis is an attempt to bridge this gap. In this thesis, using Pierre Bourdieu's sociological notion habitus, we examined how workers in Gaziantep Organized Industrial Zones have understood and appropriated the spatial relations. Under the rubric of the workers' spatial habitus, this thesis brings together the everyday life patterns of the workers -which are shaped by the focus of the factory and the workplace- housing and life expectations, neighborhood relations, the transformation of kinship, gender relations, future expectations, and taste related to the concept of an ideal home. Here, it was emphasized that, conceptually, housing problem is not only a problem rooted in political economy, but also workers who are social actors play an active role in the production of space. One of the most important contributions of this thesis is the fact that Bourdieu's conclusions about the middle-class habitus are valid for the industrial workers' spatial relationships and experiences in built environment in Gaziantep.

Key words: Urbanization, Housing Problem, Industrial Workers, Gaziantep, Habitus, Production of Space

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
TABLolar LİSTESİ.....	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vi
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI	2
1.2. YÖNTEM VE METODOLOJİK SINIRLILIKLAR	3
1.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ	4
İKİNCİ BÖLÜM: İŞÇİLERİN MEKÂNSAL HABİTUSUNU KAVRAMSALLAŞTIRMAK.....	8
2.1. MEKÂNSAL HABİTUSU TANIMLAMAK	8
2.2. EVİN SEMBOLİK BOYUTU	10
2.3. BATI’DA KONUT MESELESİNİ SORUNSALLAŞTIRMAK	17
2.4. TARİHSEL-COĞRAFİ EŞİTSİZ GELİŞME VE MEKÂNIN ÜRETİMİ.....	23
2.5. TEMEL BİR İNSAN HAKKI SORUNU OLARAK BARINMA	30
2.6. TÜRKİYE’DE KONUT SORUNUNUN TOPLUMSAL VE TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ.....	33
2.7. GAZİANTEP’İN KENTSEL GELİŞİMİ VE PLANLAMA TARİHİ	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	53
3.1. FABRİKA İŞÇİSİ KİMDİR?	53
3.2. FABRİKA İŞÇİLERİNİN KENTSEL MEKÂN DENEYİMLERİ.....	57
3.3. FABRİKA İŞÇİLERİNİN GÜNDELİK HAYAT MEKÂNLARINI ÜRETMEŞİ	60

3.4. BİR PRATİK METAFOR: EV	65
3.5. FABRİKA İŞÇİLERİNİN BAHÇELİ EV ÜTOPYASI	68
3.6. KOMŞULUK İLİŞKİLERİNDE ÇÖZÜLME VE KADIN EKSENLİ KOMŞULUK İLİŞKİLERİ.....	71
3.7. MÜLKİYETİN HABİTUSU	74
3.8. KİRAÇILAR EV SAHİBİ OLABİLİR Mİ?	78
3.9. KONUTUN DEĞERİ: ALGI VE KANAAT İNŞASI YA DA PİYASANIN GİZLİ ELİ	81
3.10.TOKİ VE BELEDİYE: “HİÇ İNANMA HEP TİCARİ BİR FAALİYET”	84
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	91
KAYNAKÇA	94
ÖZGEÇMİŞ.....	102
VITAE	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Ev Sahipliği, Otomobil Sahipliği ve Yerleşim Yeri.....	78
Tablo 2: Çalışma hayatı ve hane geliri	99
Tablo 3: Konutun niteliği ve değeri	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Konutun Niteliği.....	75
Şekil 2: Ev sahipliği.....	76
Şekil 3: Öğrenim Durumu	76
Şekil 4: Görüşmecilerin Oturdıkları Mahalle	77
Şekil 5: Otomobil Sahipliği	77

BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ

Bu tez, Türkiye’de az çalışılmış bir konuyla ilgilidir: sanayi işçilerinin konut, ev ve şehre dair algısı nasıl oluşmaktadır sorusunu incelemeyi amaçlar. Fabrika işçilerinin mekânsal habitusu adını verdiğimiz kavramsal çerçeve içerisinde temelde izini sürdüğümüz sorunsal, gündelik hayat pratikleri içerisinde toplumsal mekânın ev, yer, iç mekân-dış mekân, yakınlık-uzaklık, iktisat, spekülasyon, rant, yerleşiklik ve kır-kent dizgesinde nasıl üretildiğidir.

Bu tezde, işçinin yere ve mekâna dair beğenisini kavramaya çalıştım. Yer ne demektir, işçi kenti nasıl görür, kente dair habitusu nasıl üretilir, içinde bulunduğu mekân ve o mekânın fiziksel kısıtlılıkları bu habitusun yeniden üretilmesini nasıl sağlar sorularını ele aldım. Bu tezin temel açıklayıcı mekanizması işçinin yere ve mekâna dair beğenisini kavramaya yöneliktir. Yer, yerleşmek, ev sahipliği, kentlinin hareketi, göçmenlik, iktisadi mekanizmalara katılım, bir tüketim süreci olarak şehirdeki gündelik alışkanlıklar gibi kavram kümelerinin hepsi işçinin kente dair kurduğu habitusun bir parçasıdır.

Habitus, Pierre Bourdieu’nün kavram kümesinin bir parçası olmasına rağmen, Henri Lefebvre de, kentin ve kentsel mekânın nasıl üretildiğini gündelik hayatın dil, giyim, yemek, semboller, karşılıklı alışverişler, vb. üzerinden kavramsallaştırmaya çalışmıştır. Kent merkezlerinin orta sınıf ve burjuvazi tarafından yeniden keşfedilmesi ve geri kazanılması vakasını inceleyen Lefebvre, belli bir dönem boyunca çürümeye bırakılan kent merkezlerinin halkın eline geçmesinin mümkün olduğu dönemde bunun gerçekleşemediğini baskı, şiddet, çürüme yoluyla, geri kazanmayla dönemsel olarak bunun önüne geçilmiş olduğunu savunur. Ona göre, “Kent merkezlerini ne emekçiler, ne işsizler, ne de mülksüzleştirilmiş köylüler ellerine geçirebildiler” (Lefebvre, 2015, s. 115). Kent mekânında yaşanan bu dönüşümler, uygulanan neoliberal politikalarla daha görünür

hal almakta ve kentler küçük sermaye gruplarına göre değil; büyük sermayedarların işlerine yarayacak şekilde yeniden tanımlanmaktadır (Candan & Maltaş, 2014, s. 4).

Geç kapitalizme ayak uydurması da görece geç kalan Türkiye'deki durum ise dünyada yaşanan ve derinleşen eşitsizlikler ile tam manasıyla uyum içerisindedir. Özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan ancak bütün belirleyiciliğini ve 2000'li yıllar ile birlikte gösteren neoliberal politikalar, mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştiren ve çıkar gruplarının çeşitli dalaverelerle elde ettikleri avantajlı konumları bin bir türlü oyunla örtbas etmelerine ve meşruiyet kazandırmalarına olanak vermektedir (Durak, 2013, s. 7). Bu araştırma, fabrika işçilerinin kent içinde oluşturdukları toplumsal mekâna odaklanmakta ve bu mekân içerisindeki konumlarını belirleyen habituslarının yerleşik olduğu günlük hayatlarına dair fragmanlar sunmaktadır.

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Bu tez, Gaziantep'te sanayi işçisi olarak çalışmakta olan tamamı erkeklerden oluşan, bir kısmı Gaziantep'li, bir kısmı göçmen olup görece heterojen bir sosyal grubun içinde hâkim mekânsal habitusu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, gecekonduların mekânsal ve tarihsel-coğrafi formasyonlar olarak üretimlerinin son bulduğu yirmi birinci yüzyılda, hâlâ etkisini ve varlığını gösteren fabrika işçilerinin Gaziantep'teki mekânsal habitusunu kavramayı amaçlamaktadır. Sanayi işçilerinin mekânla ilintili deneyimi, Michael Burawoy (2015) ve Harry Braverman (2008) gibi yirminci yüzyıl endüstri sosyolojisinin kurucu eleştirel isimleri tarafından ele alındığında, üzerinde anlaşılan saptama, işçinin deneyiminin fabrikanın üretim alanındaki mekânsallığından doğduğu fikridir. Kent, ikinci bölümde de ele alacağımız üzere klasik eleştirel okul ve neoklasik iktisat tarafından üretimin değil, tüketimin mekânı olarak nitelendirilmiştir. Tüketimin mekânında, üretimin esas faillerinin davranışı, Manuel Castells ve yeni kent sosyolojisi açısından kolektif tüketim olarak gözlemlenirken, Friedrich Engels ve Karl Marx'ın yapıtlarından itibaren baskın bir görüş, işçinin mekânla ilişkisini salt konut sorunu yönünden okumaya yönelmiştir (Merrifield, 2012).

Bu tezin amacı, konut sorunu literatürünün görece cevapsız bıraktığı bir meseleyi, yani mekânın üretimi süreçlerinden kaynaklanan işçilere özgü habitusun değerlendirilmesidir. Bu sayede, Türkiye'de özellikle gecekondular ve çarpık kentleşme kavramlarıyla göçmenlerin sanayi süreçlerinde işçileşmesini ele alan tartışmaların

ötesine geçerek, aşağıdan yukarıya doğru bir anlam-dünyası zincirinin ortaya çıkarılması, işçinin mekânsal habitusunun tarif edilmesi hedeflenmektedir.

1.2. YÖNTEM VE METODOLOJİK SINIRLILIKLAR

Pierre Bourdieu, düşünümsel sosyal bilimsel araştırma yöntemini şu şekilde açıklar: sosyolojik araştırma “gözlemcinin incelediği evrenle “doğal” ilişkisini tersine çevirme, egzotik olanı aşına, aşına olanı egzotik kılma niyeti” taşımalıdır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 52). Bunun amacı da “üzerinde hiç düşünülmeden kabul edilen olguları açığa çıkarmak ve hem nesnenin hem öznenin nesnesiyle ilişkisinin tam bir sosyolojik nesneleştirilmesini” sağlamaktır (Bourdieu ve Wacquant, 2014, s. 52). Türkiye’de, işçi olmanın da belirgin bir kabuller dizgesi içinde hareket ettiğini son derece geniş bir literatür üzerinden kurbanlaştırılmış veya yanlış bilinçlenmiş bir işçi portresinin ortaya konulduğu iddia edilebilir. Sosyal bilimcinin işçilerle kurduğu ilişkinin tek yanlı bir statü basamağına dönüşmesi riski, sosyolojik nesneleştirmenin özne ve nesneyi bir araya getirmekte karşılaştığı en kayda değer sorunu oluşturmaktadır. Katılımcı gözlem, derinlemesine mülakatlar ve müteakip görüşmelerin taşıdığı olası hiyerarşik ilişki ve bunun özne ve nesne mütekabiliyetini zedeleme ihtimali belirgindir.

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi, bu araştırmanın evrenini teşkil etmiştir. Türkiye’de fabrika işçiliği ile küçük ve orta ölçekli işletme işçiliği arasında görece belirsiz bir geçişkenlik bulunduğundan ötürü, sahamızı, Organize Sanayi Bölgesi’nde yerleşik fabrikalarda çalışan işçiler arasında gerçekleştirmeyi tercih ettik.

Bu çalışmada Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi’nde (I., II., III., IV., V. bölgeler) çalışan kırk üç erkek işçi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden derinlemesine görüşmeler gerçekleştirildi. Araştırma planlanırken kadın fabrika işçileriyle görüşmeler de hedeflenmesine rağmen geleneksel cinsiyet rollerinin etkisine bağlı olarak kadın fabrika işçileriyle görüşme gerçekleştirilememiştir. Beş kadın fabrika işçisiyle görüşme planlanmış ancak bu mülakatlar çeşitli nedenlerle yapılamamıştır.

Bu kırk üç görüşme 2017’nin son ayları ile 2018’in ilk aylarında gerçekleştirilmiştir. Yine iş yerinde geçirilen çalışma sürelerinin etkisiyle günlük hayat içerisinde kendine ayırdığı süre daralan fabrika işçileriyle yirmi dakika ile altmış dakika arasında gerçekleşen görüşmeler yapılmıştır. Çeşitli nedenler ile yarıda

kesilen birkaç görüşme araştırmaya dâhil edilmemiştir. Örnek olarak işçi servisini beklerken gerçekleştirilen görüşme, işçi servisinin gelmesiyle yarıda kalmış daha sonra devam etme imkânı bulunamamıştır.

Araştırmaya dâhil edilen fabrika işçileri ile karşılaşmak ve tanışıklık kurmak için uygun mekân olarak kahvehaneler düşünülmesine rağmen gerçeğin öyle olmadığı araştırma sürecinde ortaya çıkmıştır. Kahvehanelerin kullanıcılarının daha çok yaşlı bireyler ve görece daha güvencesiz işlerde çalışanlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Ancak yine de genç bekâr fabrika işçileri kahvehaneleri kullanma noktasında daha görünürdür. Bunda aile içi sorumlulukların etkili olduğu düşünülmektedir. Fabrika işçileriyle tanışıklık kurmak için en elverişli mekânlar, işçi servislerinin güzergâhındaki duraklardır. Özellikle mahallelerin belli bir noktasının durak olarak kullanılması, işçi servisini bekleyen işçileri görünür kılmaktadır. Bu vesileyle işçiler ile kurulan ilişkiler görüşmelerin gerçekleştirilmesinde ve planlanmasında etkili olmuştur. Görüşmelerin bir kısmı işçilerin evlerine misafir olarak yapılmıştır. Görüşmelerin kalan kısmı ise işçi servisinin saatine göre işyerine gitmeden önce veya işyerinden dönüş zamanına göre işçilerin uygun gördüğü mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, durağa göre yakın kahvehaneler, küçük parklar ve simitçi vb. mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Diğer önemli bir husus ise araştırma planlanırken fabrika işçileriyle görüşmek için hafta sonlarının uygun olduğu düşünülmüştür. Ancak gerçekleşen görüşmelerin büyük bölümü, tam aksi yönde hafta içi gerçekleştirilmiştir. Bu durumun oluşmasında, hafta sonu mesailerinin, işçilerin kazançlarının artmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu durum, aynı zamanda işçinin, kent ile kurdukları ilişkiye etki etmektedir.

Son olarak araştırmada referans gösterilen işçi isimleri, işçilerin gerçek isimleri değildir. Görüşülen işçilerin özel hayatlarının gizliliklerini korumak üzere, gerçek isimler Gaziantep'te yaygın olarak kullanılan isimlerle rastgele bir biçimde değiştirilmiştir.

1.3. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

İkinci bölümde ele alacağımız üzere, işçilerin ve göçmenlerin kentlere yerleşmesinin arttığı 1950'lerden itibaren, konut sunum biçimleri ve konut sorunu zengin bir literatüre konu olmuştur. Bu kapsamdaki çalışmaların başında İlhan Tekeli'nin (2010, 1996), “Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek”

ve “Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi” adlı çalışmaları gelir.

Diğer yandan “mekânsal-sınıfsal ayrışma” olgusu etrafında şekillenen çalışmalar özellikle kent sosyolojisi literatüründe ağırlık kazanmaya başlamıştır. Bu tür çalışmalar, güvenli ve kapalı (sterilleşmiş mekânlar) sitelerin yaygınlaşmasının toplumsal ayrışmaya etkilerini odağa almaktadır. Bu minvalde bir çalışma olarak Hatice Kurtuluş’un (2005), “İstanbul’da Kentsel Ayrışma” adlı çalışması sterilleşmiş mekânların artmasının kentte “sınıfsal” temasları engelleyebilecek dinamikleri taşıdığına odaklanır. Bu tür çalışmalar ise sınıfsal (üst, orta ve alt) düzeyi ön plana aldığı için yaşanan bu sürecin *özgün bir grup* tarafından nasıl algılandığı ve deneyimlendiğine cevap verememektedir.

İşçi sınıfının deneyimlerine ilişkin, Şükrü Aslan’ın 1 Mayıs Mahallesi örneğinde İstanbul’da (2004), Burcu Şentürk’ün (2015) Ege Mahallesi örneğinde Ankara’da yaptıkları araştırmalar dışında, işçi sınıfının Türkiye’de mekânsal algısı üzerine yapılan araştırmalar geçekundu çalışmalarıyla kısıtlı kalmıştır (Karpaz, 1976; Erman, 2004; Gökçe, 1976). *Özgün bir grup* olarak ele alacağımız Gaziantep’teki fabrika işçilerinin, mekânsal habitusunu ortaya koyma çabası bu çalışmanın literatürdeki önemini belirleyebilecek bir göstergedir.

Alan araştırmasının yapıldığı Gaziantep, barındırdığı ticaret kültürünün köklü geçmişi yanı sıra özellikle 1980 sonrası yükselen Anadolu sermayesinin başat sanayi şehirlerinden biridir. Gaziantep ucuz emeğin sanayi üretimi üzerinden sermaye birikimi açısından işlerlik kazandığı bir kettir. Aynı zamanda, şehir, bu sermaye birikiminin eşitsiz gelişme izleklerini doğrudan yansıttığı, sınıfsal ve mekânsal olarak dezavantajlı grupların şehrin çeperlerine ve eski kent merkezine yerleştikleri dev bir sanayi kenti kimliği taşımaktadır.

Gaziantep, yakın zamana kadar, Türkiye’de sanayileşmenin etkisiyle kırdan ve bulunduğı bölgeye yakın ikincil şehirler ve kasabalardan da sürekli göç almaktaydı. Ucuz iş gücünün yoğunlaştığı bir kent kimliğine bürünen Gaziantep, aynı zamanda özellikle işçi sınıfının ve yoksulların birçok sosyal, kültürel ve ekonomik problemler yaşadığı bir yer olması sebebiyle araştırmacıların dikkatini çeken önemli bir kettir. Bu noktada fabrika işçilerinin yaşadığı önemli sorunlardan birini konut meselesi oluşturmaktadır. Neoliberal politikaların artan baskısıyla şekillenen çalışma koşulları ve kentsel görünüm işçi sınıfının kent ile kurduğu

ilişkiyi sınıfsal ve mekânsal bir ayrıma yerleştirdiği literatürde çokça işlenen konulardandır. Günlük hayatını idame ettirebilmek için zorlu çalışma koşullarını kabullenen işçiler aynı zamanda gerek zorunlu gerekse fazla mesailere kalmaktadırlar. Buna ek olarak fabrikaya gidiş ve geliş için kullanılan işçi servislerinde toplam iki saat geçirilen süre de hesaba katıldığında işçilerin kent ile ilişkileri sekteye uğramaktadır. Gündelik hayatı bu şekilde şekillenen fabrika işçilerinin rant ilişkileri üzerine kurulmuş gayrimenkul sektöründe aktif aktör rolü oynaması, tezimizin önemli bulgularındandır.

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi genel yapı itibariyle içerisinde küçük imalathane ve atölyelerin yanı sıra kapasiteleri ve istihdam sayıları açısından büyük tesisleri de barındırmaktadır. Beş organize sanayi bölgesi, şehrin kuzeyinde yer almaktadır ve safhalarına göre şu yıllarda kurulmuştur: I.OSB(1969), II.OSB(1986), III.OSB(1994), IV.OSB(2002), V.OSB(2013). Hâlihazırda bu organize sanayi bölgelerinde faaliyet halinde 970 firma bulunmakta olup, firmaların sektörel dağılımı şu şekildedir: tekstil %28, gıda %20, kimya-plastik %14, makine-metal %8, plastik atık geri kazanım %4, kağıt-orman ürünleri %3, paketlenme %2, enerji %1, elektrik-elektronik %1, inşaat %1, diğer %15 (oranlar yuvarlanmıştır). Bu organize sanayi bölgeleri, toplam 140.000 işçinin istihdam edildiği büyük çaplı, ancak küçük ve orta ölçekli işletmelerin çok sayıda olduğu, bir sanayi kompleksini oluşturmaktadır. 2017 yılında Gaziantep'ten 6.552 milyon dolar ihracat yapılmış, buna karşın 5.327 milyon dolar ithalat yapılmıştır. İhracatlar 177 farklı ülkeye gerçekleştirilmiş, ülke grupları ve ihracat rakamları ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Ortadoğu ülkeleri 3.044.986, AB ülkeleri 1.309.429, Afrika ülkeleri 784.577, Amerika ülkeleri 693.928, eski Doğu Bloku ülkeleri 241.058, Asya ve Okyanusya ülkeleri 226.014, Türki cumhuriyetler 200.978, diğer Avrupa ülkeleri 28.835 (bin ABD doları) (Gaziantep Sanayi Odası, 2018).

Gaziantep nüfusu itibariyle genç ve dinamik bir yapıya sahiptir. 31 Aralık 2017 tarihi itibariyle Gaziantep nüfusu iki milyon beş bin (merkez ilçeleri oluşturan Şahinbey 902.424, Şehitkâmil 760.849 olmak üzere) kişiye ulaşmıştır, nüfusun 1.327.505'i Gaziantep, 242.664'ü Şanlıurfa, 106.986'sı Kilis, 67.690'ı Adıyaman, 67.208'i Kahramanmaraş nüfusuna kayıtlıdır. Bunun yanı sıra 2016 sonu itibariyle resmi rakamlara göre geçici koruma kapsamında ikamet eden 350 bin civarında Suriyeli bulunmaktadır. Gaziantep'in işgücü potansiyeli ise (çalışabilir nüfus 20-60

yaş %50, ilköğretim ve ortaöğretim çağı 5-19 yaş %31, okul öncesi 0-4 yaş %11, 60 yaş ve üstü %8) şeklindedir (Gaziantep Sanayi Odası, 2018).

Bu araştırma, genel hatlarıyla Gaziantep'te yaşayan fabrika işçilerinin kent ile kurdukları ilişkiyi, mekânı nasıl algıladıklarını, konuta dair anlam dünyalarını, kısaca mekânsal habituslarını nitelendirmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın birinci bölüm, yapılan çalışma hakkında genel bilgilendirmeyi içermektedir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise, öncelikle “mekânsal habitus” tanımlanacaktır. Daha sonra Bourdieu, üzerinden evin sembolik boyutu incelenecektir. Diğer yandan ise Bourdieu üzerinden, politik iktisadın eksik bıraktığını düşündüğüm konut tüketicisi konumunda olan aktörlerin rolünü kavramak üzere: Bourdieu'nün konut üretiminin ve tüketiminin ikili toplumsal inşanın ürünü olduğu yönündeki araştırmasına başvurulacaktır. İkinci bölümün ikinci kısmında ise Bourdieucü anlamda işçinin mekânsal habitusu kavramsal olarak incelendikten sonra, konut sorununun tarihsel olarak kuramsal inşası ele alınacaktır. Burada, konut piyasasında hâkim olan aktörleri odağına alan ve bu aktörlerin oluşturdukları politikalara karşı yapılan eleştiriler, literatür üzerinden incelenmektedir. Bu literatür daha çok konut üretiminde var olan devlet ve inşaat şirketlerinin konumlarına ve projelerine odaklanmaktadır. Bu inceleme, konut politikalarının ve eleştirilerinin, tarihsel dönüşümünü anlayabilmek için önem arz etmektedir. Yani konut arzının nasıl şekillendiğini incelemektedir. Üçüncü bölümde, alan araştırmasından elde edilen veriler üzerinden analiz yapılmaktadır. Yani Gaziantep Organize Sanayi Bölgesinde çalışan işçilerinin, yaşadıkları yerleri nasıl deneyimledikleri, belli başlı temalar etrafında incelenmektedir. Sonuç kısmında ise elde edilen veriler değerlendirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM: İŞÇİLERİN MEKÂNSAL HABİTUSUNU KAVRAMSALLAŞTIRMAK

Bu bölümde kurmaya çalışacağımız çerçeve, öncelikle, kent sosyolojisinin Türkiye’deki türevleri ve yorumları içerisinde hâkim olan sanayi işçilerini anlamakta etken gecekondü eksenli çalışmaların ötesine geçip mekânsal habitusu tanımlamaktır. Daha sonra evin sembolik boyutu Bourdieu üzerinden ele alınacaktır. Bölümün ikinci kısmındaki başlıklarda konut ve barınma kavramının kapitalist ve sanayileşen toplumlarda dönüşümü ile mekânın toplumsal olarak inşasında etkili olan “kent hakkı,” “tarihsel-coğrafi eşitsiz gelişme” ve “mekânın üretimi” gibi önemli eleştirel kuramsal yaklaşımlara yer verilecektir. Burada konut sorunun ve kent planlamasının geçirdiği dönüşüm incelenecektir. Bölümün son kısmında, Gaziantep’in kentsel planlama ve gelişim tarihi ele alınacaktır.

2.1. MEKÂNSAL HABİTUSU TANIMLAMAK

Sistemlilik modus operandide olduğu için operatum'dadır: Ancak tüm pratiklerin birleştirici ve üretici ilkesi olan habitusun en başından beri sentetik birliğinde bulunduğu için, bireyi ve grupları çevreleyen "iyeliklerin" (terimin her iki anlamında) tümünde (evler, mobilyalar, tablolar, kitaplar, otomobiller, içkiler, sigaralar, parfümler, giysiler ve spor, oyun, kültürel eğlenceler gibi) ayrımlarını dışa vurdukları pratikler yer alır (Bourdieu, 2015, s. 259).

Habitus, Bourdieu’ye göre, yapılandıran bir yapı, girişte epigrafta alıntıladığımız üzere, *modus operandi*’dir. Gündelik hayat pratiklerinin, sembollerin, karşılaşmaların, iletişimin, anlaşmanın ve anlaşmazlıkların ortak güzergâhı olan *modus operandi*, yani işlerin hangi kipte, hangi düzende ve hangi hâllerde işlediği bilgisi, *operatum*’unda -iş yapmanın biçiminin- belirleyicisidir (Bourdieu, 2015, s. 259).

Habitus, bir sınıflama sistemi ve bizzat kendisi bu sistemin üretici öncülüdür. Yaparken yapar, kurarken kurucudur, şekillendiren şekildir. Habitus, bu açıdan kaçınılmaz olarak bir gerçekliğin, temsil edilen toplumsal dünyanın yansımasıdır ve bu yansımanın kendisi yaşam tarzları mekânıdır. Bir diğer deyişle,

Bourdieu'ye göre: “yaşam tarzları uzamı [mekânı], habitusu belirleyen bu iki kabiliyet arasında, yani sınıflandırılabilir pratikler ve yapıtlar üretme kabiliyeti ile bu pratikler ve ürünleri ayırt edip değerlendirme kabiliyeti (beğeni) arasındaki ilişkide oluşur” (Bourdieu, 2015, s. 254). Bourdieu, yaşam tarzları mekânını hem metaforik bir sosyoloji mekânı olarak, hem de habitusun imalat mekanizmalarından birisi şeklinde kurgulamıştır (Gülhan, 2019). Habitus, sınıflandıran bir sınıftır ve esas beğeni üzerinden oluşur.

Habitus, Bourdieu'ye göre kasket takarken de, mutfakta salata doğrarken de, piyano ya da bağlama çalarken de devreye girer ve stilistik mümkünü arar – konutun briketle inşası da, demir kapılar da, evin ve hanenin yeri de bu mümkünü dahildir. “Eve girince koltuğa oturdun yastığı arkana aldın televizyonun karşısına geçtin ev budur yani huzur, mutluluk” diye ifade etmiştir görüşülen işçilerden birisi bu stilistik mümkünü, çok yakın, ancak olabildiğince yabancı bir tanım. Yakın, çünkü gündelik hayatın dili, yastığın yakınlığı, televizyonun yerini ve yinelenen bir terim olarak kendini gösteriyor. Tıpkı evle çay arasında kurulan bağıntı gibi, sürekli tekrar eden bir *phoneme*. Çay ve televizyon, koltuk ve ayaklarını uzatmak, işçiliğin değişmez yazgısı ve o değişmezliğin kabulü, bahçeye duyulan özlem ve açık havanın güzelliği, kadınların görünmezliği ve belirginliği, piyasanın görünmez elinin konut sorununda kendini belli etmesi, hepsi bizim yakalamaya çalıştığımız işçi sınıfının Gaziantep'teki mekânsal habitusunun belirtileri. Kasket ve piyano kadar birbirine uzak ve yakındır bu öğelerin her biri. Bourdieu'nün tasvir ettiği gibi, habitusun düzenlenmesi, tüm mekânlardaki tercihleri belirler:

Kültür tüketimlerinin, içinde tanımlandığı yaşam stilleri uzamını eksiksiz olarak yeniden kurmak için, her sınıf ve sınıf fraksiyonu, yani sermayenin her bir konfigürasyonu için, söz konusu görece homojen var oluş koşulları sınıfının karakteristiği olan zorunlulukları ve kolaylıkları özgün bir yaşam stiline tercüme eden habitusun üretici formülünü ortaya koymak gerekir ve bu bir kere gerçekleştirildikten sonra, pratiklerin belli başlı sahalarında -spor veya müzik alanında olduğu gibi besin, ev dekorasyonu, siyaset veya dil kullanımı vb.- habitusun yatınlıklarını, her bir alan tarafından sunulan stilistik mümkünler içinden birini veya diğerini hayata geçirerek nasıl özgünleştirdiğini saptamak gerekir. Bu eşmantık uzamlarının [benzer mekânların], birinin diğeri üzerine bindirilmesiyle ayırt edici niteliklerden her birinin (kasket takma veya piyano çalma) nesnel olarak içinde tanımlandıkları iki ilişki açısından betimlenmesini mümkün kılan yaşam stili uzamının bir temsili elde edilir (Bourdieu, 2015, s. 306).

Bourdieu konut sorununa bakış açısını yansıtan “*The Social Structures of the Economy (Ekonominin toplumsal yapıları)*” adlı çalışmasında konutun hem üretim hem de tüketim şekline ilişkin analizler geliştirmiştir. Bir ev için yapılan yatırım ekonomik olduğu kadar sosyal bir yatırım değeri de taşır. Bourdieu, konutu bir mal olarak görmekle birlikte aile ve aile üyelerini de içine alan ailenin yeniden

üretimi için temel bir yatırım olarak görür. Yani Bourdieu, konut piyasasında gerçekleşen üretim ve alım-satım işlemlerinin gerçekleşmesinin sadece üretimi yapan şirketler ve devletin politikalarına bakılarak anlaşılamayacağını söyler. Konut üretimini üzerinde etkisi göz ardı edilemeyecek tüketicileri ve bu tüketicilerin tercihlerinin ve yatkınlıklarının da hesaba katılması gerekmektedir.

Geç kapitalizme ayak uydurması da görece geç kalan Türkiye'deki durum ise dünyada yaşanan ve derinleşen eşitsizlikler ile tam manasıyla uyum içerisindedir. Özellikle 1980 sonrası ortaya çıkan; ancak bütün belirleyiciliğini 2000'li yıllar ile birlikte gösteren neoliberal politikalar, herkesi kapitalist düzeninin içerisine almaktadır. Neoliberal dönemde değişen tüketim alışkanlıklarının özellikle kapitalist sınıfın fikirlerinin benimsenmesi; tüm sosyal grupların bu oyuna ortak olmasına ve kapitalizmin tahribatının etkilerine maruz bırakılmaktadır. Bu süreç, mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştiren ve çıkar gruplarının çeşitli yollar ile elde ettikleri avantajlı konumları “*bin bir türlü oyunla örtbas*” etmelerine ve meşruiyet kazandırmalarına olanak vermektedir (Durak, 2013, s. 7). İşte bu araştırma, fabrika işçilerinin kent içinde oluşturdukları toplumsal mekâna odaklanmakta ve bu mekân içerisindeki konumlarını belirleyen habituslarının yerleşik olduğu günlük hayatlarına dair fragmanlar sunmayı amaçlamaktadır.

2.2. EVİN SEMBOLİK BOYUTU

Bourdieu (2005) “The Social Structures of the Economy (Ekonominin toplumsal yapıları)” adlı çalışmasında (Fransızca baskısı 2000 yılında yapılmıştır), 1965-1985 dönemine dair verilerden kendine has analizler inşa ederek Fransa’da müstakil konut piyasasının oluşumuna ve yapısal güzergâhına dair çözümlemelerde bulunmuştur. Emrah Göker (2007) ve Cem Özata (2012), Bourdieu’nün araştırmasına evin “simgesel (sembolik)” boyutunu tartışarak başladığını, bunun öneminin ise arz sahiplerinin yani konut üreticilerinin pazarlama stratejilerinde ortaya çıkan önemli bir payı temsil ettiğine dikkat çekmek içindir:

Ev sahibi olmanın sembolik anlamının tarihsel evrimine işaret ederek başlayan Bourdieu, saha araştırması kapsamında doğrudan gözlemlerin yapıldığı 1980’lerin ortalarında ev satın almanın basit bir parasal işleme indirgenemeyeceğine, bunun ötesinde bir anlama sahip olduğuna işaret eder. Yani, eve yapılan yatırım yalnızca parasal bir yatırım değil aynı zamanda zamansal, emeksel ve duygusal bir yatırımdır da... Öyleyse müstakil konuta yönelik talebin oluşumunu araştırırken onun sembolik boyutunun da dikkate alınması gerekir (Özata, 2012/2, s. 70).

Bourdieu’de “sermaye” kavramı (ekonomik -maddi veya iktisadi-, kültürel, sosyal -toplumsal- ve simgesel) bütün iktidar biçimlerini içine alacak şekilde ele alınmaktadır. Bireyler ve gruplar toplumsal düzen içinde edindikleri konumlarını korumak ve yükseltmek için sahip olduğu sermayeleri kullanmaktadırlar. Yani Bourdieu’de sermaye kavramı, üzerinden iktidar elde edilebilecek tüm kaynaklar ve bu kaynaklar için girişilen mücadeleleri kapsamaktadır (Swartz, 2011, s. 108). Ve genellikle dört sermaye tipinden söz eder: Farklı türleriyle ekonomik sermaye (para ve mülk), yine farklı türleriyle kültürel sermaye veya enformasyonel (eğitim de dâhil olmak üzere kültürel mallar ve hizmetler), sosyal sermaye (tanışıklıklar ve ilişki ağları), simgesel sermaye (farklı sermaye türlerinin meşru olarak algılanıp tanınması) (Bourdieu, 1987, s. 4; Swartz, 2011, s. 110).

Toplumsal dünyada keşfedilecek olan, aynen iskambil destesindeki aslar gibi, kıt kaynakların ele geçirilmesi mücadelesi içinde etkin olabilen güçler veya sermaye biçimleridir. Bu uzayın yapısı çeşitli sermaye biçimlerinin dağıtımı ile kurulur, yani çalışılan evren içinde aktif olan ve sahiplerine kuvvet, iktidar ve neticesinde kâr getiren özelliklerin dağıtımı ile (Bourdieu, 1987, s. 4).

Bourdieu “iskambil oyununu” bir metafor olarak kullanmaktadır. Asıl dikkat çekmek istediği ise toplumsal yapı içerisinde farklı sınıfların ve bunların içinde farklı grupların ve bireylerin sahip oldukları toplam sermaye miktarlarıdır. Ve bu sermaye miktarı sayesinde elde edilen “kuvvet, iktidar ve neticesinde kâr” üzerinden, toplumsal düzen içerisindeki işgal edilen konumlara gönderme yapmaktır.

Bourdieu çalışmalarında önemli yer işgal eden sermaye türleri, konut üzerinde yaptığı araştırmada da kendini gösterir. Bourdieu, Göker’in deyiimiyle “temel tahakküm kaynağının ekonomik sermaye olduğu” ancak içerisinde farklı sermaye türlerinin hedef yönelimli bir şekilde birbirine tahvil edilebildikleri gösterir. Bourdieu sermayeyi, “taşıdıkları emek miktarı bakımından nicel farklılıklar üzerine kurulu iktidar ilişkileri olarak değerlendirir.” İktidar elde etmeye yarayan çok sayıda kaynağın ve bu kaynakları elde etmek için çok çeşitli emek biçimlerinin “(yalnızca birkaçını sayacak olursak toplumsal, kültürel, siyasi, dinî, ailevî emek biçimleri gibi)” belirli koşullar altında belirli miktarlarda birbirine çevrildiğini söyler. Yani bireyler ve gruplar toplumsal düzen içinde sahip oldukları konumlarını korumak veya yükseltmek için yatımda bulunurlar ve çeşitli sermayelerini hedef yönelimli bir şekilde birbirine dönüştürme stratejileri geliştirirler (Swartz, 2011, s. 110).

Bu noktada konut, “simgesel sermaye” ye dönüşmüş olacaktır. Simgesel sermaye, Bourdieu’de diğer sermaye türlerinin (ekonomik -iktisadi-, kültürel, sosyal -toplumsal-) herhangi birisinin algısı üzerinden elde ettiği biçime tekabül eder.

Ancak bu sermaye biçimi elde edilmesi, birikimi ya da sahip olunanı “yanlış tanır” yani ona meşruluk kazandırır (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 108). Bourdieücü anlamda “yanlış tanıma” mevcut olan ekonomik ve siyasi çıkarların reddine tekabül eder. Bu şekilde simgesel pratikler ve pratiklerin içerisinde var olan çıkarlar reddedilerek, pratiklerin çıkarsızmış gibi sürdürülmesine yardımcı olur. Elde edilen, çıkarsızmış gibi görünen faaliyetler ve kaynaklar “simgesel iktidar” ya da meşruiyet kazanırlar. Bu çıkara dayalı ama çıkarsızmış gibi algılanan faaliyetler veya kaynaklar, bireylerin ve grupların simgesel sermayesi olurlar (Swartz, 2011, s. 67).

Alanda sahip olunan kozların işaret ettiği çıkarların üzeri simgesel sermaye ile örtülür. Oyunu oynamanın bir şekli olan “çıkara kollamaya karşı kayıtsızlık” yatkinliğini mümkün kılar, iktidar kullanımının (dolayısıyla tahakküm kurmanın) “masum” tanınma, meşruiyet, itaat taleplerine bürünmesini sağlar (Göker, 2007, s. 284).

Bu noktada Bourdieu, ekonomik çıkar anlayışını, simgesel ya da gayri maddi amaçları da içine alacak şekilde genişletmiştir. Yani “geleneksel olarak iktisadi (yani çıkara dayalı ve maddi) ve gayri iktisadi (yani çıkarsız ve simgesel) diye ayrılan eylem biçimlerini ve nesnelerini birleştirecektir” (Swartz, 2011, s. 99). Ancak çıkara yönelmiş eylem bilinçli ve akılcı hesaplamanın ürünü değildir. Bourdieu’de çıkar terimi, genellikle verili çıkarlar peşinde koşan aktörlerin, peşinden koştukları çıkarın tam anlamıyla farkında olmadıkları anlamındadır. En önemlisi ise aktörler peşinden koştukları çıkar boyutunun ne kadar az farkında olurlarsa, peşinden koşulan çıkar, o kadar çok meşruluk kazanmaktadır (Swartz, 2011, s. 104). Bourdieu, derdini daha iyi anlatabilmek için, çıkar teriminin yerine “illusio” terimini kullandığını şöyle aktarmaktadır:

Tarihsel olarak sınırlı alanların işleyişleri sonucu hem varsayılan hem de üretilen özgül çıkarlardan bahsettiğim için artık illusio terimini kullanmayı tercih ediyorum... Illusio sarsılmazlığın [ataraxia] tersidir: Çıkara olmak [ilgilenmek] belirli bir toplumsal oyunun bir anlam taşıdığını, kazanılıp kaybedileceklerin önemli ve peşinde koşmaya değer olduğunu kabul etmektir (Bourdieu & Wacquant, 2014, s. 104-5).

Bireylerin çıkarları ise toplumsal hiyerarşi içinde sahip olunan konumla bağlantılıdır ve bu konum üzerinden tanımlıdır. Ve bu çıkarlar aktörler tarafından içselleştirilmiş yatkinlikler olarak kabul görmektedir. Yani çıkar, “pratik ve yatkinliğe” bağlıdır (Swartz, 2011, s. 105). Yatkinlik ise bireyin doğuştan getirdiği bir oluş değildir. Oluşun ortaya çıkması ve bireyin davranışlarını şekillendirmesi çeşitli kaynakların varlığına bağlıdır. Bu sahip olunan kaynaklar aynı zamanda belli davranışların güdülmesini sağlar. Bu sahip olunan kaynaklar aynı zamanda bireyin sermayesidir. Bu şekilde insan eyleminin şekillenmesinde etki eden habitus iken, bu habitusa sahip olunmasının kaynağı sermaye olmaktadır (Terzi, 2014, s. 78).

Göker Bourdieu'deki çıkar terimini şöyle özetlemektedir:

Bourdieu'de çıkar kollamak, hedef-yönelimli akılcı eylem değildir. Faydacı yaklaşımdaki amaçlar-araçlar çerçevesini benimsemez. Eyleyici bedenselleştirdiği yatkınlıkları üzerinden çıkarlarını kollamaya çalışırken sahip olduğu düşünümsellik kapasitesi, yani kayıtsız bir konumdan oynadığı çıkar oyununu tanımlayabilme yeteneği konumuna ve alanın yapısına göre değişir (Göker, 2007, s. 290).

Yani bir konut için yapılan yatırım ekonomik olduğu kadar sosyal bir yatırım değeri de taşır. Bourdieu, konutu bir mal olarak görmekle birlikte aile ve aile üyelerini de içine alan ailenin yeniden üretimi için temel bir yatırım olarak görür. Aynı zamanda aktarılabilir kültürel ve ekonomik bir miras olarak da düşünüldüğünde değerlidir. Bir başka deyişle Bourdieu, “konut”un mali ve politik olduğu kadar yoğun bir simgesel yatırım da yapılan bir mal olarak görür, üretimi ve tüketimi hakkındaki habitusun etkisine dikkat çeker. Yani konutu bir mal olarak görmekle birlikte bu mala erişmek için sınıfsal ve bu sınıf içindeki ayrı grupların farklı yatkınlıkları olduğunu söyler. Ve bu mala erişmekte sermayenin salt ekonomik olmayacağını vurgular. Bu noktada konuta yönelik yatırımın arkasında yatan yatkınlıklar ve bu şekilde gerçekleşen pratikler, bireyin habitusundan kaynaklanır. Ancak Bourdieu gerçekleşen bu ekonomik gerçekliğin tam anlamıyla dış güçlerin sebep olduğu mekanik kararların kararı veya akılcı iradenin kararlarıyla temellendirilemeyeceğini belirtiyor. Yani Bourdieu, gerçekleşen ekonominin tam anlamıyla anlaşılması için “alanın” içindeki düzenliliklerin üzerinden edinilmiş olan yatkınlıkların ve bireyler arasındaki gerçekleşen çekişmeli ilişkilere dayanan öğrenme süreçlerinin de hesaba katılması gerektiğini ifade eder (Göker, 2007, s. 288).

Bourdieu'de “alan” kavramı, değerli olarak kabul görmüş, kaynaklar üzerindeki yürütülen mücadele arenasına işaret eder. Bu alan içerisindeki mücadele ilişkileri, belirli sermaye biçimleri (ekonomik, kültürel, dini, bilimsel vs.) etrafında döner. Yani neyin değerli olduğu üzerindeki mücadele ve meşrulaştırmaya tekabül eder. Bourdieücü anlamda “simgesel şiddeti” kullanma hakkını elde etmektir (Swartz, 2011, s. 174). Diğer yandan alanlar “sermaye tipine ve miktarına dayalı hâkim ve tabi konumların yapılanmış mekânlarıdır” (Swartz, 2011, s. 175). Yani alanlarda işgal edilen konum ve konumdakilerin yerlerinin, kişisel özelliklerden değil de; sahip olunan toplam sermayenin, eşitsiz dağılımdan kaynaklanmaktadır. Ve alanlar öyle düzenliliklere sahiptir ki, “her tekil unsur (kurum, örgüt, grup ya da birey)” sahip olunun ayırt edici niteliklerini, alandaki diğer var olan unsurlar ile kurmuş olduğu ilişki üzerinden tanımlarlar (Swartz, 2011, s. 175). Bir alanın işleyebilmesi için ise, o alana yatırım yapılması gerekmektedir. Yani yatırım yapma

imkânına ve bu yönde arzuyu sağlayacak olan “habitus”lara sahip bireylerin, devreye girmesi gerekmektedir. Bu şekilde yatırımın yapılması, o alanda sunulan ödüllerin meşruiyetini sağlamaktadır. Bunun sonucunda, o alandaki yaratılmış olan iktidar ilişkisi meşrulaştırılmış olur ve oluşmuş toplumsal düzenin devamlılığı sağlanır. Alanın diğer önemli bir özelliği ise, “alanlar, önemli bir ölçüde, kendi içsel gelişme mekanizmalarıyla yapılır ve böylece dışsal çevreden bir dereceye kadar özerklik kazanırlar.” Yani bir alan, dış çevre ile ilişkisi tam anlamıyla kopmuş değildir, ilişkisi var ancak kendine has bir yapılanmaya da sahiptir (Swartz, 2011, s. 179). Sonuç itibarıyla alanlar, var olan toplumsal düzenliliklerin kabullenilmesine olanak verir. Ve bu noktada alanda var olan tüm aktörler, alan ile ilişki kurdukları ölçüde bu düzenliliklerin yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır (Swartz, 2011, s. 181).

Alan bireylerin, içinde yaşadıkları toplumca değerli görülen kaynaklar ve bu kaynakların getirileri için rekabet içinde oldukları, bu bağlamda yapılanmış toplumsal yapılardır. Burada bireyin kaynaklar ile ilişkisi, bireyin sermayeden devşirdiği toplumsal konuma, dolayısıyla da, habitusun birey ve toplum hayatındaki yerine işaret etmektedir (Terzi, 2014, s. 80).

Bu minvalde, Bourdieu, konut araştırmasını “ekonomik alan” kavrayışı içerisinde gerçekleştirmiştir. Bunun nedenini ise Özatay, şu şekilde aktarmaktadır:

Aynı çerçevede, yine neo-klasiklere özgü “ideal şartlarda tam rekabete ulaşan, içinde hareket eden aktörlerin (firmalar ve bireyler) tamamen bilgilendirilmiş olarak ve rasyonel bir tarzda eylediği, herhangi bir dış müdahaleye maruz kalmadığı zaman uzun vadede dengeye oturan bir mekanizma olarak piyasa” kavrayışının yerine Fransız sosyolog “ekonomik alan” kavrayışını geliştirecektir (Özatay, 2012, s. 68).

Bourdieu alan kavramını kullanarak piyasa kavrayışını aşacak şekilde kullanmaktadır. Yani konut piyasasında var olan tüm aktörleri için içine katmaktadır. Bu sayede rekabet halinde olan bireyler, gruplar, örgütler ve bunların kendi içindeki hiyerarşi, güç ve iktidar ilişkilerini de hesaba katmaktadır. Bu şekilde, alıcı ve satıcıların karşı karşıya geldiği anda, alım-satım işleminin, basit bir değiş-tokuş ilişkisine indirgenemeyeceğini savunur.

Göker (2007), Bourdieu’nün üretimi, tüketimi ve beğeniye yönelik yatkınlıkların yapısını da hesaba katıldığı, ikili bir toplumsal insanın ürünü olduğunu söylediği konut hakkında yapmış olduğu araştırmayı şöyle aktarmaktadır:

Tek ailelik konutların piyasası, ikili bir toplumsal insanın ürünüdür: Birincisi, talebin inşası; yani, konut kiralama ve satın almaya yönelik yatkınlıkların ve tercihlerin, alana yasal düzenlemeler, kredi ve vergi yardımları üzerinden devlet müdahalesi aracılığıyla da, yaratılması. İkincisi, arzın inşası; yani, öncelikle alanda inşaat şirketlerinin konumlanışını etkileyen devlet (ve banka) kredilerinin dağıtılması ve üretim ve pazarlama stratejileri alandaki konumlarına göre kısıtlanan ve şekillenen şirketlerin faaliyetleri (Göker, 2007, s. 288).

Bourdieu konut tüketicilerinin ve tercihlerinin, sahip oldukları sermaye hacmi ve yoğunluğuna göre konut piyasasına girebildiklerini söyler. Bu şekilde sermayelerinin yapılarına göre kimlerin konut sahibi kimlerin kiracı olduklarını inceler. Yani tüketicilerin mesleklerine, gelirlerine, sermayelerinin niteliğine göre farklı konut tercihlerinde bulunduklarını söylemektedir. Bu analizine göre kültürel sermayesi fazla ama ekonomik sermayesi az olanların daha az konut sahibi oldukları sonucuna varır. Ancak asıl dikkat çekmek istediği ise tüketicilerin konut satın alırken farklı beğenileri ve tercihlerinin olduğunun yani habituslarına uygun konut üreticilerine yöneldiklerini söylemesidir. Bunda etkili olan ise konut üreticilerinin hangi gruba yönelik konut ürettikleri ve konutları üreten şirketlerin yapısıdır. Yani konut alıcılarının ve üreticilerinin habitusları arasında konumsal eşmantıklar devreye girmektedir. Özellikle üretilen konutu satacak olan çalışanlar ile alıcılar arasında, bu durum daha görünürdür (Göker, 2007; Özatay, 2012).

Bu noktada devreye konut üreticileri girmektedir. Konut üretici küçük ve büyük ölçekli şirketler ise yine sahip oldukları sermaye hacmi ve yoğunluğuna göre alan içerisinde güç elde edebilmektedirler. Konut üreticisi şirketlerin alan içerisindeki konumları, şirketin büyüklüğü (kar, sermaye, çalışan sayısı, üretim kapasitesi, faaliyet alanı) ve şirketin istihdam yapısına (inşaat işçileri, zanaat ustaları, teknisyenler, mühendisler, büro işçileri ve yöneticiler) göre şekillenmektedir. Bu şekilde alan içerisinde farklı güçlerde şirketler arası rekabetler yaşanmaktadır. Ve bu şekilde şirketler üretim stratejilerini yani hangi tipte ve çeşitlilikte konut üreteceklerini, toplam varlıklarına göre belirlemektedirler. Bourdieu, şirketlerin çalışanlarının da konut üreticilerinin rekabet gücünde etkili olduğunu söyler. Şirkette çalışanlar, kendi özgül sermayeleri üzerinden, özellikle biriktirmiş oldukları eğitim sermayesini, simgesel sermaye dönüştürmeye çalışmaktadırlar. Bu durumda hem çalıştıkları şirketteki çalışanlar ile hem de alandaki diğer şirketlerin çalışanlarıyla rekabete girmektedirler. Bu şekilde alanın düzenliliklerinin yeniden üretilmesi gerçekleşmektedir. Yani alanda var olan her çıkar grubu kendi sermayelerini ve konumlarını yükseltmek peşindedirler (Göker, 2007; Özatay, 2012).

Alan içerisinde etkili olan diğer bir güç ise devlet olmaktadır. Ve özellikle alanda etkili olan büyük şirketler ile ilişkileri talebin oluşumunda etkili olmaktadır. Özellikle alanda yasal düzenlemeler, konut kredileri, arsa arzlarıyla etkili olmaktadır. Bourdieu, devlet bürokrasini de bir alan olarak inceleyerek, bürokrasi içerisinde de farklı çıkar gruplarının (bakanlıklar, kurumlar, memurlar, bankalar, yerel

politikacılar vs.) kendi konumlarını korumak veya yükseltmek için sermayelerinin yapılarına göre hareket ettiklerini söyler. Hatta konut piyasasının yapısının oluşumunda, bürokrasi içerisindeki rekabetler daha çok etkili olmaktadır. Ve devlet katında gerçekleşen rekabetler sonucunda güç kazananın, belirlediği koşullar yerel düzeyde de karşılık bulmaktadır. Bu şekilde yerelde güç kazanmış olan tüm aktörler kendi konumlarını korumak üzere bu oyunun kurallarına uygun şekilde hareket etmektedirler (Göker, 2007; Özatay, 2012).

Devlet ve konut üreticileri henüz konut piyasasında arzın inşasında belirleyici konumdadırlar. Henüz piyasaya konut arz edilmemişken, yaptıkları reklam kampanyaları, sunulan konut kredileri ile tüketicilerde potansiyel olarak var olan; konut satın almaya yönelik eğilimleri harekete geçirmektedirler. Ve yapılan reklamlar, kampanyalar ve sunulan konut kredileri, her üretici tarafından farklı şekillerde ve farklı tüketicilerin hayallerine doğrudan gönderme yapılan, simgesel stratejilerle örülüdür. Özellikle konut piyasasının inşasında, devlet alanı etkili olmuştur. Bu şekilde, ücretli kesimler konut piyasasına dâhil edilmişlerdir (Göker, 2007; Özatay, 2012).

Bu şekilde alan içerisinde (konut piyasası) bir tüketici ile satıcının yapacakları alım-satım işleminde, sadece öznelararası bir etkileşim gerçekleşmemiş olur. Alanın diğer tüm yapıları etkide bulunmaktadır. Dahası bu alım-satım işlemini gerçekleştirecek öznelaralanın bütün bu düzenliliklerinin ayırında olmazlar. Ve bu noktada satıcı alanın düzenlilikleri sayesinde tüketici karşısında simgesel şiddeti tekelinde bulunduran konumdadır. Diğer önemli bir husus ise, satıcının da kendi konumu korumak ve yükseltmek üzere, tüketicinin konutu satın almasına yönelik birçok strateji izlemektedir. Alım-satım işleminin sonunda ise tüketicinin asıl çilesinin başladığını vurgulayan Bourdieu, mülkiyetin getirdiği sorumluluklar ve konuta sürekli yapılması gereken yatırımlara dikkat çekmektedir. Ayrıca konut kredisi borcu altına girmek, uzun vadeli bir endişelenme, hayal kırıklığı, stres, emniyetsizlik, tatminsizlik hissiyatını da satın alınan evin içine taşınmasına neden olmaktadır (Göker, 2007; Özatay, 2012).

Bourdieu, konut arz-talep ilişkisini, alan ve alanlar üzerinden açıklayarak; kurumlar, şirketler, gruplar, nüfuslar vs. eylemin şekillenmesine etki eden görünmez ilişkileri göstermeye çalışmaktadır. Bu sayede alanın içerisinde konumlanan tüm aktörlerin, örtük çıkar ve mücadele şekillerine dikkat çekmektedir.

Son tahlilde Bourdieu için konut:

Birey için toplumsal yükselişin aracı olarak görülen, çocukların yetiştirilmesini merkeze almış olan aile birimi, dolaylı veya dolaysız olarak evcil nesnelerin üretimi ve dolaşımı sayesinde hayatta kalan herkes tarafından ebediyen kutsanan bir ev içi hayatı kültüründe meşruiyetini bulan bir kolektif bencillik mekânına dönüşmüş artık (Bourdieu, 2005, s. 191; Göker, 2007, s. 297)

Bourdieu açısından konut, toplumsal kimlik tanımının bir uzantısıdır.

Habitusun inşasında “[t]oplumsal kimlik farklılıkta tanımlanır ve kendini farklılıkta ortaya koyar (Bourdieu, 2015, s. 256).” Ancak, konutun farklılık üzerinden kimlik inşasındaki rolü, literatürde bir hayli geç çalışılmış bir konudur. Konut sorunu, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren işçilerin barınması meselesiyle koştur gözülmüş ve sanayi toplumlarının can alıcı çıkmazlarından birini oluşturmuştur. Mekânsal habitus meselesinin saha verileri ışığında inşasına geri dönmekten önce, konut sorununun ekonomi-politik dönüşümünü incelemekte fayda vardır. Mekânsal habitus, Bourdieu’nün de belirttiği gibi ekonomi-politik bileşenlerinden bağımsız bir biçimde kurulmaz. Ekonomi alanının inşasını kavrayabilmek üzere ise konut sorununun konut sunumu, konut arzı, sanayileşme ve planlama gibi temel alt-alanlar üzerinden okumak gereklidir.

2.3. BATI’DA KONUT MESELESİNİ SORUNSALLAŞTIRMAK

Modernleşme ve kapitalizm insan yaşamının bulunduğu her mekânı, hızlı ve büyük ölçekli bir değişim sürecine yerleştirmektedir. Kapitalist üretim biçimi, üretim sürecinde ve insanlar üzerinde değişim yaratmakla kaymayıp aynı zamanda mekânsal yapıları da değişime sokmaktadır. Mekân üzerindeki değişim diğer alanlarda da olduğu gibi karlılık arttırmaya yönelik ekonomik rasyonalite düşüncesiyle şekillenmektedir. Değişen koşullara göre nesnelleşmiş olan mekân her dönüşümde farklılaşmakta, kimi zaman yok edilmekte ve yeni ilişki biçimleri oluşturacak şekilde yeni anlamlar kazanmaktadır (İçli, 2011, s. 44). Son yıllarda Türkiye kentlerinde de çok hızlı bir değişim görülmektedir. Üstelik bu değişimlerle sadece fiziksel yapılar değişime uğramamakta aynı zamanda kentlerde yaşam, eğlence, beslenme ve tüketim mekânları sınıfsal ayrışmaları geçmişe oranla derinleştirmekte ve kentler üst sınıfın zevkleri çerçevesinde şekillenmektedir (Akarçay & Suğur, 2016, s. 798). Toplumsal ihtiyaçlar dışında kent merkezine yapılan yatırımlar kentlerde mekânsal düzeyde eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır. Gelir düzeyleri “yüksek orta” ve “üst” gelir grubunda olan sınıflar kent içinde kendilerine uygun alanlarda yaşamayı seçerken, alt gelir grupları ise kentin gelişmemiş ve yoksul bölgelerinde yaşarlar. Böylelikle mahalleler sınıfsal bir görünümü yansıtırlar (Güllüpnar, 2012, s. 19).

Son iki yüz yıl boyunca yaşanan sanayileşme, savaşlar ve yaşanan göç dalgaları kentlerde yaşayan nüfusun hızlı bir şekilde artmasını da beraberinde getirmiştir. Sanayi kentlerine doğru hareketlenen nüfusun yaşadığı en büyük sorunlardan biri barınma ihtiyacı olmuştur. Keleş (2015), içinde bulunduğumuz yüzyıldaki bilimsel ve teknolojik gücün en az etki ettiği alan insanların barınma sorunlarının çözümü noktasında olduğunu belirtmektedir. Mevcut bu görüş sadece az gelişmiş ülkeler için değil gelişmiş ülkeler için de geçerlidir. Ancak başta hızlı ve plansız kentleşme olmak üzere, gelir dağılımındaki dengesizlikler az gelişmiş ülkeler için konut ihtiyacını daha önemli kılmaktadır (Keleş, 2015, s. 389). Özellikle konut sıkıntısının yaşandığı sanayi şehirlerinde gerçekleşen mevcut iyileştirme çalışmaları ve konut üretimleri, şehirleri kendi içinde kapitalist sermayenin amacına hizmet eden cazibe merkezleri haline dönüştürmektedir.

Gelişmekte olan kentlerde ise sanayileşmenin, önceki örneklerine göre çok daha büyük bir hızda geliştiği görülüyor. Kentlerin nüfusu ekonomik kapasitelerine oranla daha hızlı büyümesi gecekondulu ve marjinal tipte evlerde oturanların, kayıtlı ekonominin daralmasıyla kayıt dışı ekonomiyle durumlarını kurtardıkları görülür. Ve bu durumda olan kentlerin küresel ekonominin bir parçası olma isteği Avrupa şehirlerinde olduğu kadar kuvvetli bir istekle görünürlik kazanmaktadır. Bu şekilde meydana gelen yeniden yapılanma, sosyal ve mekânsal eşitsizliklere ve yeni tipte dışlanmalara neden olmaktadır (Thorns, 2010, s. 6).

Kentleşme bir taraftan piyasa ekonomisine geçişi hızlandırırken diğer taraftan konut üretiminin niteliğini ve toplumsal olarak anlamını da dönüşüme uğratan önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Piyasa ekonomisinin hâkim olduğu yaşam biçimlerinde üretilmiş olan konutlar, tıpkı alınıp satılan diğer mallara benzemekte ve bu noktada üreticisi ve kullanıcıyı ayırmlaştıran, farklılaştıran ve içinde kendi çelişkilerini barındıran bir üretim biçimine dönüşerek kullanıcı gruplarını da karmaşık bir hale getirmektedir (Erder, 2007, s. 274-5).

Bu noktada konut sorununa çözüm arayışlarına etki eden, modern kent planlamasının nasıl ortaya çıktığı ve etkilerinin neler olduğu önem arz etmektedir. Modern kent planlamasının kapitalist sistemin gelişmesiyle ortaya çıkan sanayi kentlerinin problemlerine ilişkin çözüm arayışlarının bir sonucu olarak gelişmeye başladığı söylenebilir. Hatta, bu temeller sosyalist hareketle iç içedir ancak bu durum 1848 devrimine kadar sürmüştür.

Bu gelişmeler 1848 yılına kadar olan dönem içerisinde ütöplast ve pragmatist yaklaşımları içeren iki grup halinde düşünülebilir. Pragmatist yaklaşımlar genel olarak sağıık yasalarının gelişmesine dayanan ölçütler olmaktadır. Bu iki yaklaşım türü de içinde yaşanan kapitalist sistemin meydana getirmeye başladığı sanayi kentlerinin sorunlarını eleştiren yaklaşımlar olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceki dönem olan feodal toplumla da kent yaşantılarının sorunlarına ve eziyetlerine karşı umutsuzluğun hâkim olmasına karşın sanayileşmenin geliştiğı dönemde kent problemlerinin çözülebileceğine ilişkin yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İşte tam olarak bu dönemde Owen, St. Simon, Fourier, Cabet gibi düşünürlerin ütöplast yaklaşımları gelişmeye başlamıştır. Bu ütöplast yaklaşımların ortak özellikleri ise sanayi kentlerini eleştiriler üzerine temellenmiş olsa da sanayileşmeye ve makineleşmeye dair eleştiri getirmeden çözüm arayışına gidiyor hatta bir yaşam biçiminin dışında yerleşme biçimi de geliştirmeye çalışıyor olmalarıdır. Ütöplast yaklaşımların bir diğör özelliğı ise çözüm yolunun toplumsal yaşama geçilerek üretmeye çabalamalarıdır. Yaklaşımlarını geliştirirlerken sadece kâğıt üzerinde planlamamışlar, bu yaklaşımları gerçekleştirmek için girişimde bulunmuşlardır. Owen 1826'da yeniliklere açık olan Amerika'ya gitmiş ve 800 kişilik bir uyum köyü kurmuştur. Bu deney 1828' de çökmesine karşın ütöplast yaklaşımı benimsemiş olanlar yeni deneylere girmekten kaçınmamışlardır (Tekeli, 2011, s. 28-30).

Diğör yaklaşım grubunda düşünülen sağıık yaklaşımları ise çevresel felaketlere dönüşen ve her geçen gün yaşanılmaz hale gelen kentlerde çıkarılan sağıık yasalarını içermektedir. Feodal dönemin de sorunlarının başında gelen kolera gibi salgın hastalıklar artık sanayi kentleri için burjuvaziyi bile tehdit eder hale gelmiştir. Buradan hareketle çıkarılmaya başlanan sağıık yasaları hem burjuvaziyi korumak hem de sanayi üretiminin devamlılığını korumak için emekçileri de içeriyordu. Bu paralelde İngiltere'de sağıık koşullarını içeren hatta içinde konut bloklarının biçimine ilişkin düzenlemeleri de barındıran kanun çıkarılmıştır. Bu yasa örnekleri zamanla tüm Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamıştır. Nitekim Fransa 1849'da Kolera, 1850'de ise sağıık yasasını çıkarmıştır (Tekeli, 2011, s. 30).

Nihayetinde, 1848 devrimi Batı burjuvazisine kent planlamasına ilişkin kentsel yaşam standartlarının, altyapının geliştirilmesinin toplumsal düzeni korumak için gerekliliğini öğretmiştir. Nitekim Üçüncü Napolyon Fransa'sı, Bismarck Almanya'sı ve Disraeli İngiltere'si kent planlaması tarihinin gelişiminde rol oynayan ülkelerin başında gelmektedir. Özellikle Üçüncü Napolyon Fransa'da 1841 kapsamı

çok geniş olarak çıkan istimlak yasasına bağlı olarak 1850'den sonra kendisi çizmiş olduğu büyük imar planını Haussman'ın önderliğinde Paris'te gerçekleşecek olan ve tüm dünyada etkisi hissedilecek imar operasyonlarına olanak sağlayacaktır. Bu imar operasyonlarının temeli, ortaya çıkan yeni burjuvazi ve üst orta sınıflarının gereksinimlerini karşılamak için olmuştur. Kapsamı çok geniş olan bu planlamalar üst sınıfların kendi çıkarlarına hizmet edecek şekilde yeni konut, pazar, cadde, opera, tiyatro gibi alanları içermektedir. Üçüncü Napolyon'un bunun dışında asıl istediği geniş bulvarların oluşturulması bu sayede emekçi kesim 1848 devriminde olduğu gibi barikat savaşları için dar alanlar bulamayacaklardı. Bunun dışında olağan koşullar için itfaiye ve polislerin rahat erişimini olanaklı kılmakta etkili olmuştur. Üçüncü Napolyon'un bu isteklerini karşılayacak olan Haussman olacaktır. Haussman planlara ayrıca su ve kanalizasyon şemalarını ekleyerek ve bunları gerçekleştirmek için büyük örgütlenmeler kurup hem siyasi hem de yatırım fonlarının oluşmasını sağlamıştır. Nitekim bu planları Paris'te gerçekleştirmeye başlamıştır. Tüm bu yaşananlardan ümitlenen batı ülkeleri başta Almanya ve Avusturya ülkeleri olmak üzere bu yolu izlemişlerdir. 1857'de Viyana'da surlar yıkılmış "*ringstrasse*" inşa edilmiş, 1862'de Bismarck, Berlin'de büyük imar uygulamasına başlamış, 1848-1865 yılları arasında İngiltere esas kanalizasyon sistemini oluşturmuş, 1867'de Auspach, Brüksel'de kentsel planlama hamlesi başlatmış ve devamında gelen 1859 Barcelona, 1864 Florance planlarıyla rasyonel bir şehircilik hareketi tüm Avrupa'yı etkisi altına almaya devam etmiştir (Tekeli, 2011, s. 31-3).

Haussman'ın uygulamasıyla ortaya çıkan bu planlama yaklaşımı sadece bulunduğu dönemi değil, günümüze kadar olan kent planlamasını da etkisi altına almıştır. Bu planlamalar toplumun her kesimi tarafından onaylanan uygulamalar olmamıştır. Özellikle düşük gelirli kesimlerin içinde bulundukları durumu çözmek bir yana evlerinin yıkılmasına neden oluşturmaktadır. Engels, 1872'de yazdığı "*Konut Sorunu*" adlı çalışmasında kent planlaması sorununa ilişkin geliştirilen çözümlerin burjuvazinin kendi çıkarlarına hizmet ettiğini göstermeye çalışmıştır. Özellikle burjuvazinin konut sorununu çözmesini emeğin tekrar üretilmesi ve ucuzlatılması için gerekliliğinden doğduğunu ve sağlık konusundaki çözüm arayışlarını ise burjuvazinin hastalıktan korkmasından dolayı kendisini korumak için olduğunu vurgulamaktadır. (Tekeli, 2011, s. 34).

Kent planlaması ve konut sorununa ilişkin yeni gelişmeler, Birinci Dünya Savaşı sonrasına tekabül eder. Özellikle 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'na kadar

olan süreçte “*Pratik Kent*” fikriyle işlevsel çözüm arayışları, kent için önemli olarak görülmeye başlanmıştır. Kent planlamasının odağına sağlık, konut, ulaşım sorunları ve belediye hizmetleri girmeye başlamıştır. Bu şekilde kent planlaması sadece mimarların işi olmaktan çıkıp işin içine mühendisleri, siyasal reformcuları, hukukçuları, sosyal hizmetçileri ve konut sorununu çözmeye çalışanları dâhil etmiştir. Nitekim İngiltere Buhran’dan çıkışta konut yatırımlarını çözüm olarak görmüş ve 1932 yılında kent ve kır planlaması kanunu çıkarmıştır. Bu dönemim diğer önemli bir özelliği ise artan otomobil sahipliğiyle birlikte 1930’lu yıllarda Amerika’da kent planlamasında bu olgu göz önünde bulundurulmaya başlanmış ve sonraki yıllarda gündemden hiç düşmemiştir (Tekeli, 2011, s. 40-3).

1930’lu yıllarda otomobil sahipliğinin artması, kentlerin diğer sorunlarına kıyasla yol ve ulaşım ağının artırılması meselesi üzerinde daha çok durulan sorun haline gelmeye başladığı yıllar olmuştur. Bu dönemde “*ideal kent*” yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlar içinde öne çıkan ve birbirine zıt iki görüş ünlü hale gelmiştir. Bunlardan ilki Frank Lloyd Wright’ın 1932’de önerdiği “*Broadacre City*”dir. Bu yaklaşımın önerdiği yerleşme biçimi kente karşı bir tutum geliştirmektedir. Öyle ki, önerdiği yerleşme biçimi düşük yoğunluklu konut alanlarını içeren ve her ailenin kendisine ait arazisinin olmasını bu şekilde tarımsal üretimle ilişkili bir yaşam biçimidir. Bunun dışında fabrika, ticarethane ve bürokratik binalar gibi alanlar konut alanları arasına dağıtılarak ulaşımın çok kolay olduğu ve yüksek otomobil sahipliğini gerektiren bir yaklaşım önermektedir.

Bu dönemin “*ideal kent*” yaklaşımlarından önemli olan ikinci yaklaşım ise Le Corbusier’in 1924’te “*Yarının Kenti*” ve 1945’teki “*Ascoral*” önerilerine kadar olan birçok ideal kent fikrini içermektedir. Bu önerilerin ortak özelliği ise büyük kentlere karşı olmaması ve kentleri büyük yapı bloklarından meydana getirmesidir. Ulaşım için ise hızlı ve kademeli bir karayolu önermektedir. Yarının Kenti önerisi üç milyon nüfus için düşünülmüş ve kentin merkezinde yüksek yoğunluklu iş alanlarını, haberleşmeyi ve yönetim faaliyetlerini içine alan gökdelenler önerilmekteydi. Konutlar ise bu yapıların çevrelerinde oluşturularak bu sayede işe gidişler yürüyüş mesafesinde olacaktı. Ascoral önerisinde ise toplumun içerisinde var olan her türlü üretim biçiminin kendine özgü yerleşim biçimleri olduğu görüşü savunulmaktadır. Bu şekilde tarım köylerde yer alacak, sanayi ise ana ulaşım ağı boyunca küçük kentler içerisinde gerçekleştirilecektir ve bu küçük kentler birbirinden büyük yeşil alanlarla ayrılacaklardır. Ticaret ve servis alanları ise ulaşım

ağlarının kesiştiği noktalardaki doğrusal büyük kentlerde olacaktır (Tekeli, 2011, s. 44-5).

Kent planlaması açısından gelişmeler devam etmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki rejim biçiminin kent planlaması deneyimleri İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemin kent planlaması tarihi için önemlidir. Bu iki rejim Sovyetler Birliğinin sosyalizmi ve İtalya, Almanya'nın faşizmidir. Sovyetler Birliğindeki gelişmeler Marks'ın kent kır ayrımına dayanan ve kent kır ayrımını yumuşatmaya dönük girişimler üzerinden temellenmiştir. Bu temellendirme birincisi sanayinin desantralize edilmesi ve bölgesel otonomilerin yaratılması, ikincisi tarımın sanayileştirilmesi olmak üzere iki yönlü bir yaklaşım üzerine şekillenmiştir. 1930'lu yıllarda bu yaklaşımı gerçekleştirmek üzere girişimler başlatılmıştır. Öncelikle ülke içinde 300bin nüfuslu sanayi kentlerinin eşit bir şekilde dağıtılması amaçlanmış ve kentler bu şekilde gelişmeye başlamıştır. Bu şekilde kent planlaması noktasında yeni bir uzmanlaşma ortaya çıkacak yani kentin yapımı da sanayileşecektir. Kent merkezleri için ise önerileri devlet binaları ve bu minvalde rejimin güçlülüğünü simgeleyen sembollerin yer aldığı meydanlar bunun dışında sınırlı sayıda ticari yerler ve turistik oteller içermektedir. Ticari alanların kent merkezinde işlevi planlı olarak azalması ve “*microrayonlara*” kayması hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmeler kent planlaması açısından 1848'li yıllarda kopan sosyalizm-kent planlaması bağlarının yeniden kurulduğuna işaret etmektedir. Bunun karşısı rejim olan faşizm, kurulduğu İtalya ve Almanya'da, kente karşı bir tavrın doğmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki kır sakin ve temizdir, bir ülkenin saf ırkları buralarda yer alır ve ülke için değerli nüfus artışının sağlanacağı yer burasıdır, kent ise hastalıklıdır, insanları inançsızlaştırır, bozar ve radikal görüşlere iter. Buna benzer birçok düşünce yapısı faşist rejimleri kente karşı kılmıştır. Örneğin İtalya 1931'de kırdaki yaşayanların 25binden fazla nüfuslu kentlere yerleşimini engelleyen kanun çıkartmıştır (Tekeli, 2011, s. 45-6).

Burada saydığımız çabaların büyük kısmı, ekonomi-politik düzlemde gerçekleşen ve kapitalist üretim biçiminin neden olduğu geniş çaplı değişim ve dönüşümlere verilen yanıt olarak kabul edilebilir. Ancak, Marx ve Engels'in de belirttiği gibi, temel diyalektik çelişki, kır ve kent arasındaki çelişki olarak kendini göstermektedir. Kır-kent diyalektiği ise dünya ekonomisi açısından eşitsiz coğrafi-tarihsel gelişmeyi inceleyerek anlaşılabilir ve günümüzün sadece kır ve kent arasında sıkışıp kalmamış gezegen çapındaki eşitsizliklerini açıklayabilir.

2.4. TARİHSEL-COĞRAFI EŞİTSİZ GELİŞME VE MEKÂNIN ÜRETİMİ

Kapitalizmin doğuşuyla birlikte dönüşüm sadece toplumun kendisiyle sınırlı kalmamış toplumun doğayla ilişkisi de kökten değişime uğramıştır. İşbölümü doğa ile bağlarını iyiden iyiye kopararak kendisine yeni bir maddi temel edinir. Kapitalizm artık doğal farklılaşmaya dayanan işbölümünü neredeyse tamamen kontrol altına alarak etkinliğini arttırmıştır. Eski bölgesel işbölümü ancak sermaye izin verdiği müddetçe geçerliliğini koruyabilmektedir. Bu kontrolü ele almada üretici güçlerde yaşanan büyük gelişmelerle birlikte coğrafyanın etkisi yerine kapitalizmin kendisi etkin rol oynamaya başlamıştır. Ekonomik gelişmenin önündeki iki temel engel doğal koşullara bağlı mesafe engeli ve hammaddeye yakın olmanın önemi gelişen ulaşım araçları ve üretici güçlerin artmasıyla birlikte bu iki engel önemini önemli ölçüde yitirerek sermaye doğal koşulların önüne geçmiştir (Smith, 2017, s. 157-8). Kapitalizmin yayılması noktasında ise eşitsiz gelişim kilit rol üstlenmektedir.

Neil Smith, eşitsiz gelişimi ele alırken kapitalizmin coğrafyası hakkında yapılan ve son dönemlerde moda bir çalışma alanı haline gelen çalışmalara atıfta bulunarak bu çalışmaların önemsizmiş gibi bir kenara itildiğini hatta daha rahatsız edici olarak Marksistlerin tıpkı coğrafyacılar gibi eşitsiz gelişimi evrensel bir süreç, her şey eşitsiz gelişir gibi görüşlerine kayarak aynı değersizleştirme yoluna gitmelerini kabullenmez. Smith eşitsiz gelişimi, kapitalizmin yayılması için üzerinde durulmayacak sıradan bir süreçmiş gibi değerlendirilmesine karşı çıkar ve temel bir olgu olduğunu, kapitalizmin coğrafyasının ana hatlarının belirlenmesinde “en temel düzeyde eşitsiz gelişim sermayenin bünyesinde ve karakterinde var olan çelişkilerin sistemli coğrafi dışavurumudur” diyerek eşitsiz gelişimin kilit rol üstleneceğini söyler (Smith, 2017, s. 21).

Smith, eşitsiz gelişimin perde arkasında sermaye mantığının ve “tahterevalli” hareketi denilen şekilde davranma dürtüsünün bulunduğundan bahseder. Sermayenin bu hareketi beraberinde eşitsiz gelişimi getirir. Sermaye birikimi beraberinde coğrafi gelişmeyi getirir ve bu gelişmenin ne yöne doğru akacağı elde edilecek kar oranlarına bağlıdır. “Sermaye kâr oranının en yüksek olduğu yerlere akar ve bu akış birikimin ve krizin ritmiyle eş zamanlı işler” (Smith, 2017, s. 213). Ancak gelişmenin kendisi yüksek kâr alanlarının daralmasına neden olur. Belli bir alanda üretici faaliyetlerin gelişmesi beraberinde işsizliğin azalmasını, ücretlerin artmasını, emek sendikalarının gelişmesini vb. durumları getirir. Bu durumlar gelişmenin devamlılığıyla düşen kar oranlarına neden olur ve böylelikle gelişme

nedenleri ortadan kalkmaya başlar. Bu durum kendisini kentsel ölçekte az gelişmiş yerlerin gelişmesiyle hızlı artan toprak rantına neden olur ve bu şekilde gelişmenin kendisini engeller nitelikte rol oynar. Gelişmiş bölgenin karşı tarafında yer alan az gelişmiş bölge ise yüksek işsizlik oranları, düşük ücret oranları ve düşük emek örgütlenmeleriyle sermaye için çok kar elde edebileceği bir yatırım alanı konumunda yer alır ve sermaye bu alana doğru yol alır. Sermaye bu şekilde gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere gidip gelerek hareket eder. Sermaye bu hareketi üretim için hareketsiz bir bölge bulamadığı müddetçe devam ettirir. “işte bu, sermayenin genel eşitsiz gelişim sürecinin arkasında yatan tahterevalli hareketidir”. Özetle bu durum sermayenin gelişmiş mekândan az gelişmiş mekâna daha sonra yeni geldiği mekânda düşen kar oranlarına bağlı olarak daha önce geldiği gelişmiş mekânın az gelişmiş kalmasıyla artan kar oranını hesaba katarak geldiği yere doğru akmaya çabalamasıdır. Bu hareket devam ettiği müddetçe sermaye devamlılığını mekânsal ölçekte çözümler sağlar; ancak her şeye gücü yetmez tabi ki ama sermayenin tahterevalli hareketine bağlı olarak gerçekleşen eşitsiz gelişim kendisini kentsel ölçekte en somut haliyle gerçekleştirir (Smith, 2017, s. 213-5).

Bu noktada Harvey, bireylerin giderek artan üretimde, iletişimde ve tüketim örgütlenmelerindeki değişimlere uyum yeteneği geliştirmeleri gerektiğini ve aynı zamanda coğrafi yerleşimlerdeki değişimlere hazırlıklı olmak ihtiyacına işaret eder.

Buradan hareketle toplumsal farklılaşmaya etki eden üç tür etken ortaya koyar:

1. *Sermaye ile emek arasındaki iktidar ilişkisine dayanan temel etmen;*
2. *Kapitalizmin çelişkili ve evrimsel niteliğinin yarattığı ve (a) emeğin bölünmesi ve işlevlerde uzmanlaşma, (b) tüketim kalıpları ve yaşam biçimi (c) yetke ilişkileri, (d) ideolojik ve politik bilincin yönlendirilmiş izdüşümleri ve (e) devingenlik olanaklarına getirilen engeller ile tanımlanan çizgiler doğrultusunda toplumsal farklılaşmayı güçlendiren bir dizi ikincil etmen;*
3. *Daha önceki ya da coğrafi olarak ayrı, fakat bağımlı bir üretim biçimi içinde kurulmuş toplumsal ilişkileri yansıtan tortul etmenler (Harvey, 2002, s. 160).*

Harvey, daha sonra nüfusun kentlerde giderek daha yoğunlaşması ve toplumsal olarak bölünme süreçlerini kent üzerinde açıklamak üzere mekânsal farklılaşma ve toplumsal yapıyı ilişkilendirerek dört temel varsayım belirtir:

1. *Mekânsal farklılaşma (ayrışma), kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmalıdır.*
2. *Mekânsal birimler, komşuluk birimleri, yerel topluluklar, bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, pazar donanımlarını ve bilinç durumlarını önemli ölçüde etkileyecek toplumsal etkileşim ortamlarıdır.*
3. *Büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara ayrılması, Marxist anlamda sınıf bilincinin bölünmesine hizmet eder ve bu nedenle sınıf savaşımı yoluyla kapitalizmden sosyalizme dönüşümü güçleştirir.*

4. *Mekânsal farklılaşma ve ayrışma modelleri, kapitalist toplumlardaki çelişkilerin birçoğunu yansıtmakta ve somutlaştırmaktadır. Bunları yaratan süreçler, kararsızlık ve çatışmadır (Harvey, 2002, s. 160-1).*

Mekânsal farklılaşmanın tarihsel temelini toplumdaki işbölümü oluşturmaktadır. Bunun içinde mekânsal ya da bölgesel iş bölümü ayrı bir süreç olarak değil; işbölümü kavramının içinde anlaşılmalıdır. İşbölümü insanlık tarihinin büyük bölümünde doğal koşulların farklılaşması “artık-emek ve artı değer imkânı” üzerine kuruludur. Doğal koşulların sağladığı avantajlar artık ürünün belli bir alanda üretilmesini sağlar ancak farklı bir alanda aynı emek gücüyle daha az miktarda üretimin mümkün olduğunu da gösterir. Bu noktada işbölümün gelişmesi artık ürünün üretimiyle doğrudan ilişkilidir. Hatta toplumsal farklılaşmanın temeli olarak karşımıza doğal farklılıklar çıkar. Doğadaki farklı koşullar toplumsal örgütlenmelerin niteliksel ve niceliksel farklılaşmasını sağlar ve toplumsal işbölümü kendini mekânsal olarak gösterir. Tarım ile sanayi arasındaki daha ileri işbölümü de mekânsal bir olgudur. Yani doğada tarım ile sanayi arasında bir bölünmeye yol açan bir şey yoktur ancak toplumsal bölünme gerçekleştiğinde hangi etkinliklerin nerede yer alması gerektiği konusunda doğanın kendi içinde farklılaşması etkili olur. Artık işbölümünün kendisi toplumsal dinamiğe bağlıdır (Smith, 2017, s. 151-3).

Bu noktada Marx’ın Kapital’deki sanayi üretimini en temel alan formülasyonu sermayenin birincil çevrimini merkeze alan tarihsel çerçevenin “mekânın yeniden üretimi” konusunda kentsel iktisadî tali bir noktada bırakan tarihsel materyalizm bu sorunsalı önemsizleştiren bir noktada yer alacağını vurgulayan Harvey, “kentsel iktisat meselesini kapitalizme dair tarihsel bir çözümlemenin olmazsa olmazı haline getirmeyi” önermektedir (Harvey, 2002, s. 60).

Harvey, kuramsal hattını Lefebvre’nin açmış olduğu güzergâh üzerinden inşa eder. Harvey, “konut sorununu, alt yapı yatırımları, kentsel rant, inşaat ve gayrimenkul sektörleri gibi kategorileri içerisinde barındıran bir alan olarak kentsel iktisadın kapitalizmin gelişme örüntülerini ve kriz dinamiklerini anlamak” açısından önemli olduğunu vurgulamaktadır (Yeşilbağ, 2016, s. 604).

Smith, Harvey’in yapısal çevre yatırımları konusunda geliştirdiği döngüsel modelden bahseder. Bu modelin tarihsel olgulara ve Marx’ın kapitalist kriz teorisine dayalı olduğunu belirterek, bu modeli genel hatlarıyla teorisinin içerisine dalmadan şöyle özetlemektedir:

Harvey ekonominin birincil, ikincil ve üçüncül devrelerini belirlememizi önerir. Birincil devrede artı değer üretimi, tüketimi ve emek gücünün yeniden-üretimi gerçekleşir; ikincil devre bilhassa sabit sermayeye yapılan sermaye yatırımını ve kısmen yapısal çevrenin

oluşturulmasına giden tüketim havuzunu içerir; üçüncü devre ise bilim, eğitim, teknoloji, toplumsal harcamalar vb.ne dönük yatırımlar alanıdır. Bu devreler sıkıca entegre olmuştur ve mutlak anlamda ayrılmaları zordur...Sermayenin yapılı çevreye yönelmesini birtakım kurumlar, bilhassa kredi sistemi ve devlet tarafından kolaylaştırılır. Harvey krizlerin hemen öncesinde sermayenin yapılı çevreye akışını tarihsel örneklere, mesela 1969-73 döneminde gayrimenkul sektöründeki yaygın canlanmaya başvurarak anlatır. Gelgelelim bu yalnızca geçici bir çözümdür ve yapılı çevrede hızla aşırı birikmeye yol açar(...) bu durum yapılı çevrenin tüm alanlarında hızlı ve çok kapsamlı bir değer kaybı olasılığı yaratır (Smith, 2017, s. 184-5).

Smith, bu modelin yapılı çevre gelişiminin birikimin ritmine entegre olmada ilk adım olduğunu; ancak söz konusu kentsel dönüşüm olunca bu modelin kolayca uygulanabilir olduğunu söylemektedir (Smith, 2017, s. 185). Öyle ki finans ve kamu kuruluşları, büyük ölçülerde kapitalist sisteme entegre olmuş ve otorite ilişkileri tarafından hiyerarşik olarak düzenlenmişlerdir. Devlet gereksinimleri bu noktada kapitalist sistemin yeniden üretimi ve sermaye birikimini, yerelde gerçekleştirilen etkinlikler ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirir. Bu bakımdan konut pazarı içerisinde gerçekleşen mikro ve makro davranışlar sermaye birikimine uygun bir hal alır. Finans ve kamu kuruluşları, kentleşme sürecinin doğrudan belirleyicileri olarak yaptıkları düzenlemeler genel olarak sermaye birikimi ve kriz dönemlerini yönetim şeklinde gerçekleşmektedir. Tüm bu süreç aynı zamanda mekânsal farklılaşmanın ana hatlarını oluşturan belli kalıpları üretmektedir (Harvey, 2002, s. 166). Kent içinde kalan değerli tarihsel mekanlar ve bu paralelde ormanlık alanlar ve merkezi öneme sahip önemli araziler toplumun ayrıcalıklı sınıflarına sunularak ekolojik ve kültürel değerler tahrip edilmektedir. Tüm bu mekânlar üst orta sınıfa mensup kişilerin zevk ve tercihlerine uygun olarak şekillenerek yaşam alanlarına dönüşmektedir. Daha önce bu mekânlarda yaşayan sosyal sınıflar yeni düzenin karşılanması zor şartlarına uyamamaları yerlerinden edilmektedirler (Purkis, 2014, s. 139).

Tüm bu yaşanan süreçler kent içinde dışlanan grupların kentte ait olmadıkları suçlamalarıyla birleşerek kentin dışına itilmelerine sebep olmaktadır. Ve kent içinde boşaltılan merkezi mekânlar sermayeye teslim edilmektedir. Bu süreçten hareketle yaşanan yerinden edilme süreçlerinin sosyal ve mekânsal ayrışmanın bir arada görüldüğü sınıfsal haritalar ürettiği söylenebilir (Yalçınan & Çavuşoğlu, 2013, s. 88-9). Buna bağlı olarak kentsel mekân “neoliberal küreselleşme projesinin” gerçekleşmesinde merkezi önem taşıırken aynı zamanda bu projenin işsizlik, mekânsal ayrışma vb. olumsuz sonuçlarını da içinde barındıran mekânlar olmaktadır (Öktem, 2011, s. 24).

Lefebvre “mekânın üretimini” açıklarken, mekânın bir kilo şeker ya da bir metre kumaş gibi üretilmediğini, hatta “üstyapı” gibi de üretilmediğini, bunlardan ziyade üstyapının koşulu ve sonucu olduğunu söyler: “Devlet ve onu oluşturan kurumların her biri, bir mekân varsayar ve bunu kendi ihtiyaçlarına göre düzenler” (Lefebvre, 2014, s.110). Bu noktada mekânın üretilmesi kurumların ve bu kurumların tepesinde bulunan devletin “önsel koşulluna” bağlıdır. Ayrıca mekân toplumsal ilişki barındırır. Bu haliyle mekân, kullanılan, tüketilen bir “ürün” olmakla birlikte “üretim aracı” işlevi de görmektedir (Lefebvre, 2014, s. 110-1). Bu noktada Soja (2002), kentteki yeniden yapılanma sürecini son 200 yıl boyunca sürekli yaşanan bunalımlardan kaynaklandığını belirtmektedir (s. 286).

Lefebvre, mekânın üretimini şöyle tarif etmiştir:

Sermayenin niyetlerine göre hareket eden, ama toplum kesimleri arasındaki iletişimin rasyonel gerekliliklerine ve bütün kullanıcıların çıkarlarına uygun bir büyümeye uyuyor gözükken devletin müdahalesiyle gerçekleşir. Aslında, bir kısır döngü meydana gelir, ama bu kısır döngü istila edicidir ve hâkim ekonomik çıkarların taşıyıcısıdır (Lefebvre, 2014, s. 375).

Lefebvre, “mekânın üretimini” toplumun her kesiminin çıkarlarına uygun olarak üretiliyormuş gibi algılandığını; ancak gerçekleşen üretimin sadece “hâkim ekonomik çıkarlara” hizmet ettiğini savunur. Buradan hareketle konutun üretilmesini ancak “hâkim ekonomik” çıkarlara uygun olarak gerçekleştiğini, Engels üzerinden şu şekilde okuyabiliriz:

Bugün konut darlığı ile kastedilen, nüfusun ani bir şekilde kentin kendine özgü bir şekilde yoğunlaşmasıdır; kiralardaki çok büyük artış, tek evlerdeki daha da büyük yoğunlaşma ve hatta bazıları için, yaşamak için yer bulma olanaksızlığıdır. Ve bu konut darlığından bu kadar çok söz edilmesi, yalnızca işçi sınıfıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda küçük burjuvaziye de etkilediği içindir (Engels, 1992, s. 21).

Bu ve benzeri faktörler bir araya gelerek kent merkezlerine talep hızla arttığı için, bugüne kadar görülmedik ölçüde kent merkezleri değerli hale gelmektedir. Bu duruma bağlı olarak ortaya çıkan arazi fiyatlarındaki ve ev kiralardaki artış, barınma ihtiyacını karşılayamayan insan sayısının giderek artmasına neden olmakta ve konut sorununu gündeme getirmektedir. Sözü geçen insanların çoğu, ekonomik ihtiyaçlardan kaynaklı durumlara bağlı olarak kentteki fırsatlardan yararlanmak üzere kente göç edenlerden oluşmaktadır. Hem arazi ve ev fiyatlarındaki büyük artışa bağlı olarak hem de kentteki yeniden düzenlenen ekonomik yapılanma yüzünden, bölgede yaşayan çok sayıda insan taşınmak zorunda kalmakta; bunların çoğu da zorla tahliye edilmektedir (Berner, 2007, s. 139). Engels (1992) bu durumu şöyle tarif etmektedir:

Büyük modern kentlerin genişlemesi, bu kentlerin belirli kesimlerine, özellikle merkezi konumlu bölgelere yapay ve çoğu kez büyük ölçüde artan bir değer vermiştir; bu bölgelerde yükselen binalar, bu değeri artıracak yerde düşürmektedirler, çünkü artık

değişen koşulları karşılayamamaktadırlar. Bunlar yıkılmakta ve yerlerini başkaları almaktadır. Bu, hepsinden çok, en büyük sıkışıklık ile dahi, kiraların belli bir azamının üstüne hiçbir zaman yükselmediği ya da ancak çok yavaş yükselebildiği merkezi konumlu işçi evleri için geçerlidir. Bunlar yıkılmakta ve yerlerine dükkânlar, depolar ve resmi binalar dikilmektedir. Sonuç olarak, işçiler kentlerin merkezinden dışarı sürülmektedir (s. 22).

Bu noktada Bauman'ın (2012) vurguladığı üzere ulusal hükümetlere büyük sermayedar tarafından biçilmiş yeni rol, sermaye için işleri kolaylaştırmak ve onlara güvence yaratacak, karlı yatırım olanakları sağlamaktır. Çünkü dünyanın yeni efendileri doğrudan bir yönetim kurmak yönünde bir talebe sahip değildir. Küresel finans piyasasında hükümetlerin sermaye karşısına koymaya yetecek kadar kaynağının olmaması ve sermayedarların istedikleri takdirde hükümetleri birkaç dakikada çökertme gücünün olmasıyla hükümetler ellerinde baskı gücü kalan, sermayedar için bir güvenlik birimine dönüşmektedirler. Böylece kent mekânları uluslararası sermaye ve bu sermaye içinde yer alan yerli sermaye çıkarlarına göre yeniden düzenlenmektedir. Bu şekilde kentin kaynaklarının büyük bölümü kentte yaşayan insanların küçük bir bölümünün işine yarayacak şekilde ayrıldığı görülür (Bauman, 2012, s. 70-1).

Bu minvalde, yeniden inşa etmeye dayalı bir uygulama olarak gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri; aslında küreselleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan finansal krizlere bir çözüm olarak düşünülebilmektedir. Ve bu kriz inşaat sektörüne yatırımla çözülmektedir (Uğurlu, 2013, s. 74). İstanbul'un küreselleşme hedeflerine uygun olarak geliştirilen dönüşüm ve yenile çalışmaları ile gerçekleştirilen yıkımlar işlev değişikliği, deprem, yoksulluk, suç, bakımsız ve çirkin fiziki yapı argümanlarıyla yapılmaktadır. Kimi zaman ise kentsel sitler ve tescilli binalar kapitalizmin yıkıcı gücünden nasibini almaktadır. "Türkiye'de son zamanların "yıkım sanatçısı" TOKİ Başkanı bu durumu "İstanbul yıktıkça güzelleşiyor" ifadesiyle taçlandırıyor" (Yalçınan & Çavuşoğlu, 2013, s. 88). Engels'in bu ifadeleri yaklaşık yüz elli yıl önce kurduğunu düşününce hastalıkların önüne büyük ölçüde geçilmiş olsa da günümüzde bunun yerini suç, uyuşturucu, deprem ve çirkin yapılar gibi olgular almıştır.

Zira Engels (1992), kapitalist üretim biçiminde hâkim sınıfların konut çözme eğilimini şöyle açıklamaktadır:

Gerçekte burjuvazinin konut sorununu kendi modeliyle çözmek –yani sorunu sürekli olarak yeniden ortaya çıkaracak bir şekilde çözmek- için yalnızca bir yöntemi vardır. Bu yöntem "Haussmann" denmektedir. "Haussmann" deyimiyle sadece Parisli Haussmann'ın özellikle Bonapartçı üslubunu kastetmiyorum-Üst üste inşa edilmiş işçi mahallelerinin tam ortasında, uzun, düz ve geniş yollar açmaktaki ve onların her iki

yanına büyük lüks binalar sıralamaktaki amaç, barikat savaşını stratejik olarak güçleştirme amacının yanı sıra hükümete bağımlı, özellikle bonapartçı bir inşaat kesimi proletaryası yaratmak ve kenti tam anlamı ile bir lüks kenti haline dönüştürmektir. “Haussmann” derken ben, büyük kentlerimizde ve özellikle merkezi konumlu olanlarda, kamu sağlığı ve güzelleştirme kaygıları-gereksinimleri hesaba katılmadan, şimdi genelleşmiş olan, işçi sınıfı mahallelerinde gedikler açılması uygulamasını kastediyorum. Nedenler ne kadar farklı olursa olsun, sonuç her yerde aynıdır: Bu çok büyük başarısından dolayı burjuvazinin her fırsatta kendini yüceltmesine refakat eder biçimde en rezilane ara sokaklar ve dar yollar ortadan kalkar- ama hemen başka bir yerde ve çoğunlukla en yakın mahallede tekrar ortaya çıkarlar... Kapitalist üretim tarzının emekçilerimizi her gece tıktıkları, hastalıkların üreme yeri olan delikler ya da tavan araları ortadan kalkmamıştır, sadece başka yere kaydırılmıştır. İlk başta ortaya çıkmalarına neden olan iktisadi gereklilik, aynı şekilde bir başka yerde de oluşmalarına neden olur. Kapitalist üretim tarzı varlığını sürdürdükçe, konut sorununu ya da emekçilerin kaderini etkileyen başka bir sorunun çözümünü beklemek budalalık olacaktır. (s. 70-4).

Harvey (2013), kentsel politikaların Amerika kentlerinde uygulanışından elde edilen deneyimleri işaret ederek, Engels’in anlattıklarıyla benzerliğin büyük oranda olmasını rahatsızlık verici olarak vurgulamaktadır. Ve kapitalist piyasa çelişkilerinin bu duruma katkıda bulunduğunu söylemektedir. Bunun sonucunda ise ortaya kentsel iç politikaların hem arzulanan hem de arzulananmayan çelişkisinin ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Yani kentsel yenileme çalışması yaparsak sadece yoksulları çevreye taşımış oluruz, yapmazsak ise oturup bozulmayı seyretmiş oluruz (s. 134-5). Harvey, yeni kentsel manzarayı tarif ederken Jane Jacobs’ın 1961 yılında yayınlanan “*Büyük Amerikan Kentlerinin Ölümü ve Yaşamı*” kitabından alıntı yaparak aktarmaktadır. Jacobs’ın kentsel yaşamı anlamaya çalışırken bütün yaklaşım tarzlarıyla bir tanımlama çabasına girdiğini söyler:

Sözde yerini alacakları yoksul mahallelerinden daha kötü birer suç, vandalizm ve genel toplumsal umutsuzluk odağı haline gelen sosyal konut projeleri. Gerçek birer sıkıcılık ve toplumsal kontrol harikası olan, kent yaşamının her tür canlılığına ve hayatiyetine karşı titizlikle korunmuş orta gelirli için konut projeleri. Ahmaklıklarını yavan bir vülgerlikle hafifleten ya da hafifletmeye çalışan lüks konut projeleri. İyi bir kitabevine tahammül edemeyen kültür merkezleri. Gezinecek başka yer bulamayan serseriler dışında herkesin gitmekten kaçındığı kamusal merkezler. Alt kentlerin standartlaşmış mağaza zinciri alışverişinin donuk taktitleri olan alışveriş merkezleri. Hiçbir yerden başlayıp herhangi bir yere gitmeyen ve kimsenin gezmeye çıkmadığı gezinti yerleri. Kentlerin bağırsaklarını deşen çevre yolları. Bu, kentleri yeniden inşa etmek olamaz. Bu, kentlerin yağmalanmasıdır (Harvey, 2010, s. 93).

Fransa’nın Paris şehri için uygulanan toplu konut projelerini araştıran Castells, bunların sonucunda Paris’in dış bölgelerinde çok katlı binalardan oluşan banliyölerin oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu uygulamalara izafen kamusal tüketimin, emeği tekrar ürettiği ve sermayenin çıkarlarına uygun halde davranışlar geliştirdiğini söylemektedir. Paris için üretilen bu konutların en ucuz yöntemle, en hızlı şekilde ve mümkün olduğu ölçüde en çok işçiyi barındırmak üzere tasarlandığını belirtmektedir. Castells bu tarzda yapılaşmaları, ucuz yeniden üretime

endeksli olan kent siyasetinin iç karartıcı sembolü olarak tarif etmektedir. Ve bu bölgede yaşayan insanların çoğu kentsel dönüşüme tabi tutulan Paris merkezinden gönderilenlerden oluşmaktadır. Castells, bu durumu “Yeni-Haussmannlaştırma” olarak işaret etmektedir. Castells, bu uygulamaların devlet aygıtının mekâna büyük çapta bir müdahalesi olarak görmekte; amaç ise Paris bölgesini içeren kentsel alanın detaylı bir şekilde “yeniden üretimi”dir (Merrifield, 2012, s. 252).

Engels’in “Manchester” kentinde yaşadığı dönemde gözlemlerine dayanan “İngiltere’de Emekçi Sınıfın Durumu ve Konut Sorunu” adlı çalışmalarında en çok üzerinde durduğu noktalardan biri kent mekânı içerisindeki mekânsal olarak farklılaşmış alanların sınıfsal bir nitelik taşıyor olmasıdır. Bu çerçevede Engels’in yazmış olduğu işçi sınıfı ile burjuvazinin kent mekânında birbirine hemen hemen hiç rastlamadan yaşıyor olmaları ifadesi çarpıcı bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır (Şengül, 2001, s. 13).

Kent, öyle garip kurulmuştur ki, kişi kendini işi ve eğlence gezintileriyle sınırlarsa, bu kentte yıllarca yaşasa da her gün sokağa çıksa da emekçi mahalleleriyle hatta işçilerle bile karşı karşıya gelmeyebilir. Bunun başlıca nedeni, dile getirilmemiş bilinçsiz bir uzlaşmayla olduğu kadar, söze dökülmüş bilinçli bir kararlılıkla da emekçi halkın mahalleleri, orta sınıf için ayrılan kent mahallelerinden bıçakla keser gibi ayrılmıştır ... Kent merkezini, bir uçtan ötekine, birkaç ana yol keser ... Ve düzenlemenin en incelikli yanı odur ki, bu para aristokrasisinin mensupları, kendi işyerlerine, bütün o emekçi mahallelerinin ortasındaki kısa yoldan, sağda-solda gizlenmiş iç karartıcı sefaletin ortasında olduklarını görmeksizin geçerek gidebilirler ... Çok iyi biliyorum ki bu ikiyüzlü plan, aşağı yukarı bütün büyük kentlerde ortaktır ... Ama bütün bunlara karşın, işçi sınıfının Manchester’daki gibi, anayollardan böylesine sistemli bir biçimde uzak tutulduğunu, burjuvazinin gözünü ve sinirlerini rahatsız edecek her şeyin böylesine nazik bir biçimde saklandığını hiç görmedim (Engels, 1997, s. 76-8).

Yirmi birinci yüzyılda bu kentsel segregasyon, Marx ve Engels’in siyasi taleplerinin karşılayamayacağı bir noktaya ulaşmış, özellikle neoliberal politikaların hız kazandığı 1980’lerden sonra konut sorunu kendini bir kere daha hissedilir kılmıştır. Hem merkez ülkelerin metropollerini, hem de çeper ülkelerin çok nüfuslu dev şehirlerini etkileyen bu süreçler, barınmanın ve kentli olmanın bir insan hakkı olduğu ifadesiyle yaygın takipçi ve kamuoyunda tartışılma imkânı kazanmıştır.

2.5. TEMEL BİR İNSAN HAKKI SORUNU OLARAK BARINMA

Günümüz koşullarında insanların güveneceği bir liman olan demokrasinin kendisi sorgulanır bir konumda yer almaktadır. Temsili bir görünüm içerisindeki siyasi kurumlar ise asıl hizmet etmesi gereken insanları unutup onun yerine hâlihazırda iktidar olan grupların çıkarlarını gözetmekte ve hizmet etmektedir. Bunun yanı sıra ekonomik kurumlar da temel kuruluş amaçlarının dışına çıkıp yani

insanların ekonomik güçlerini arttırmak bir yana kalsın, sıradan insanları altından kalkamayacakları borç yükleriyle karşı karşıya bırakmakta; üstelik bu durumu kurumların gündelik rutin işleriymiş gibi sunmakta yani her gün vatandaşı soymakla meşguldürler (Merrifield A. , 2017, s. 13). Bu da yetmezmiş gibi “Malthusçu korku tüccarlığı” yani x kişinin y sene içinde kentsel alanları dolduracağına, dünya nüfusunun hiç görülmemiş ölçekte büyüyeceğine, büyük bir kentsel nüfus patlamasına sebebiyet vereceğine yönelik inananların medya önünde ardı arkası kesilmeyen felaket senaryoları üretmeleri, kent sorununun çözümüne yönelik çalışmaların önündeki en büyük engelleri yani sınıf ve iktidar meselelerinin gündeme gelmesini etkilemektedir (Merrifield A. , 2017, s. 15). Bu ve benzeri yaklaşımlar sadece kent sorununa ve konut sorununa ilişkin engeller yaratmamıştır. Bundan öte her insanın hakkı olan barınma ihtiyacının kavranmasında bile sorunlar yaratmıştır.

Barınma, insanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli temel ihtiyaçlardandır. Barınma ihtiyacının bir hak olarak kabul görmesi, ancak yirminci yüzyılın ortalarında gerçekleşmiştir. Birleşmiş Milletler’in 1948 tarihli, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 25. Maddesinde şöyle der: “herkesin gıda, giyim, konut ve tıbbi bakım da dâhil olmak üzere, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve refahı için uygun bir yaşam standardına sahip olma hakkı vardır.” Bu maddede herkesin barınma hakkının olduğu vurgulanmaktadır; ancak hukuki bağlayıcılığı olmayan bu bildirinin ardından, 1966 tarihli bağlayıcı bir sözleşme benimsenmiştir. Ekonomik Toplumsal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin 11. maddesi, sözleşmeye taraf olan devletin, herkesin konut hakkını tanıdığını belirtmektedir. Sözleşme, konutun, beslenme gibi yeterli bir yaşam düzeyine ulaşmanın temel koşullarından biri olduğunu kabul etmesi bakımından önemlidir. Anayasalarımıza konutla ilgili hükümler daha önce girmiş olsa da Türkiye bu sözleşmeyi ancak 2003 yılında onaylayacaktır (Çoban, 2012, s. 76; Akalın, 2016, s. 108). Nitekim İstanbul’da 3-14 Haziran 1996’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşmeleri Konferansı’nda (Habitat II) iki ana konu işlenmiştir. Bunlardan ilki “kentleşen dünyada insan yerleşimleri” ve ikincisi “herkes için yeterli konut”tur. Bu konferans sonrası kabul edilen “herkesin sağlıklı, güvenli, emniyetli, erişilebilir-ödenebilir olan ve temel hizmet, kolaylık ve konfor unsurlarını içeren, konut ve yasal yararlanma güvencesi konusunda ayrımcılıktan arınmış yeterli konutunun olabilmesi” maddelendirilirken konut hakkının daha geniş ölçekli bir tanımlanmasının yapılmış olması önemlidir (Keleş, 2015, s. 389; Akalın, 2016, s. 108). Konutun kamusal bir

hizmetin konusu olmadığını savunan Lefebvre, konut sorunun sadece dramatik olayların yaşanmasına bağlı olarak ortaya çıkan; öfke, kriz ve hoşnutsuzlukların içinde dile getirildiğini söyler. Buna ek olarak sadece “insan hakları”na eklenmiş, pratik uygulamalarda kabul görmemiştir. Devletin üstlenmiş olduğu inşaat, piyasa ekonomisinin uygulamalarında bir değişime yol açmamaktadır. Konut sorunu ne kadar çok şiddetlenmiş olsa da politik bakımdan önemsiz bir konumda yer almıştır (Lefebvre, 2014, s. 37).

Merrifield, “haklarla ilgili tartışma beni hiçbir zaman çok heyecanlandırmamıştır” diyerek insan haklarını işaret ederek bunun içinde de “kent hakkı” vurgusu yaparak, bu hakkın çevresinde dönen soyut ve içi boş tartışmaları bırakıp, çok önemli ve aciliyeti olan bu hakkın bir an evvel kazanılması gerektiğini, yoksa diğer haklar gibi insanları haksızlıklar karşısında koruma amaçlı çıkarılan; ancak işlev noktasında bir işe yaramayan haklara dönüşeceğini söyler. Bu hakkın kazanılması yönünde iki yolun olduğunu söyleyen Merrifield “her ikisi de talep etmekten ziyade almaktan geçer; her ikisi de bir yandan yasayı diğer yandan yasanın çiğnenmesini içerir” (Merrifield A. , 2017, s. 21-22).

Dünya genelinde bir milyardan fazla insanın varoşlarda yaşamaya devam ettiğini açıklayan Uluslararası Af Örgütü, bunun nedenini kentlerin artan nüfusuna ve herkesin erişebileceği konutların var olmamasına bağlamaktadır. “Yoksulluk, ayrımcılık, çatışmalara bağlı ülke içi göç, doğal afetler ve iklim değişikliği, şirketlerin ortak topraklara el koyması ve zorla tahliyelerin insanları kötü koşullarda barınma ve yaşamaya mecbur kıldığını beyan etmektedir” (Amnesty International aktaran Sadri, 2013, s. 73).

Barınmanın insan hakları gündemine girmesinin altında yatan sebep sadece insanlığın geniş kesimlerinin yaşadığı yoksunluk değil, bu yoksunluğun sermaye birikim süreçleri içerisinde dünya çapında bir eşitsizliğin sonucu olmasıdır. Bu nedenle, Merrifield’ın değindiği gibi, sorunun insan hakları bağlamında tartışılmasının ötesine geçerek, tarihsel-coğrafi eşitsiz gelişmenin ürettiği mekânsal perspektifin kazandırdığı eleştirel yaklaşımın gündeme alınması önemlidir. Genel hatlarıyla Batı’da konut sorununun incelenmesinin ardından, Türkiye’de konut sorununun nasıl ortaya çıktığını irdelememiz gereklidir. Bu kısımda, Türkiye’nin kendi toplumsal ve coğrafi dinamiklerine özgü sorunlarla karşı karşıya olduğu kadar, Batı’da yaşanan eşitsiz gelişim ve kır-kent diyalektiği dinamiklerine de tabi olduğunu tartışacağız.

2.6. TÜRKİYE'DE KONUT SORUNUNUN TOPLUMSAL VE TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Kent planlaması açısından dünya ve özelde ise Batılı ülkeler yukarıda açıkladığımız bu deneyimleri yaşarken, Türkiye'ye yansımaları kuşkusuz olmuştur. Türkiye'nin kent planlaması ve özellikle konut sorunu noktasında yaşadığı deneyimler ve gelişmelere bakmak için Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan gelişmelere de kısaca odaklanmak gerekir.

Avrupa'da ortaya çıkan modernleşme projesi, sanayi devrimiyle birlikte tüm dünyayı etkisi altına alan bir projeye dönüşmüştür. 1840'lı yıllardan itibaren hem sağlık alanındaki gelişmeler hem de savaş sonrası göçlerle beraber Osmanlı kentleri değişimlere sahne olmuştur. Osmanlı, çözüm arayışlarını da batı odaklı parametrelerde aramıştır. Bu girişimin sebebi olarak karşımıza Klasik Osmanlı döneminde kadının yönlendirdiği mimarbaşı, muhtesibin ve hizmet sağlayıcı vakıfların yetersiz kalmaları çıkmaktadır. Bu noktada çözüm olarak “şehremaneti” yani belediye yönetimi kurulmuştur. İlk olarak 1855'te İstanbul'da kurulmuş ve sonrasında Birinci Meşrutiyet döneminde 1877'de Dersaadet ve diğer vilayetler için çıkarılan “Belediye Kanun”larıyla tüm imparatorluğa yayılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte planlı bir değişim içine girilmeye başlanmıştır. Ve ilk olarak kent planlaması Osmanlı'nın gözde kenti İstanbul için yapılmıştır. Hazırlanan planların temel yaklaşımı, İstanbul gibi şehirlerde bulunan ahşap evlerde çıkan yangınlara bağlı olarak ortaya çıkan kötü görüntüyü düzeltme şeklindedir. Ayrıca yaşanan toprak kayıpları sonucunda imparatorluğa gelen Müslüman kitlelere yaşanacak alanlar açmak amaçlanmıştır. (Tekeli, 1998, s. 2-3; Tekeli, 1996, s. 9-11).

Avrupa kentlerinde olduğu gibi daha kapsamlı yani bütün kentin yaşam biçimini değiştirmeye yönelik planlar ise Osmanlı'da 20.yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. Avrupalı kentlerde dönemin en çok üzerinde durulan “Güzel Kent” yaklaşımı etkisini Osmanlı'da da göstermiştir. Nitekim 1902'de Bouvard'a İstanbul için bir planlama çalışması yaptırılmıştır. Buna ek olarak Cemil Topuzlu'nun şehreminliği döneminde Auric'e yaptırılan plan da bu üslubun özelliklerini taşır (Tekeli, 1998, s. 3).

İmparatorluğun yıkılması ve ulus devletin ortaya çıkmasıyla birlikte, kent planlaması konusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu dönemin günümüz kent problemleri için incelenmesi gerekmektedir. Türkiye'nin konut sorununa ilişkin deneyimlerine bakmak için tarih sınırlaması yapmak gerekiyor aksi takdirde konutun

uzun geçmişini irdelemek gerekir. Bunun yerine İlhan Tekeli, Türkiye'nin konut sorununa çözüm arayışlarını 1923'ten başlatmakta ve daha önemli bir dönem olarak ikinci Dünya Savaşı sonrasını işaret etmektedir. Buradan hareketle Tekeli 1923-2000 arasında kalan yaklaşık 80 yıllık bir dönemde konut sorununun çözümüne ilişkin neler yaşandığını 1923-1950, 1950-1965, 1965-1980, 1980-2000 yılları arasında gerçekleşen dört dönemde incelemektedir. Ve bunun sonucunda geliştirilen çözümler olarak gecekondü, yapsatçılık ve toplu konut süreçlerinin ortaya çıktığını söylemektedir. 2000 sonrası dönem içinde ise konut üretim biçimlerinde çeşitlilik artmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlileri ise gecekondü alanlarının dönüşümü ve büyük sermaye gruplarının inşaat faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk dönemde, yaşanan büyük ekonomik kriz ve Dünya Savaşı'ndan dolayı ekonomide konuta ayrılan pay yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle konut edinme stratejileri bireysel düzeyde kalmaktadır. Ancak bu dönemde Ankara'nın başkent ilan edilmesi ve kentleşme hızının yüzde 6 seviyesinde olması konut açığına neden olmuştur. Ankara'nın konut sorunu için öncelikle Osmanlıdan kalma çözüm yolları üzerinden arayışlar olmuştur. Ancak 1928 yılında çıkarılan 1351 sayılı yasayla güçlü planlama ve yetkilerle donatılmış “Ankara Şehri İmar Müdürlüğü” kurularak bu kurum üzerinden çözümler geliştirilmeye başlanmıştır. Nitekim aynı yıl uluslararası üç plancı arasında sınırlı bir yarışma yapılmış ve yarışmayı Hermann Jansen kazanmıştır. Jansen, Ankara için tüm kenti kapsayan bir plan hazırlamıştır. Hazırlanan planlar genel itibarıyla “Güzel Kent” anlayışının yansımalarını içermiştir. Yani bu dönemde Güzel Kent ütopyası Türkiye üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Bu projeler kent dokusuna uygun olmayan bahçeli evler şeklinde olması ve estetik kaygılarla hazırlandığı üzerine eleştirilere uğramıştır. Nitekim projeler belediyelerin bütçelerinin azlığı nedeniyle sınırlı kalmış birkaç yeni kurulan mahallede uygulanmıştır. Ankara' da yeni bir konut üretme biçimi ve modernist bir mimarlık anlayışıyla çözüm arama pratikleri ileriki dönemlerde Türkiye'nin geneli için geçerli olmaya başlamıştır (Tekeli, 2010, s. 229 ve 243; Tekeli, 1998, s. 7-8 ve 11).

Ankara özelinde yaşanan bu gelişmeler ulus devlet ve çağdaşlaşma anlayışları ile şekillenmiştir. Nitekim üç imparatorluğa başkentlik yapmış olan İstanbul yerine Ankara'nın başkent yapılması bunun en önemli kanıtıdır. Bu paralelde ulus devletin mekân özelinde belirlediği üç stratejisi vardı. İlk strateji, İstanbul yerine Anadolu'nun ortasında her türlü “yozlaşmadan” uzak bir kent kurmak, planlanan çağdaşlaşma projelerinin gerçekleşmesi için önemli olacaktı.

İkinci strateji ise ülkeyi “demir ağlarla örmek” olmuştur. Demiryollarının kopukluktan kurtarılması ve dış piyasadan iç piyasaya yönlendirilmesi ve devletleştirilmesi de hedeflenmekteydi. Üçüncü strateji ise devletçilik anlayışı çerçevesinde sanayileşme için kurulacak fabrikaların demir yollarına yakın kentlere konumlandırılmasıydı (Tekeli, 1998, s. 5).

İkinci dönemde İkinci Dünya Savaşı nedeniyle Türkiye’de kentleşme hızı artmış ve çözümler yetersiz kalmıştır. Bu da bir anlamda konut sorununu getirmiştir (Tekeli, 2010, s. 244). Getirilen yasal ve kurumsal düzenlemeler ise sürekli bir değişim içerisinde olmuş güçlü bir çözüm üretmekten yoksun kalmıştır. Her kurumsal düzenleme konut problemini çözme noktasında kapasite arttırmış olsa da yine de kentlerin içinde bulunduğu problemleri çözme noktasında yetersizliği ortaya çıkmıştır. Buna karşın bu dönemde öyle veya böyle insanların başlarını sokabilecekleri barınaklar sağlanması başarılmıştır. Bu dönemde gecekondulu ve yapsatçılık olmak üzere iki çözüm yolu geliştirilmiştir ve bu iki çözümün büyük oranda kurumsallaşması sağlanmıştır (Tekeli, 2010, s. 230).

İlk süreç olarak gecekondulu, kullanıcıları düşük gelir seviyesiyle yaşamlarını idame ettiren, düzenli işi olmayanlar, köyden kente göç etmiş gruplardan oluşmaktaydı. Gecekondulaşma kentin emek pazarına yakın ve genellikle yaşam için elverişsiz hazine toprakları üzerine derme çatma bir şekilde gerçekleşmektedir. Yıkıldığında tekrar yapması kolay olan bir konut tipidir. Gecekondulu alanlarının, seçim argümanına dönüşmesinin de etkisiyle zaman zaman af kanunları çıkarılmış ve 1966 yılında ise gecekondular imar planlamalarına kısmen de olsa dâhil edilmiştir (Tekeli, 2010, s. 234).

İkinci süreç olarak yapsatçılık üretim biçiminin geliştirilmiştir. Hızlı kentleşmenin gerekliliklerini yerine getiremeyen Türkiye, bunun yanı sıra planlama da ve arsa üretmekte de yetersiz kalmıştır. Ayrıca toprak üzerinde ortaya çıkan değer artışlarını denetleyememiş ve sağlıklı bir vergilendirme yapamamıştır. Kısacası kentsel arsa politikası üretemeyen Türkiye’de arsalar yüksek mutlak rantlar sağlayan bir ürüne dönüşmüştür. Bu paralelde “orta sınıf” için bile tek parsel üzerinde tek konut yapma biçimi bir ekonomik olanaksızlığa dönüşmüştür. Bu noktada bir parsel üzerinde apartman şeklinde çok konutlu bir üretim gerçekleştirilerek “orta sınıfa” mensup kişileri bir araya getirilmesiyle “orta sınıfin” konut sorununu çözme yöntemi geliştirilmiştir. Bu noktada bu üretim biçimi olarak yapsatçılık ve kooperatifler gelişmeye başlanmıştır (Tekeli, 2010, s. 230;235-6;246-7).

Üçüncü dönem olan 1965-1980 yılları arasında Türkiye’de hızlı kentleşme sürmekte ve önceki dönemlerde ortaya çıkan konut sunum biçimleri ekonomik olarak son sınırlarına ulaşmıştır. 1961 Anayasası demokrasinin ve devletin niteliğinde önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu Anayasa ile birlikte sosyal devlet ilkesi ve refah devleti anlayışı kabul edilmiştir. Aynı zamanda planlı ekonomiye geçen Türkiye’de konut sorunu, devlet planları yöntemiyle çözülmesi yaklaşımı benimsenmeye başlanmıştır. Çünkü bu Anayasa devletin, yoksul ve dar kesimlilerin sağlıklı bir çevre içinde yaşamlarını sürdürebilmeleri için önlemler alacağını içermektedir. Ancak süreç bu şekilde ilerlememiştir. Türkiye 1960’lı yılların ortalarına kadar kurumsallaşmış olan gecekondü ve yapsatçı üretim biçimlerine yatırımlarının büyük bölümünü ayırmasına rağmen konut üretimi gün geçtikçe daha sağlıksız bir çevre üretmeye başlamıştır. Bu noktada 1967’den itibaren toplu konut bir çözüm olarak gündeme gelmeye başlanmış ve bu minvalde bir çözüm arayışına gidilmiştir. Toplu konut diğer çözüm pratiklerinin aksine bireylerin tek başlarına veya bir araya gelerek üretebilecekleri bir üretim biçimi değildir. Toplu konut projelerinin üretilmesi için büyük sermaye gruplarının harekete geçirilmesi, bu üretim biçiminin gerçekleştirilmesi için taleplerde bir örgütlenme olması, büyük arsaların sağlanması ve sağlanan arsanın altyapısı için gerekli planlamaların yapılması gerekmektedir. Böyle büyük çaplı bir organizasyonun gerçekleşmesi şüphesi o dönemde devlet eliyle olmasını gerektirmektedir. Ve bu çözüm önerisi Devlet Planlama Teşkilatı tarafından İkinci Beş Yıllık Planda Türkiye’nin gündemine getirilmiştir. Ancak bu çözümün gerçekleşmesi için de daha önceki dönemlerde olan meşruiyet krizi baş göstermiştir. Çünkü çözüm, devletin kendi kurumundan gelmesine rağmen ilk girişimler özel sermaye grupları ve yerel yönetimler tarafından başlatılmıştır. Süreç böyle olunca toplu konut üretimi de daha önceki dönemlerde geliştirilen konut üretim biçimleriyle aynı kaderi paylaşmıştır. İlk girişimciler büyük yasal zorluklar ve meşruiyet sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalmışlardır. Bu dönem içerisinde konut dışında 1970’li yıllarda otomobil üretiminin başlamasıyla artan otomobil sahipliği yeni sorunlar yaratır hale gelmiştir. Yaşanan trafik sıkıntılarını çözmeye yaklaşımları bu dönem içinde geliştirilmeye başlanmıştır. İlk çözümler ise bazı merkezi alanları otomobil kullanımına kapatmak olmuştur. Yine merkezi alanları rahatlatmak için merkezde yer alan işletmeler küçük sanayi siteleri kurularak merkezi alandan çıkarılmaya başlanmıştır. Dönemin sanayileşme hamleleri de bu minvalde şekillenmiştir. Sanayi bölgeleri ve yeni kurulmaya başlayan organize sanayi bölgeleri

kent merkezinden uzak yerlere kurulmuştur (Tekeli, 2010, s. 230;236;247-9; Tekeli, 1998, s. 15-7).

Dördüncü dönemde, 1980-2000 yılları arasında toplu konutun kurumsallaştığı yıllar olmuştur. Aynı dönemin önemli özelliğini oluşturan istikameti ise Türkiye'nin ekonomik politikalarında meydana gelen köklü değişiklikler belirlemeye başlamıştır. Artık Türkiye'nin ekonomik politikalara içe dönük değil dışa dönük yani neoliberal bir çizgiye kaymaya başlamıştır. 1980'li yılların ortasına doğru çıkarılan toplu konut yasalarıyla bu üretim biçiminin kurumsallaşması başlamaktadır. Yani 1967 yılında gündeme gelen toplu konut üretim biçiminin kurumsallaşması da diğer üretim biçimleri gibi ancak 15-16 yıl sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Nitekim 1981 yılında çıkarılan 2487 sayılı Toplu Konut Yasası dahi ortaya özel sermaye grupları için bir meşruiyet sorunu çıkarmıştır. Çıkarılan Yasa, kooperatif örgütlenme biçimi kabulünü içinde kabullenen ve özel teşebbüsleri dışında tutan bir yasa niteliğinde olmuştur. Eleştirilere uğrayan bu Yasa 1984 yılında çıkarılan 2985 Sayılı Yasa ile büyük özel sermaye gruplarına toplu konutun önünü açmış; hatta büyük bir alan sağlamıştır. Ancak yine de bu dönemde özel sermaye ile geliştirilen konutlar pek gerçekleşmemiştir. Daha çok kooperatif eliyle gerçekleştirilen toplu konutlar görünür durumdadır. Ancak kooperatiflerin ürettikleri konut biçimleri için meşruiyet sorunu olmamasına rağmen; kaynakların etkin kullanılmaması, genel giderlerinin yüksek oluşu, güvenlik ve konut üretiminin çok uzun sürelerle yayılması gibi durumlar, kendi içinde yaşadığı meşruiyet sorunlarına işaret etmektedir. Yine 1970'li yıllarda başlayan yeni belediyeçilik anlayışı doğrultusunda 1984 yılında belediyelerin yapılarında büyük değişimler gerçekleştirilmiştir. Büyükşehir belediyeleri oluşturularak bunlara, imar planlama ve ilgili yetkiler verilmiş, aynı zamanda gelirleri arttırılmıştır. Önemli diğer bir gelişme ise 1984 Yasasına paralel olarak Toplu Konut Fonu'nun işletilmesi ve Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) geliştirilmesi bu döneme denk gelmektedir. Toplu konut üretim biçiminin gelişmesinde ve yaygınlık kazanmasında kooperatifler, TOKİ ve büyük sermaye grupları etkin olmuşlardır. Kooperatifler ve TOKİ orta kesime yönelik çalışırken büyük sermaye grupları üst gelir gruplarına yönelik çalışmalar ile yaratılan konutlar yüksek yaşam kalitesi sunan, dışarıdan gelenlerin girişine kapalı toplu konut alanları yaratmışlardır. Üst gelir gruplarının arzları sermaye gruplarını büyük ölçekli kazançlar elde etmelerine olanak sağlamış ve ekonomik alanda eşitsiz gelişim kalıplarının yaratılmasına olanak sağlar hale gelmiştir. Bu dönemde gerçekleşen en

dikkat çekici gelişme ise 1984 yılında 2981 Sayılı Yasa ile yürürlüğe giren gecekondu affına ilişkin önceki örneklerine benzemeyen bir tasarı geliştirilmiştir. İçeriği gecekondu alanlarını dönüştürmeye yönelik ve bu bölgelerde yapılacak ıslah projeleriyle yapsatçı konut biçimi aracılığıyla apartmanlaşmanın gerçekleşeceği beklentisi oluşturulmuş; ancak bu projeler kentsel ranttan gecekondu sakinlerine pay verme projelerine dönüşmüştür. Gecekondu bölgeleri için üretilen bu çözüm yöntemi ilk bakışta var olan meşruiyet krizini çözmek yönünde atılmış bir adım gibi gözükabilir; ancak projelerden beklenen dönüşüm sadece kentlerin değerli ve önemli yerlerine komşu olan gecekondu alanlarında sınırlı olarak gerçekleştirilmiştir (Tekeli, 2010, s. 230;236-7;249-52).

2000’li yıllardan günümüze doğru olan dönemde yaşanan gelişmeler ise konut üretim biçiminde yeni gelişmelere sahne olmaya başlamıştır. Gecekondu alanlarının dönüşümü yoluyla üretilen konut biçimleri bir önceki dönemde başlamasına rağmen asıl yaygınlık kazanması bu dönemde gerçekleşmeye başlamıştır. Bu dönem içinde yeni konut sunum biçimleri de belirmeye başlamıştır. Bu minvalde İstanbul’un küresel emlak piyasasına açılması yeni bir olgu olarak Türkiye’nin gündemine girmiştir. İstanbul’un küresel bir kent olma arzusu ve çabaları beraberinde beyaz yakalı ve küresel bürokrasinin yeni konut talepleri geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Konut üretim alanında daha önce görülmeyen ulusal ve uluslararası büyük sermaye grupları yaratılmış oldu ve Türk inşaat şirketleri uluslararası piyasalarda bir aktör hâline gelmiştir. Son yıllar içerisinde TOKİ ise almış olduğu çok büyük yetkilerle yerel yönetimlerden bağımsız planlama, küçük mülkiyetleri birleştirme ve hazine arazilerini kullanma konusunda önemli bir konum edinmiştir. Ancak bu ve benzeri uygulamalar, konut sorununu çözme noktasında, çözümün yanı sıra sorunlar ve çelişkiler yaratan üretim biçimlerine neden olmuştur. Başat sorunlar olarak, büyük sermaye grupları tarafından üretilen lüks konutlar ve TOKİ tarafından çapraz finansman sağlamak için üst gelir ve alt gelir gruplarına yönelik toplu konutlarla birlikte çok tartışılan üretim biçimleri ve rant ilişkileri belirmeye başlamıştır (Tekeli, 2010, s. 252-3).

Geray (1981), Türkiye’nin konut sorununa ilişkin uygulanan politikaların, kentsel alandaki gelişmenin devamlılığını sağlayamadığını ifade etmiştir. Geray, bunun tek nedenin ise ekonomik olarak ayrılan pay olamayacağını; çünkü planlı dönemde yaklaşık 40 milyar liralık yatırım yapılmıştır. Ancak konut ihtiyacının yine de giderilmediği bir gerçektir. Ve Geray, büyük kentlerde nüfusun yaklaşık yarısının

iktidarın karşı tutumuna rağmen izinsiz bir şekilde gecekondu yapıları inşa edip yaşıyor olmasını düşündürücü bulmaktadır. Türkiye kentleşmesine dair ikili bir yapılaşmadan söz eden Geray, bunu imarlı yapılar ile beraber oluşturulan kaçak yapıların kentleşme biçimimiz olarak işaret etmektedir. Bu durumda Türkiye’de var olan ekonomik ve toplumsal alandaki eşitsizlikler kent mekânında da görünürlük kazanmaya başlamaktadır. Bu problemlerin çözümü noktasında siyasalların tek yaptıkları bu tür yapılaşmaları imar yasalarıyla yasa dışı saymalarıdır. Gerçekçi bir çözüm arayışına girdiklerini söylemek çok güçtür. Gecekondu yapı itibarıyla yurttaşın daha yapım sürecinde olan konuta yerleşmesi ve düşük bir sermaye ile başlatılan bir yapı süreci olarak büyük kentlerin nüfusunun yarısına yakını barındırıyor olması itibarıyla mevcut yasa dışı uygulamalar olarak adlandırılmasını boşa çıkartmaktadır. Bu noktada yürütülen siyasi güdülerin hatalı olduğunu söyleyebiliriz (Geray, 1981, s. 36).

Barınma hakkı kavramı “çok önemli ve belki de en temel hak talebinin altını çizse de tek başına bu biraradılığı sağlamada ve toplumla ilişki kurmada yeterli bir kavram değil” vurgusunu yapan Yalçın ve Çavuşoğlu (2013), kavramın genişletilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Akkan ve Kayhan’nın (2008), Sulukule için hazırladıkları bir rapordan alıntı yaparak; barınma hakkı kavramının genişletilmiş halini, mahalle ile ilişkilendirerek ve başka haklarla birlikte ele almışlar:

Kavram, salt, baş sokacak bir ev olarak değil tüm kültürel, sınıfsal, sosyal taleplere uygun mekânlarda yaşama hakkı olarak tanımlanmaktadır... barınmak bu mahallelerde yaşayan insanlar için; yaşam biçimlerini olduğu haliyle korumak, sosyal dayanışma ağlarını ayakta tutmak, geleneksel istihdam yapılarını muhafaza etmek anlamına geliyor. Mahalle temelli yaşam, onların hem tarihsel köklerini koruyan hem de kültürel ve sosyal ağlarını yaşatan bir olgu olarak barınma anlayışlarının merkezine oturmaktadır. Bu bağlamda mahalle yaşamını bir bütün olarak ele almak ve bu yaşamın devamlılığının sağlanmasının bir barınma hakkı meselesi olduğunun altını çizmek gerekir (s. 103).

Türkiye’de hızlı kentleşmeye bağlı konut sorunu Cumhuriyetin ilanı ve II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir (Akalin, 2016, s. 108). 1950’li yıllardan itibaren konut sorunu ekonomik, sosyal ve mekânsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Kentlere doğru yaşanan göçler ve nüfusun artmasıyla kentlerin bu duruma hazırlıksız olması büyük sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Demir & Palabıyık, 2005, s. 4). İnsan için çok boyutlu, temel bir gereksinim olan konutu, Geray şu şekilde tanımlamaktadır:

“Çağdaş anlamı ile konut, en alt düzeyde de olsa güvenlik, sağlık, rahatlık ölçünlerine uygun olan; iş yerine kolayca erişilebilir bir uzaklıkta bulunan; su, kanalizasyon,

elektrik, ulaşım, ulaştırma, alışveriş, kültür ve eğlence kolaylıkları gibi iş görü alt-yapı ölçünlerine uygun düşen oturma birimleridir”.

Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi, konut sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan son derece önemli olan ve belediye hizmetleri ile bütünlük gösteren barınma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır (Geray, 1983, s. 2 aktaran Kılıç & Özel, 2006, s. 209). Konut politikası ise, konut ile bağlantılı uygulamaların tamamını kapsamaktadır. Keleş (2015), konut politikasını “ailelerin konut gereksinimini karşılamak için devletçe saptanan önceliklere göre alınan yasal ve eylemsel önlemlerin tümü” olarak tanımlamaktadır (s. 448). Günümüzde adından çokça söz ettiren kentsel dönüşüm de kentler için yeni görünüm kazandırmak ve kentlerin pazarlanabilir hale gelmesini amaçlayan çeşitli ölçek ve içerikte kentsel müdahale biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Sadri S. Z., 2013, s. 1). Yapılan müdahaleler ise kapitalizmin ekonomik rasyonalitesine uygun bir şekilde gerçekleşiyor. Mevcut halleriyle hatalı ya da eksik kullanım değerlendirilmesinde bulunan bu bölgeler yeni bir işlev, yeni kullanıcılar ve yeni bir kentsel doku ile yeniden şekillenip değeri artan bölgelere dönüştürülüyor (Yalçınan & Çavuşoğlu, 2013, s. 87).

Türkiye’de konut politikasına ilişkin göze çarpan bir değişiklik 1982 Anayasası’nda gerçekleşmiştir. Bu değişiklik ile konut hakkı, sağlık başlığı altından alınarak, başlı başına bir hak olarak tanınmıştır. Ancak Anayasa’nın 57. Maddesinde “Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözetleyen bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler” tanımlamasına yer verilmiştir. Bu tanımlamada en dikkat çeken değişiklik ise 1961 Anayasasında, devletin yoksul ve dar gelirliye yönelik toplumsal sınıf önceliği ibaresinin yer almamasıdır. Ayrıca daha önceki Anayasada olmayan, devlet, toplu konutu destekler maddesi, konut açığını gidermeye yönelik bir adımdır. Bu değişiklikler ile kamunun konut için ayırdığı payın, tüm toplumsal sınıflara yönelik olduğunun, yani dar ve yoksul gruba yönelik payın daha da düşeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca neoliberal ekonomi politikalarının izlerini taşıyor olması, konutun bir yatırım ve rant aracına dönüşmesinin ilk adımları niteliğindedir (Çoban, 2012, s. 92-3; Akalın, 2016, s. 108-9). 1983 sonundan itibaren Türkiye’de konut ve konut ile bağlantılı her türlü alanda sınırları giderek genişleyen yetkilere sahip olan TOKİ konut sorununun çözülmesine yönelik görevi üstlenmektedir. Ancak gerçekleştirilen projelerin ortaklaştığı bir nokta var ki kentte yaşayan yoksul, işsiz ya da düşük ücretli çalışanlar gerçekleştirilen projelerin bir sonucu olarak çaresiz ve

seçeneksiz kalarak kent dışına doğru kaydırılmakta ya da marjinalliğe itilmektedirler. Böylesine bir sonucun ortaya çıkması bazı bölgeler için uygulanması önemli bir ihtiyacı karşılayacak olan yenileme ve dönüşüm projelerinin eşitsizliği yeniden üreten hatta derinleştiren kutuplaştırıcı gibi sıfatlar ile anılmasına neden olmaktadır (Yalçınan & Çavuşoğlu, 2013, s. 88).

Öktem (2006), sermayenin girdiği krizlerden çıkarken, sürekli politik proje üretmekte olduğunu iddia eder ve “küresel kent söylemleri ise kapitalizmin son dönem politik projesi olan neoliberal küreselleşmenin kent ideolojisidir” vurgusunu yapar (Öktem, 2006, s. 56). Mekânın yeniden üretilmesine dayalı olarak birikim yapılması, sermaye birikimi için kriz dönemlerinde mekânsal yatırımlar önemli bir kaynak olmaktadır. Mekâna yönelik yatırımlar dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sermaye birikiminin merkezinde yer tutmaktadır. Mekânın fiziksel dönüşümünün yanı sıra, asıl mekânın temel kurucu unsuru olan sosyal ilişkilerde de bir dönüşüm yaşanmaktadır. Sermayedar için devletin rolü bu noktada önemlidir (Purkis, 2014, s. 137). Purkis ’in de belirttiği üzere:

Devletin imar yasalarında, planlarda, kamu yönetiminde ve ilgili kurumlarda yaptığı değişiklikler ve düzenlemelerle; açtığı ihalelerle hukuki, sosyal, mekânsal ve kurumsal engelleri ortadan kaldırarak artmasına katkıda bulunduğu bu alandaki dolgun karlar, büyük sermaye gruplarını inşaat sektörü yatırımlarına yönlendirerek ayrıcalıklı sınıflar lehine devasa bir kaynak aktarımına yol açmaktadır (Purkis, 2014, s. 137).

Sermaye, üretim noktasında krize girince “can havliyle” sermayeyi, mekâna ve bunula bağlantılı olarak finans alanın aktarmakta aynı zamanda işini zorlaştıran pürüzleri radikalleşerek ortadan kaldırmaktadır. Sabrını öyle yitirmiştir ki “sistemin temel dayanağı olarak kutsallaştırılan mülkiyet hakkını ez azından belli bir sınıf için tümüyle ve zorla ortadan kaldırmakta; temel insan haklarından biri olan barınma hakkını ellerinden almaktadır” (Purkis, 2014, s. 148).

1980’li yıllarda Türkiye’de kentleşme sürecinde etkili olan durumun; farklılaşma ya da çeşitlenme dinamiklerinin neden olduğu, ayrışma eğilimleridir (Işık & Pınarcıoğlu, 2005, s. 128). Işık ve Pınarcıoğlu (2005), 1980 yılı Türkiye kentleşmesini şöyle tarif etmektedir:

Bir uçta, kentin çeperinde eskisinden çok farklı yöntemlerle ve ilişkilerle var kalmaya çalışan ve bu uğurda daha önceden yapmayı tasavvur bile edemeyeceği çok şeyi yapmaya hazır kent yoksulları; arada bir yerlerde kooperatifler yoluyla kentteki paylaşım kavgasına katılan ve kent çeperindeki geniş arazilere göz diken orta sınıflar; ve diğer uçta, kentin en prestijli alanlarında “kapattığı” arazilerde özel güvenlik sistemleri ile korunan yüksek duvarların ardında yaşayan ve artık değil terk ettiği kente, topluma bile dönüp bakmayan üst sınıflar (s. 128).

Keyder (2013), İstanbul özelinde 1980’li yıllarda ortaya çıkmakta olan yeni mekânsal gelişmeleri küreselleşmenin etkilerine bağlamaktadır. İstanbul’un dönüşümü noktasında etkili olan sermaye, mal, insan, bilgi ve göstergelerin uluslararası sermayenin yoğunlaşmasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Piyasa olmazsa uluslararası sermaye akışlarının oluşması pek mümkün olmadığından, kendini yöneten bir piyasa sisteminin var olabilmesi için ekonominin serbestleşmesi ve devletin seçkin kesiminin müdahale yetkisinden vazgeçmesi gerekmektedir. Bu koşula bağlı olarak mekânın üretimi noktasında toprağın yasal olarak yapılaşmaya açılmasının önü açılarak somutlaştırılmıştır. Bunun devamında kapitalist işletmelerin, konut alanında hâkim duruma gelmesini ve kentte inşaat şirketlerinin sürekli büyümesinin önünü açmış olmuştur (Keyder, 2013, s. 184).

Ancak Işık ve Pınarcıoğlu (2005), Türkiye’nin 1980 sonrası kentleşme sürecinde yaşadığı değişimlere bağlı olarak Tekeli’nin, “küçük sermayenin kentinden büyük sermayenin kentine geçiş” olarak tanımlamasına dayanarak 1980 sonrasında küçük ve büyük sermayenin kent üzerindeki uzlaşmasının yıkılmasını, büyük sermaye gruplarının kente artan ilgisini anlamlandırma yönünde etkili olduğunu savunmaktadır (s. 128).

Kurtuluş (2006), 1980’li yıllardan beri gerçekleşen mekânsal dönüşümlerin dünyada ve Türkiye’de iki şekilde vuku bulduğunu belirtmektedir:

1. *Neoliberal politikalar ile birlikte devlet ile sermaye arasında yeniden biçimlenen ilişkiler ve kentsel alanlarda sınıfların hak sahipliğinin yükselen sınıflar lehine yeniden düzenlenme çabası.*
2. *Kentsel alanın bütünüyle metalaştırılması yoluyla sermaye birikimi mantığının içine alınması ile kolektif eylemi de içinde barındıran kentin kamusal mekânsal varlığının aşındırılması (s. 9).*

Bu dönemden itibaren devlet politikaları kamusal alandan çekilmeye başlamıştır. Bu şekilde, sermayeyi merkeze alan düzenlemeler yapılmıştır. Bu şekildeki düzenlemeler, kentlerin temel dinamiklerinde büyük çapta değişikliklere neden olmuştur. Kent merkezlerinden, sanayinin çekilmesi ve işgücü ihtiyacını farklı bölgelerden temin etmesine bağlı olarak, kentlerin değerli merkezleri içinde kalan gecekondulu alanları dönüşüme uğramıştır. Bu alanda kalan konutların artık ömrünü tamamladığı yönünde söylemler temellendirilmiştir. Bu alanlar, sermayenin birikim yapmasına olanak verecek şekilde yapılandırılmaya başlanmıştır. Burada yaşayanların taşınması gerektiği, bu şekilde kentin de güzel bir görünüme kavuşacağı söylemine o kadar çok yüklenilmiştir ki, iktidar tarafı bedeli ne olursa olsun bu

gecekonduların yıkılacağını belirtmekte sakınca görmemektedir (Aslan, 2006, s. 106).

Böylesine yoğunluğun yaşandığı kent merkezlerinde konut sorununu çözme görevi Türkiye’de TOKİ’ye düşmektedir. Ancak bu noktada yapılan uygulamalar ya da hazırlanan projeler genellikle kent merkezlerinden yoksul kesimlerin ya da işçi nüfusunun şehrin dışına doğru itildiği izlenimi vermektedir. Özellikle küresel sermaye gruplarının kent merkezlerini yatırım mekânları olarak görmesi etkili olmaktadır. Kent merkezlerinin yeniden tasarlanması ve bu dönüşümlerin ayrıcalıklı sınıfların lehine göre şekillenmesi sermaye için yeni alanlar yaratmaktadır (Ergun, 2009, s. 222). Bu süreç tüm dünyada devlet ve sermayenin iş birliği içinde mekânlar getirecekleri rantlar ile birlikte ayrıcalıklı sınıfların eline geçmektedir (Purkis, 2014, s. 139).

1980’li yıllarda ivme kazanan yıkım ve yenileme projeleri geçmişin ihtişamlı İstanbul’unu geleceğe taşıma amaçlı çok kapsamlı şekilde uygulamaya geçilmiş. Örnek olarak açık hava müzesi olarak tasarlanan Sur-İçi Yarımada’da bulunan küçük işletmeler ve çalışanları gözü rahatsız ediyormuşçasına bölgeden arındırılmıştır. Yüzyıllardır bölgenin eski cami ve kiliselerinin etrafında konuşlanan binalar yıkılarak çevreleri botanik alanlara dönüştürülmüştür. Yine bölgenin harap halde bulunan ahşap evler yeniden inşa edilerek yerlerine restoran, otel ve hediyelik eşya satan butikler yapılmıştır. Haliç için ise eski güzelliğini canlandırma amaçlı kıyıları çevreleyen yaklaşık 30.000 bina yıkılıp, sahil yolu otoyollar ile birleştirilip yol üzerine ağaçlar dikilerek ve yeniden yapılanma ile eskiden hiç var olmamış tarihi mekânlar üretilmiştir (Öncü, 2007, s. 86-7).

Diğer yandan ise, inşaat sektörü geliştikçe kendi içinde uzmanlık alanları yaratmaktadır. Bu sektör içinde “arazi geliştirenler, proje geliştirenler, inşaat işini üstlenenler, inşaat şirketleri, gayrimenkul yatırım ortaklıkları (GYO), emlakçılar, inşaat malzemesi satıcıları, finans kuruluşları, gayrimenkul danışmanlık şirketleri” sayılabilir. Gelişen süreç boyunca küçük sermayeli yapsatçı müteahhitler sektöründe yerlerini kaybetmeye başlamıştır. Yerlerine küresel sermayeye entegre olmuş büyük sermaye grupları geçmeye başlamıştır. Küresel ekonomi ile bağlantı şirketler güçlerini sürekli arttırarak; büyük ölçekli projelerin planlanması, pazarlanması ve finansmanında etkilerini arttırmaya başlamışlardır. Ve bunu yaparken riskin tabana doğru yayılmasına yol açmışlardır. Sektörü daha da genişletmek isteyen sermaye grupları bir yandan sektöre yatırımların yapılması için yeni yollar üretirken, aynı

zamanda işlerini kolaylaştıracak yasal düzenlemeler için baskı yapmaktadırlar. Bununla da kalmayıp sektöre girmek isteyen küçük sermayedarların önlerini kesmek için sektörün özel koşullarının olması gerektiğini vurgulayarak sınırlandırılmasını arzulamaktadırlar (Purkis, 2014, s. 142).

Tüm bu inşaat odaklı süreçte özel şirketlerin yanı sıra yerel yönetimler ile istediği alanı kamulaştırma ve kentsel dönüşüm alanı olarak gösterme gibi geniş yetkilere sahip olan TOKİ başat aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu göstergeler devlet-sermaye iş birliğini gözler önüne sermektedir. TOKİ konut üretimi noktasında konut alana ve konut yapana sağlamış olduğu krediler ile arz-talep kontrolünü büyük oranda elinde bulundurmaktadır (Purkis, 2014, s. 142). 2002-2008 döneminde gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile TOKİ'nin faaliyette bulunduğu alanlar genişletilerek ve aynı zamanda bütçeden aldığı kaynaklar da çoğalarak TOKİ konut ve arsa üretimi noktasında başat bir kurum olarak yükselmeye başlamıştır. Görev ve niteliklerinde de değişimler meydana gelen TOKİ kâr amacı güden projeler üretebilmekte ve yetkileri tamamen kendisine devredilmiş hazine arazileri üzerinde yerel yönetimlerden bağımsız imar planlama ve onama yetkilerine kavuşmuştur. Ayrıca yerel yönetimlere de dönüşüm projeleri geliştirebilmesi yönünde yeni yetkiler verilmekte (Balaban, 2016, s. 24; Tekeli, 2010, s. 252). Nitekim son yıllarda hazine arazilerinin pazarlanmasında baya yol kat edilmiştir. TOKİ'nin günümüzde yürütmekte olduğu etkinliklerden biri “anakent belediyelerinde arsalar üzerine kaynak yaratmaya yönelik rant ve prestij projeleri geliştirmek” yönünde uygulamalar yapma yetkisidir. Keleş, Türkiye’de bir kamu kuruluşunun rant yaratmak, dağıtmak ve prestij konutları yapma eğiliminin olmasının ve bunların kamuya ait arsalar üzerinde yapılıyor olmasının, toplumsal refah ilkesiyle bağdaşmayacağını vurgulamaktadır (Keleş, 2015, s. 425).

Turan (2009), Ankara’da gerçekleşen “Dikmen Vadisi, Portakal Çiçeği Vadisi ve GEÇAK” projelerine işaret ederek, “Kamu-Özel” sektör işbirliği ile gerçekleşen projelerin, bu bölgede yaşayan gecekondü sakinlerini yerlerinden ettiğini iddia eder. Üstelik bu projelerin sosyal içerikli olarak uygulandığının iddia edildiği bir dönemde kamu-özel sektör ortaklığı rolü sermaye aktarımının bir aracına dönüşmüştür. Ve burada yaşayan gecekondü sakinleri başka rantlar yaratmak üzere başka bölgelere gönderilmiştir (Turan, 2009, s. 278-9). Gecekondü bölgelerinde yaşayanları üç grup içerisinde ele alan Şenyapılı (2004), birinci grupta kentin alt gelir kesimi memurları, ülkenin farklı bölgelerinden savaş, doğal afetler ya da imar

işlemleri nedeniyle göç edenler ve yine kent çevresindeki köylerden göç eden ve kentin içinde imar ya da afet gibi nedenlerle yerinden oynatılan kesimi oluşturanlar yer almaktadır. Bu grubun özelliği konut yapmak için az da olsa belli bir ödeme gücünün bulunmasıdır. İkinci grupta ise civar köylerde yaşayan ve belli dönemler de kente çalışmaya gelenler vardır. Bu grup içerisinde yer alanlar kente yakın olmanın avantajlarını kullanmak koşuluyla kırsal gelirlerine ek bir birikim amacı taşımaktadırlar. Bu gruba ait olan konutlar birinci gruba nazaran daha derme çatma bir görünüm içindedir. Üçüncü grupta yer alanlar ise toplumsal hayatta gerçekleşen yapısal değişimler sonucu göç edenlerdir. Bu kesim içerisinde yer alanlar kentte işsiz ve parasız kaldıkları için para ödemedi barınacak yer bulma zorundadırlar. Ki bu grupta yer alanlar kendilerine son çare olarak kulübeler yapmaktadırlar (Şenyapılı, 2004, s. 125-6).

Bu noktada kentsel dönüşüm projelerinin uygulanma şekli itibariyle sınıfsal bir etkinliğe dönüşmekte öyle ki bu dönüşümler “üst orta” sınıfın ihtiyaçları doğrultusunda yine bu sınıfa mensup kişilerin yaşam biçimlerine uygun olan ekonomik, kültürel ve sosyal yönden benzer kişilerin bir araya gelmelerini sağlayan bir değişime yol açmaktadır. Üst orta gelir grubunun kent dışında üstün güvenli kapalı sitelere taşınmasından sonra kent içindeki “alt” gelir gruplarının yaşadığı değerli alanların dönüşüme tabi tutularak “orta” sınıfa uygun mekânlar haline dönüşmesi ikinci bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim genel olarak uygulanan kentsel dönüşüm projeleriyle alt gelir grubundaki insanlar kentin çeperlerine doğru itilmesiyle sonuçlanmaktadır. Özellikle projelerin uygulanma şekliyle, kamulaştırılan mekânların devlet eliyle belli sermaye gruplarının eline sunulmaktadır. Bu durum, piyasa içinde tek taraflı yani belli bir sınıfın işine yarayacak şekilde bir kaynak aktarımına dönüşmektedir. Bu yöntem itibariyle kamu-özel sektör işbirliği bariz şekilde ortaya çıkmakta ve uygulanan projelerin kentin geleceği açısından bir planlamadan uzak olduğu görülmektedir (Purkis, 2014, s. 144).

Ayşe Öncü (2007), Haliç’in çevresinde gerçekleştirilen projelere vurgu yaparak otoyolları da işin içine dâhil ederek geçmişte hiç var olmamış “tarihi” mekânlar yaratılmasını şöyle tarif etmekte:

Bundan böyle, Haliç’in kuzeyinde yükselmekte olan beş yıldızlı oteller ve cam kaplı gökdelenler, uluslararası iş muhitine, kongrelere, turistlere ev sahipliği yapacak, havaalanına inen yolcular, yeni inşa edilen otoyol ve alt-üst geçitler sayesinde şehrin yoksul mahallelerini, fakir halkını hiç görmeden otellerine ulaşabilecek, boğaz kıyısını

gezebilecek, açık-hava müzesine dönüştürülen tarihi yarımada'yı ziyaret edebilecekti (s. 87).

İstanbul'un çehresini değiştiren bu yenileme projeleri kentin 19. yüzyıldan kalma dokusuna geri dönüşü olmayan büyük ölçekli zararlar vermiştir. İstanbul bu şekilde büyük bir şantiye görünümüne kavuşmuş üstelik bu yaşanan dönüşümler 5 yıl gibi kısa bir süre içinde büyük servetlerin “*el değiştirmesi*” ve “*yolsuzluk dedikoduları*” çerçevesinde gerçekleşmiştir (Öncü, 2007, s. 87).

Erder (2002)'de İstanbul Pendik'te yaşayanları, “E-5 Karayolu”nun altı ve üstü olarak, farklılaştığına işaret etmektedir. Erder, deniz kıyısında doğal gazlı “*orta sınıf*” için tasarlanmış apartmanların, yine orta sınıfın tercihlerine uygun bir şekilde eğlence yerleri, alışveriş merkezleri, lokantalar gibi mekânların olduğu söylemektedir. Buna karşın aynı yol üzerinden otobüsler ile 15 dakikalık uzaklıktaki 1990'larda kurulmuş Aydos Mahallesi'ne doğru gelindiğinde ise durumun farklı olduğunu söyler. Bu Mahallede hala yolu, suyu, kanalizasyonu olmayan konut alanlarının olduğunu belirtmektedir. Erder, bu yol üzerinden, kentsel eşitsizliklerin ve çelişkilerin gözlemine yer vermektedir (s. 70). Erder yapmış olduğu araştırma ile “E-5 karayolunun belirlediği çizginin kuzeyi ile güneyi arasında hem kentsel donanım hem de yaşam biçimi bakımından iki farklı konut alanının bulunduğu” saptamıştır (Erder, 2002, s. 72). Erder, araştırması içerisinde Pendik'te yayınlanan bir yerel gazetenin sahibinin bu alanı tanımlamasına yer vermiştir. Bu tanımlama şu şekildedir:

...Gazetemizin okuyucuları E-5'in altındadır. Bunun nedeni E-5'in altındakilerin eğitim düzeyinden ve gazete okuma alışkanlığında aranmalı. E-5'in altı ile üstü arasındaki ayrım, Pendik içinde önemli bir ayrımdır. E-5'in altında, eğitim düzeyi yüksek, gelir durumu iyi bir topluluk yaşarken, üstünde tam tersi söz konusudur (Erder, 2002, s. 73).

Yine bu açıklamaya benzer şekilde Erder, Belediye Başkanı Erol Kaya'nın da Pendik için benzer bir sınıflandırma yaptığına yer vermektedir. Erder, Başkanın Pendik'i zengin ve fakirlerin çok yakın yaşadığı bir yer olarak adlandırdığı söylemektedir. Bu şekilde, Pendik merkezde zenginlerin oturduğu, buna karşın fakir kesimin, E-5 üstünde oturduğu ortaya çıkmaktadır. Erder, buna bağlı olarak E-5 üstünde yaşayanların bu görüntü karşısında rahatsızlıkları ve çelişkileri daha çok hissettiklerini söylemiştir (Erder, 2002, s. 73).

Türkiye'de gerçekleşen dönüşümlere ilişkin genel bir eleştiri yapmak gerekirse yaşanan her dönüşüm insanların yaşadığı yerleri değiştirmesiyle sonuçlanmaktadır. Ki bu yer değiştirme genellikle toplumda zaten zor durumda yaşayan insanların yoksulların, dar gelirli sınıfların ya da marjinal kesimin daha kötü

koşullarda bir yaşama itilmesine neden olmaktadır. Örnek vermek gerekirse gecekondu bölgelerinde gerçekleşen dönüşümlerde bu alandaki gecekondu kiracıları başka bölgelere gidip daha yüksek kira ödemek zorunda kalmakta aynı zamanda bu yer değiştirmenin maliyetini de karşılamak zorundadırlar. Yine benzer bir durum gerçekleşen dönüşümlerde ortaya çıkan kentsel mekandaki rant dağıtımında kentin güçsüz kesimlerinin bundan faydalanamaması bir kayba yol açmaktadır (Tekeli, 2014, s. 277-8).

Geray (2007), Türkiye’deki konut üretimi noktasındaki son uygulamaların durumunu şöyle özetlemekte:

- *Devlet, hükümetin özelleştirme söylemlerine karşın, yüzbinlerce konutu ihale yoluyla üretme yoluna gitmiştir.*
- *Girişilen konut projeleri, çeşitli yollarla TOKİ’nin elindeki ve kamu kuruluşlarından devraldığı arsalar üzerinde yapılmaktadır.*
- *Kooperatiflere yeniden kredi açmayan TOKİ parasal kaynaklarını söz konusu projeler için harcamaktadır.*
- *Ucuz ve altyapılı arsa sağlama görevi kooperatiflere karşı yerine getirmeyen TOKİ, toprak rantının yüksek olduğu arsaları büyük holdinglerin “Gayrimenkul Yatırım Ortakları”na, “hasılat paylaşımı” adı altında yap-satçıya devretmektedir.*
- *Her ne kadar “kira öder gibi” dar gelirli kimselere küçük konutlar üretildiği ağızlarından duyurulmuş olsa da, güdülen konut yöneltisi ve uygulamalar toplumsal amaç ve içerikten yoksundur.*
- *Kısacası, devlet bir tür yap-satçılık yapmaktadır.*
- *Açlık ve yoksulluk sınırı altında yaşayan, düşük gelirli ya da işsiz güçsüz kesimlerin konut hakkının gerçekleştirilmesi için hiçbir çaba gösterilmemektedir (s. 289).*

Kentsel mekânlara yatırımların baz alındığı bir sisteme bağlı olarak gerçekleşen sermaye birikimi, bu bağlamda kent merkezlerini dönüştürmektedir. Üstelik bu dönüşüm “orta” ve “üst orta” sınıflar için; kent merkezlerinin yıkılıp, yeniden inşa edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Kentli işçi sınıfının uzun uğraşlar sonucunda ve ağır bedeller ödeyerek elde etmiş oldukları varlıkları, bir çırpıda ellerinden alınmaktadır. Bu çerçevede gerçekleşen projelerin, kentte yaşayan “alt ve alt-orta sınıfın” konut noktasında çekmiş oldukları sıkıntıları, çözmeye yönelik olduğu iddia edilmektedir. Oysaki gerçekleşen tek şey, kentsel mekân üzerinden ortaya çıkan rantın büyük sermayedarların eline geçmesi ve buna bağlı olarak, kentte mevcut konumlarını kaybedenlerin sayısının her geçen gün yığılarak artmaya devam etmesidir. Ve sonuç itibarıyla işsizlik, yoksulluk, ekolojik sorunlar, sınıfsal ve mekânsal ayrışmanın artmasıyla özdeşleşen bir kentleşme modeli benimsenmiş durumdadır (Öktem, 2011, s. 37).

Gelişmekte olan ülkelerde, bir diğer deyişle dünya ekonomisinin çeperini teşkil eden ülkelerde, sorun piyasanın müdahalesiyle geniş halk kesimlerinin barınma ihtiyacını bir araya getirmek noktasında ortaya çıkıyor. Türkiye’de kentsel konut sorunu Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren belirginleşmekle birlikte, esas varlığını 1950’lerden sonra yaşanan göç dalgalarının giderek güçlenmesinde göstermiştir. Konut sorununun çözümünün bu kadar zor olması aslında konut sorunun kavranmasında ortaya çıkan zorluklardan dolayıdır. Konut sorununun tanımlanmasında karşılaşılan ilk zorluk piyasa mekanizmasının kurallarının mı esas alınacağı yoksa planlamacıların veya politik sürecin ürettiği ölçütlerin mi esas alınacağı sorunudur. İkinci olarak konutun toplum için önemli olmasından dolayı kullanıcıları için tek işlevli değil de, çok işlevli olmasından dolayı belirleyici işlevin hangisi olduğu sorunudur. Üçüncü olarak ise toplumun her kesimi için ortak bir payda oluşturan barınma hakkının her kesimin kendi çıkarları doğrultusunda düşünmesinden kaynaklı ortaya çıkan düşünce farklılıklarıdır (Tekeli, 2010, s. 93-4). Konut meselesi farklı toplumsal kesimler tarafından, farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Tekeli, konutun çok işlevli olması ve toplumun her kesimini ilgilendiren bir ürün olması dolayısıyla ne kadar üretileceği ve nasıl dağıtılacağı konusunun “piyasa düzenine” bırakılamayacağını savunur. Tekeli, Türkiye gibi nüfusu ve kentleşmesi hızlı artan ve gelir eşitsizliği günden güne derinleşen, gelişmekte olan kapitalist ülkelerde “piyasa düzeni” görüşünün geçerli olmasının mümkün olmadığını belirtir. Ve ekler, Türkiye’ de konut meselesini “piyasa düzenine” bırakmanın herkesin kendi olanaklarına göre bir yerde barınması anlamına gelir. Oysa ki gerçekçi bakış açısı her gün gerçekleşen gecekondu yıkımları, gelirle ters giden kira fiyatları, bir yandan da çok yüksek fiyatlara satılan ve üretilen konut projeleri her gün gündemde yer tutarken konut sorunun olmadığını söylemek mümkün değildir (Tekeli, 2010, s. 94-5).

2.7. GAZİANTEP’İN KENTSEL GELİŞİMİ VE PLANLAMA TARİHİ

Türkiye’nin yaşamış olduğu bu kent planlanması ve konut sorununu çözüm arayışları etkisini şüphesiz Gaziantep üzerinde de göstermiştir. Buradan hareketle günümüzde önemli bir sanayi şehri olan Gaziantep’in nasıl temel dinamiklerine kısaca bakmak ve kentsel gelişimine odaklanmak gerekiyor.

Gaziantep'in yerleşme tarihi üzerine yapılan araştırmalarda, yerleşimin Kalkolitik döneme kadar uzandığı yönünde iddialar mevcuttur. Aynı zamanda bu iddialar, Gaziantep'in daha sonra yerini aldığı söylenen “Dülük” yerleşimi üzerinden de yapılmaktadır. Bu zamana kadar yapılan kazılarda elde edilen materyaller üzerinden şekillenen bu tartışmalar ne yazık ki kısmi bilgiler sağlamakta ve daha kapsamlı araştırmaların gerçekleştirilmemiş olması da Gaziantep'in yerleşme tarihinin nereden başladığı konusunda muğlaklık yaratmaktadır. Ancak araştırmacı ve yazarların ortaklaştıkları bir nokta var ki, oda ister yerleşmeyi Gaziantep Kalesinden başlatmak olsun ister Dülük'ten başlatmak olsun Gaziantep ve çevresinin insanlık tarihi için önemli bir yer olduğu ve tüm medeniyetlerin uğrak noktaları arasında olduğu görüşüdür. Dolayısıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir kentin yerleşim tarihini aktarmak üzerine yapılan çalışmalar hep bir eksiklik ve taraflılık içermektedir. Bugünkü Gaziantep'in sınırı diğer bütün kentler gibi belirgin ve net hatlara sahip değildir. Ve bilinen tarihin hiçbir zamanında da aynı sınırlara sahip olmamış her dönem farklı sınırlara sahip olmuştur (Gültekin, 2011, s. 33-4; Ergeç, 2000, s. 269; Kuban, 2016, s. 121).

19. yüzyılda kentin planlanma deneyimi üzerinde farklı toplumsal grupların etkisinin olduğu açıktır. 1870 yılında belediye kurulmuş ve devamında kent inşasında etkin rol almıştır. 1886'da kent sokaklarını fanuslarla aydınlatılmıştır. Kent nüfusunda azınlık grupların yaptıkları okullar, ibadethaneler, ticarethaneler kentin planlanmasında etkin rol oynadıklarını göstermektedir. Hatta belediye 1891'de kentin planlanmasına karar vermiş; ancak bunun somut örneğinin olduğu bilinmemektedir (Kuban, 2016, s. 136). Kentte ilk imar planı ise 1935 yılında Hermann Jansen tarafından yapılmıştır. Bu döneme kadar yaşanan süreç içerisinde ise “*bahçe kent*” anlayışının kentte görünür olduğu söylenebilir. 1930'lu yıllardaki fotoğraflar üzerinden Kuban şunları aktarır: “Atatürk Bulvarı, Su Burcu Caddesi, 14 Mayıs Caddesi ve Nizip Caddesi'nin çevresinde köşede bulunan küçük boyutlu yapıların, geniş ağaçlıklı bahçelerinin kent içi peyzajındaki rollerinin henüz büyük olduğunu göstermektedir” (Kuban, 2016, s. 138). Jansen, planlamasını yaparken o döneme kadar gelişen kenti altlık olarak kullanmıştır. Jansen, planlamasında eski kent içinde kalan yerlerde düzenlemeler, yol çalışmaları yapmasına rağmen eski dokuyu korumaya çalışmıştır. Çiğdem Çiftçi, bu planın 1959 yılını hedefleyen mevcut gereksinimleri karşılayan, bilimsel verilerle çizildiğini söylemektedir (Çiftçi, 2000, s. 300). Jansen aynı zamanda Ankara, Mersin, Adana, Ceyhan ve İzmit

planlarını da yapmıştır (Karadağ, 2011, s. 398). Jansen'in Ankara ve Gaziantep planlarında ortak ilkeleri görülmektedir:

Bu ilkelerden ilki kalenin kentsel estetiğin kaynağı olarak görülmesidir. İkincisi kentsel sağlığın, yeşil alan, spor alanları, çocuk bahçeleri, parklar ve boş alanlarla sağlanması hedefidir. Her iki projede benzerlik gösteren ilkelerden üçüncüsü Jansen'in ticaret merkezi işlevi görececek bir alan ayırmamış olmasıdır. Jansen şehrin merkezini kale olarak görmüş, fiziksel ve görsel bir merkezle yetinerek, işlevsel bir kent merkezini dışlamıştır. Buna göre yeni kentin ticari gereksinimi, eski kentteki ticaret merkezi tarafından karşılanacaktır. Jansen Ankara için yaptığı avan projede ticaret merkezi için alanlar belirlemiş olmasına rağmen 1932'de çizdiği kesin imar planında bu alanların yerini Gençlik Parkı almıştır. İlkelerden sonuncusu ise ulaşım ile ilgili kararlardır. Jansen Ankara'da kuzey-güney ve doğu-batı bağlantılarını korumuştur. Yarışma öncesinde tarihsel veri olarak verilen bu ulaşım kararını Gaziantep'te de uygulamıştır. Kuzey-güney doğrultusunda İstasyon Caddesi-Hürriyet Caddesi, doğu-batı doğrultusunda ise Suburcu Caddesi- Atatürk Bulvarı'nı ana ulaşım yolu olarak konumlandırmıştır (Tankut, 1993 aktaran Yüce, 2010, s. 44-5).

Bu plana dayanarak Suburcu, Karagöz ve Gaziler caddesinde düzenlemeler ve yol genişletme faaliyetleri yapılmış ve İsmet Paşa ile Atatürk bulvarları açılmıştır (Ay, 2001, s. 44; Kuban, 2016, s. 138). Sonuç olarak Jansen'in hazırlamış olduğu plan kentin bugünkü durumuna kadar kalıcı izler bırakmıştır.

İkinci imar planı ise 1950-1955 yılları arasında Y. Mimar Kemal Söylemezoğlu ve Kemal Ahmet Aru'nun yaptığı ve cumhuriyetin modernist çizgilerinin hâkim olduğu bir plan olarak, Jansen Planına göre önemli farklılıklar içermiştir. Eski caddelerin yerini kent merkezinde modern bir nitelik kazanmakta olan Gaziler Caddesi kesimi almaya başlamış, yol açma çalışmaları hızlanmış, eski kent kısmındaki yolların motorlu araç trafiğine uygun duruma getirilmesine çalışılmıştır. 1965'ten sonra İnönü Caddesi önem kazanmış ve bu cadde üzerine yeni yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Kentin Batı ve Güneydoğusunda öngörülen gelişmesine koşut olarak gelişim Atatürk Bulvarı, İnönü ve Akkoyunlu Caddeleri yönüne kaymıştır. Kent nüfusunun özellikle 1960 sonrasında hızla artması, yeni konut ve işyeri alanlarının açılmasını gerektirmiştir. 1960-1975 yılları arasında kentte 40'a yakın yeni mahalle kurulmuştur (Ay, 2001, s. 44; Kuban, 2016, s. 139). Ay'ın "İmar planının dışında kalan alanlarda, hazine arazilerinde ve hisseli tapu alanlar dışı niteliksiz konut ve işyeri yapımı hızla yayılmıştır" ifadesi kente doğru gerçekleşen göç akınlarına bağlı olarak ortaya çıkan gecekondulaşma yerleşim biçimine işaret etmektedir (Karadağ, 2011, s. 401).

Kuban, "Gaziantep kentinin tarihsel yapısı ve korunması" üzerine hazırladığı raporda kentin bundan sonraki dönemde gelişimi hakkında şöyle demektedir: "Gaziantep'in bundan sonraki gelişmesi kentin tarihsel yapısını yok edici nitelikte olduğu için bu araştırmanın sınırlarını aşmaktadır. Nüfusu 300.000'i geçen

ve bir sanayi kenti olmaya yönelen Gaziantep’in sorunları artık başka bir dünyanın sorunlarıdır” (Kuban, 2016, s. 139).

Yeni ihtiyaçları karşılamak üzere 1974 yılında Şehir Plancısı Zühtü Can tarafından kentin üçüncü imar planı yapılmıştır. 1995 yılını ve 1 milyon nüfusu hedefleyen bu planda yeni gelişme alanları daha da yaygınlaştırılmıştır. Ancak kent nüfusu ve ihtiyaçları çok hızlı bir şekilde artmış, plan dışı gelişmeler yani gecekondulaşma devam etmiştir. Belediyeler plan dışında birçok alanda mevzii imar planları yapmak durumunda kalmıştır. Mevzii planların kent bütününden kopuk olarak ele alınması ile sağlıksız ve şehircilik ilkelerine uymayan yer seçimleri meydana gelmiştir. Aynı dönemde üst gelir grupları Atatürk Bulvarı boyunca gelişmeye başlayan apartmanlaşma tipi yerleşim alanlarına doğru yönelmişlerdir (Ay, 2001, s. 44; Karadağ, 2011, s. 401).

1990 yılında, Büyükşehir Belediyesince Şehir Plancısı M. Oğuz Aldan’a yaptırılan Gaziantep’in dördüncü Nazım İmar Planında, 2005 yılında 1.800.000’lık bir nüfus hedeflenmektedir. Yeni planla kentin imarlı alanı 8000 hektardan 21000 hektara çıkarılmıştır (Ay, 2001, s. 44). Bu yeni plan çerçevesinde kentte üst gelir gruplarının konut ihtiyaçlarını karşılamak üzere İbrahimli ve Kızılhisar bölgeleri oluşturulmaya başlanmış ve buna bağlı olarak arazi rantları daha da yaygınlık göstermiştir (Karadağ, 2011, s. 401). 1990’lı yıllardan itibaren kentte bir yandan artan nüfus ve göçlerle gecekondu kuşakları oluşmakta bir yandan ise sermayenin kentsel alandaki verimli tarım arazileri üzerinde yarattığı baskıyla İbrahimli ve Kızılhisar gibi köylerin nasıl üst gelir gruplarının konut alanlarına dönüştürüldüğü görülmektedir. Aynı zamanda kentten uzak alanlara yapılan dar gelirlere yönelik toplu konut alanları banliyö izlenimi vermektedir. Bir yandan ise kent merkezinde kalan gecekondu alanlarının dönüştürülerek daha önce orada var olmayanların hizmetine sunulmaktadır. Bu yaşananların günümüze kadar artarak devam etmesi, daha önce bu kadar keskin olmayan “mekânsal ve sınıfsal” ayrışmalara neden olmuştur (Karadağ, 2011, s. 401-2).

Bu bölümde, öncelikle mekânsal habitusu tanımlamaya çalıştım. Bourdieu’nün kavramsal çerçevesinden hareketle, mekânsal habitusun bir gündelik alışkanlıklar zinciri olarak nasıl ortaya çıktığını açıklamasını getirme çabasının ardından, özellikle Batı’da konut sorununun ortaya çıkışı, bunun farklı kavramsal yaklaşımlar açısından nasıl ele alındığına odaklandım. Bunu takip eden kısımda, Türkiye’de konut sorununa dair özellikle İlhan Tekeli ve Ruşen Keleş’in

alışmalarından yola çıkarak bir dönemsel izlek ortaya koyulmuştur. Son kısımda, Gaziantep’te kentleşme ve şehir planlama deneyimini ele aldım.

Temel saptamamız, işçinin konut deneyiminin literatürde bir barınma, Bourdieu’nün deyimiyle temel ihtiyaç düzleminde ele alındığı yönündedir. Oysa, bir sonraki bölümde saha araştırmamın verilerini işlerken göstermeye çalışacağım üzere, işçinin mekânsal habitusunun artık ihtiyaç seviyesinden daha ileriye geçtiği, bir orta sınıflaşma arzusunun bu noktada ortaya çıktığı yönünde bir adım ileride bir saptama geliştirmek gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. FABRİKA İŞÇİSİ KİMDİR?

Fiziksel dayanıklılık, işçi sınıfının bir miktar da olsa iktidar lekeli oluşturabildiği yegâne sermaye biçimidir. Hatta işçi sınıfının siyasi iktidarının toplumsal temelidir (Swartz, 2011, s. 240).

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesinde çalışan bireyler açısından fabrikada işçi olmak, çeşitli değişkenler çerçevesinde şekillenen bir yapısal arka plan gerektirmektedir. Bu yapısal arka planın temel değişkenlerini ise geçinememe, geçinememe durumuna yönelik kimi stratejiler ve mecburi memnuniyete dayalı haliyle mesleki çaresizlik halleri oluşturmaktadır. Mecburi memnuniyet psikolojisinin ağırlığıyla birlikte, başka bir iş bulamama endişesinden kaynaklı olarak zorlu çalışma koşullarına riayet etme, hatta koşulların böyle olmasını içselleştirerek normalleştirilmektedir. Mesleki çaresizlik ise, günümüz koşulları değerlendirildiğinde işgücüne katılım noktasında kendi becerilerini ön plana çıkarmak için gerekli koşulların oluşmamasına bağlı olarak, en cazip olanın fabrika işçiliği olduğunu anlatmaktadır.

“Fabrika işçisi kimdir?” “Fabrika işçisi çalışma koşullarından memnun mudur?” soruları doğrultusunda elde edilen verilere göre çalışanlar açısından geçimini zor sağlayan, hayat standardı olmayan ama hayatı standart olan işçiler, çalışma sürecine uyum sağlamalı veya uyum sağlamış gibi devam etmelidir. Devamlılık kaygısından kaynaklanan bu durumun sonucunda bir kez daha mecburi memnuniyet duygusu gelişmektedir. İşçinin kendini tanımlamasındaki esas nirengi noktası mağdur olma durumudur:

Amele gibi ezik yani mağdurdur ya çok mağdurdur. İşten memnun olsan da olmasan da mecbur yapıyoruz (Hasan 33).

Normal işten anlamayan köyden gelmiş veya vasıfsız bir işçidir asgari ücretle çalışan yani devletin belirlediği bir ücretle çalışan vasıfsız işçidir. Türkiye şartlarına göre hayatı zor. (Mustafa, 32).

Anaakım kanaat üretiminin kıt kanaat geçinen ve yaptığı işin getirdiğiyle yetinen işçi tasvirinin aksine, görüştüğümüz işçiler, toplumsal tabakalaşma içinde nerede yer aldıklarının farkındadırlar.

Patrona çalışan biri. Aza kanaat edip çalışan biri yani. Yaptığım işten memnun değilim ama mecbur gidip geliyorum işte (Ali, 46).

Herhangi bir mesleği olmayan zamanında bir meslek sahibi olmayanların girip çalıştığı bir iş. Ben mesleğim açısından girdiğim için diğer çalışanlar makine başlarında olsun iplik, poşet üretiminde olanlar herhangi bir mesleği olmayanlar olarak düşünüyorum. Fabrika işçisi genelde geçimini zor sağlar (Ali, 24).

Eve bir parça ekmek getirmek için 8 saat içine sıkıştırılmış ne diyeyim sana bilmiyorum çok zor bir olay yani ev kirası mı verecek su parası mı verecek çoluk çocuğunun giderlerini mi karşılayacak nasıl olacak yani asgari ücretle (Ahmet, 53).

Öte yandan, farklı kültürel sermaye biçimleri ve ekonomi ve toplumsal alanın dışından tabakalaşmanın içindeki yere dair meşrulaştırıcı açıklamaların söylem düzeyinde tekrar edilmesi de görüşmeler sırasında nadir karşılaştığım bir durum değildi.

Fabrika işçisi, bizim gibi gariban adamlar, bizim gibi mecbur çalışmak zorundayız. Hepimiz zengin olamayız hepimiz zengin olursak çalışamayız iş dönmez sen ben zengin olursak çalışmayız o zaman işçi bulamayız mecbur yarımız fakir yarımız zenginiz bu dünyada geçinip gidiyoruz (Abdullah, 21).

Herkesin zengin olamayacağı, toplumsal katmanların belirli işlevleri olduğu fikri, farklı sembolik seviyelerde kendini yeniden üreten bir meşrulaştırma biçimidir.

Ancak, temel olarak, ücretler seviyesi, görüşülen işçilerin kendilerini işleriyle tanımlamalarındaki en belirleyici etkidir. Bu durum, geçinmenin zorluğu üzerinden sıklıkla tekrar eden bir olguyu beraberinde getirmektedir. Bahsi geçen zorluklar ise harcamaların minimum düzeyde tutulmasına zemin hazırlamaktadır. Harcamaların kısılması bu anlamda bir çare olarak görülmektedir. Dengesiz harcamalar işçiler açısından hem gelecek kaygısına hem de günlük hayatın işleyişindeki sıkıntılara neden olabilmektedir. Ya da geçimlerini sağlayabilmek için fazla mesai yapma yarışına girmelerine neden olmaktadır.

Aldığı parayı tasarruflu kullanmak zorundadır, ailesini geçindirmek için kendisi aç kalabilir, para kazanmak için fazla mesai yapmak ister (Ahmet, 18).

İşçi, ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, kendine yaptığı harcamaları asgari düzeyde tutmaya çalışmaktadır. Bu durumun çalışan açısından sosyal hayatın monotonluğuna neden olmaktadır. Bekâr bir işçi kazandığı para ile geçinemediğini dile getiriyorken, evli ve çocukları olan işçi ise fazla mesai yaparak ve kendi harcamalarını azaltarak hayatını idame ettirmeye çalışmaktadır.

İşçiler açısından değerlendirildiğinde sosyal hayatın yeterli düzeyde olmayışının nedeni salt gelirler ve giderler oranı değildir. Bu konudaki yetersizliğin,

çalışma saatlerinin yoğunluğundan kaynaklı sosyal hayata zaman ayıramamaya da bağlıdır. Ve tatil günleri, ek mesailere kalınarak değerlendirilmektedir.

Fabrika işçisi, kıt kanaat geçinen birisidir. Fabrika işçisinde sosyal faaliyet bulamazsın çünkü nereye gitsen işin ucu paraya dayanıyor (Murat, 42).

Fabrika işçisi, sekiz saat çalışan asgari ücretle zar zor geçinen lüks hayatı olmayan sosyal faaliyeti olmayan birini bulup birini bulamayan ben o şekilde düşünüyorum. Ek geliri olmayan bir insan asgari ücretle yaşam şartı çok zor (Hamza, 36).

Fabrika işçisi, evden çık işe işten eve belki bir Pazar günü ailesiyle bir parka bir pikniğe giderse başka bir sosyal faaliyeti yok çünkü alım gücü yok (Mehmet, 25).

Fabrika işçisi, kurulu saat gibidir. Sosyal hayatı olmayan evden işe işten eve (Halil, 42).

Fabrika işçisi, sosyal faaliyeti olmayan bir insandır. Şu anda mesela kendi adıma konuşayım bir Pazar günü izin veriyorlar o güne de mesai veriyorlar biz gelelim diye çünkü asgari ücretle geçinemezsin bu maaşla geçinemezsin işte o Pazar günü mesaisini alarak geçinebiliyoruz. Öyle bir tatil yapayım falan durumu yoktur (Cuma, 34).

Fabrika işçisi, bir robottur git gel başka bir şey yok (Fatih, 49).

Fabrika işçisi, bir robot evden işe işten eve (Mehmet, 28).

Esnek saatler, zorunlu mesai, ücret esnekliği gibi faktörler güvencesizlik ile karşılıklı etkileşim halindedir. Nitekim normal çalışma saatlerinin yeterli gelir getirememesi ek mesailer ve imkânlar dâhilinde ek işlere yönelmeyi tetiklemektedir. Güvenceden yoksunluk, çalışılan saatlerin karşılığının hem çalışılan zamandaki ücretlerde hem de “geleceği garantiye alma” durumunda verilmesini engellemektedir.

Fabrika işçisi, Gününü kurtaran insan. Çalıştığı gününü kurtaran insan çalışmazsa aç bir insan geleceği yok sigorta, prim yattığı müddetçe bir sıkıntı yok emeklilik hayaliyle yaşayan bir insan bana göre (Halil, 40).

Fabrika işçisi zor şartlarda çalışırlar emekleri yenmeyecek adamlar yarım saat mola verirler yemekhaneye koştur. Mesela yemekhane uzak 5 dakikanı alıyor sonra geç kalıyorsun neredesin diyorlar ancak yani buda insan lavaboya gitmesi gerekiyor bu insanında. Servisler bakıyorsun kalabalık oluyor ayakta gelmek zorunda kalıyorsun güzergâhı her yere yok. Kim uyanık davranır yer kaparsa durum öyle olmuş. İşten memnunum. Sigortamız oldu sigorta nedir bilmezdik daha önce. Köyden geldikten sonra öğrendik sigortasız çalıştık yevmiye ile çalıştık boşta kaldık. Köyde de hanımla helva fabrikasında çalıştık yine olmadı çektik geldik orada da sigorta yapmadılar (Osman, 44).

Güvencelerden yoksun çalışma, işçilerin fabrika işçisine bakışında bazen keskin nitelendirmelere de neden olabilmektedir. İşçilik, sınırsız ihtiyaçlar ve düşük gelir gibi parametrelerden dolayı süreklileşerek üretilir ve yeniden üretilir. İşçiliğin sürdürülmesi her ne kadar amaç olarak görülse de bünyesinde belirgin bir çaresizliği barındırmaktadır.

Bahsedilen bütün bu olumsuzluklara rağmen geçinme sorununu çözebilen, en azından bunun için çaba gösteren ve çeşitli yollar arayan kişiler olarak işçiler, belirli bir kutsallığı hak etmiş olarak lanse edilmektedir, işçilerin anlayışında. Ancak kurulu bir düzenin varlığı varsayımı ve kaderci sistem tasarımı, işçilerin hak

ettiklerini düşündükleri ücretlerin alınması bir yana talep edilmesini bile dile getirmelerine engel teşkil etmektedir. Mesleki unvanlar için verilen mücadele, Bourdieu açısından da toplumsal tanınma yolunda muhtaç olunan en yüksek etiketleri ve unvanları elde etme çabasıdır (Swartz, 2011, s. 247)

Alınan ücretlerin çok üstünde ücretlerin talep edilmesi ve iş yeri içerisinde temel ihtiyaçları karşılamak için istenilecek izinler var olan düzende aksaklıkları getirecektir. Dini pratiklerin de etkisiyle kurulu düzenin varlığı, devamlılığı ve muhafazası korunmalıdır. Bu anlamda dini pratiklerle şekillenen anlayış, işçiler için bir tür savunma mekanizması veya kendi yaptığı işi yüceltme suretiyle teselli değerleri oluşturmalarına olanak vermektedir.

Fabrika işçisi öyle bir şey ki zanaatkârdır her türlü zanaat vardır. Geçim zanaatı gerçekten bu zamanda geçinmek zanaattır. Eskiden mesela ustalara zanaatkâr derlerdi işçi de zanaatkârdır ne zanaatı geçim zanaatı. Çünkü aldığı maaşla mesaisi falan olmazsa zaten kıt kanaat ucu ucuna ne uzak ne kısadır tam ortada gider (Ali, 41).

Fabrika işçisi...eliyle çalışan insan işçidir, eliyle ve kafasıyla çalışan ustadır, eliyle, kafasıyla ve yüreğiyle çalışan insan sanatkârdır. Eliyle çalışan insan her zaman işçidir. Ben kendimi sanatkâr olarak görüyorum ilk başta acemiymdim elimle çalıştım. Daha sonra kafamı kullandım ustalaştım...ben yüreğimle çalışıyorum çünkü çocuklarımın kazanacağını biliyorum ve karşı tarafın paramı vereceğini biliyorum ve benden ne beklediğini biliyorum o yüzden sanatkârim. Çok şükür işimden memnunum (Hüseyin, 32).

Fabrikada çalışma sürecinde katılım emeğin farklı düzey ve şekillerde pazarlanmasını da içermektedir. Pazarlanan emeğin niteliği, hiyerarşik düzlemde edinilen konum ve sürece katılım şekline göre belirlenmektedir. Yeni başlayan kişi ile deneyim sahibi kişi arasındaki farklar da bu minvalde düzenlenmektedir. Zira ücretler, kıdemler ve unvanlar olarak dışa vuran bu farklılıklar, çalışma sürecinde geçirilen süre ve etkinlik ile doğru orantılı olarak oluşmaktadır. Bunu, Bourdieu'nün kavramlaştırmasıyla okuyacak olursak, simgesel sermayenin tabi grubun hâkim gruba verdiği bir çeşit avans olarak nitelendirmek mümkündür (Swartz, 2011, s. 133).

İşçinin sembolik iktidarla ilişkisi, üretim yeri olan fabrikayla tanımlanmaktadır. Fabrika, işçinin hayatını belirleyen mekândır, bu nedenle burada ele aldığımız mekânsal habitusun, tıpkı Michael Burawoy (2015) ve Harry Braverman'ın (2008) tanımladıkları üzere, odağında yer alır. Fabrikadan, çalışma mekânından sonra gerisi yer alır. Gaziantep'te görece bir yeni gelişme de fabrikanın konumunu daha güçlendirmiştir. Sosyal devlet uygulamaları ve sigortalılığın görece gelişkinleştiği son on beş yılda, ücret seviyelerinin baskılanması günlük sekiz saat çalışmanın asgari ücret seviyesinde sabit tutulmasına, ancak fazla mesainin ücret

seviyelerinde farklılaşmasına yol açmıştır. Bu nedenle, görüştüğümüz işçiler için fabrika artık fazla mesainin de sarf edildiği, içinden çıkılmaz bir döngü içinde anlam dünyasının tam da temelinde yer almaktadır.

Fabrika işçisi, hayatla bütün bağlarını koparmış tamamen kendi dünyasında ailesiyle iç içe bir vahim örnek vereyim 10 yıldır beraber çalıştığım insana Çarşı'daki atın üzerindeki Atatürk heykelini yol üzerinde bankaların olduğu caddeyi tarif ediyorum yaklaşık 14 yıldır Gaziantep'te oturmasına rağmen orayı bilmediğini ifade ediyor fabrikada çalışan arkadaş. İşten hiç memnun değilim. Vardiyasından dolayı. 3 vardiyalı Pazar günleri zorunlu değil ama bizi zorunlu olmaya itiyor çünkü Pazar günleri çalışmazsak asgari ücretle çalışmak zorundayız Pazar günleri çalışırsak biraz fark ediyor (Mehmet, 40).

İşçiler, içlerinde bulundukları mekânsal habitusun kısıtlılıklarının farkındadırlar ve belirgin bir karamsarlıkla durumlarını “ücretli köle” veya “medenileşmiş köle” olarak da tasvir etmişlerdir.

Fabrika işçisi medenileşmiş köle diyebilirim. İşten hiç memnun değilim köleden farkımız yok. Eski dönemlerde köle vardı şimdi köleyi medenileştirmişler işçi demişler (Hüseyin, 31).

Fabrika işçisi yani şöyle söyleyeyim köleliğin modern ismi diyebiliriz. İşten memnun değilim ama başka bir alternatifim yok yani mecbur hissediyorum (Hasan, 21).

Fabrika işçisi ülkenin en alt tabaka işçisi diye düşünebiliriz. Bu insanlar paranın kölesi olarak yaşarlar (burada paranın kölesi ifadesinden kasıt, mecburen para için hayatı boyunca çalışmak zorunda kalmaktır) geçmişe bakarak. Ücretli köle olarak düşünebilirsiniz (Mevlüt, 44).

Fabrika ortamı öyle kafası çalışmayan öyle zeki, kültürlü olmayan insanların yeridir. Tabi sen orda çalışıyorsun eli zengin ediyorsun verdiği parada da bir şey yok ancak geçimini sağlıyorsun. Para arttıramaz asgari ücretle çalışan (Mehmet, 32).

3.2. FABRİKA İŞÇİLERİNİN KENTSEL MEKÂN DENEYİMLERİ

Çalışma ortamında geçirilen sürenin fazla olmasından kaynaklı olarak sosyal faaliyetlerdeki seyreklik, kentin hangi bölgesinde yaşanacağı konusundaki tercihlerde de etkili olmaktadır. İşçi, sosyal faaliyette bulunmadığı boş zamanlarında zamanının neredeyse tümünü geçireceği konutunda “huzur” beklemektedir. Huzur anlayışının içi ise kısmen muhafazakâr pratiklerin arka planda yer aldığı dini ritüellerin rahatlıkla gerçekleştirilebildiği ortamla kısmen de mahalleli ile dayanışma örüntülerinin sürekliliğini sağlamaya yönelik olarak oluşturulan birliktelik duygusunun yoğunluğuyla doldurulmaktadır.

Sakin ve hep oturanların bizim gibi mesela 25 yaşındayım ben doğduğumda alınmış ev komşularımızın hepsinin bizim gibi uzun yıllardır burada yaşıyor olması ve hiç değişmemesi ortamın huzurlu olması ve kimse kimseyi rahatsız etmiyor olması (Erman, 25).

Gaziantep Organize Sanayi Bölgesi'ndeki fabrikalarda çalışan işçiler göz önüne alındığında geleneksel dayanışma örüntüleri konut ve yerleşme seçimlerinde önemli rol oynamaktadır. Göç sonucunda şehir merkezine yerleşmiş olan fabrika

işçileri, ilk etapta kente tutunma stratejisi olarak “yakın hissedilen” bölgelerde yaşamaya çalışmışlardır. Yakın hissedilenden kasıt, önceden herhangi bir tanıdık tarafından deneyimlenmiş olmasıdır. Önceden gelmiş olan tanıdık bir anlamda artık yerleşilecek yer konusunda referans olmaktadır. Referans alınacak kişiler aynı zamanda muhtemel ziyaret yerleri de olacağından bu kişilere yakınlık daha da önem kazanmaktadır.

Gaziantep’in yerlisi olanlarda ise yine durum ailelere ve akrabalara yakın olma isteğiyle şekillenmekte; bunun yanı sıra özellikle gençlerde ailenin ev sahipliği durumuna göre ve aile binasında yaşayanlarda yer seçme pratiğinde kaderci bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Mehmet, bunu, kader kavramıyla açıklarken, toplumsal mekânın belirlenimine dair bariz olanı da açıklamaktadır.

Ben...komşularımı çok seviyorum...hemen evden çıkıyorum sokağın başında ablam var diğer tarafa dönüyorum abim var akrabalar yakın güzel o yüzden (Cemal, 52).

Akrabalar yakın akrabamdan memnunum bir arada olmak daha iyi (Abdullah, 21).

Atadan kalma bir yer zaten kıpraşacak bir yerimiz yok ekonomik şartlar belli yapacak bir şey yok insan daha iyi yere gitmek ister ama şartlar bu. Babam da burayı o zamanın ekonomik şartlarına göre o da kendi durumuna göre yer edinmiştir (Mevlüt, 44).

Ailelere yakın olduğu için tercih değil bu kader gibi bir şey (Mehmet, 25).

Aile ve akrabaya yakın olma isteğinin arka planında ise güven duygusu yer almaktadır. Uzun saatler fabrikada kalan işçilerin onlar evde yokken eşlerine ve çocuklarına olası durumlarda yardıma koşacak birilerinin olması önemlidir.

Burayı tercih etmemin sebebi yeni evlendiğimde annelere biraz daha yakın olma ve eşimin kardeşlerine biraz daha yakın olmak için yani ben evde olmasam bile ve gece çalıştığım da yani birilerinin yardıma koşacağı yakınlıkta olduğu için (Öktaş, 33).

Vallahi eş dost orada olduğu için amcamın çocukları ordaydı akrabalar orada olduğu için (Hasan, 33).

Yani geniş ailemin birçoğu Gaziantep’te hepsine eşit derecede uzaklıkta akrabalara yakın olduğu için tercih ettiklerini düşünüyorum aslında (Hasan, 21).

Hanımın aile tarafı bu tarafta daha çok buna dikkat ettik başka da bir şeye dikkat etmedik (Mehmet, 28).

Herhangi bir kentsel alanın konut ve barınma ihtiyacına yönelik olarak tercih edilmesinde önemli etkenlerden biri geleneksel dayanışma örüntüleridir. Ama yerleşme tercihleri konusunda başka faktörler de etkili olmaktadır. Konut tercihlerindeki önemli parametrelerden birisi de ekonomik arka plandır. Kiralar, mahallenin iş yeri servisi güzergâhında olması, mahallede yaşayanların tüketim alışkanlıkları gibi durumlar ekonomik arka planın birer alt bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aileme yakın olması hani akrabalara yakınlık bir nevi ve dediğim gibi bütçemize dayalı olarak ortalama bir yer o yüzden burayı tercih etmek durumunda kaldık yani (Mehmet, 24).

En başta maddi yönüne dikkat ettim (Ali, 41).

Şimdi çıkacak olsam başka bir yer bulması zor taşınması masraflı eve önünden 2-3 aylık peşinat isterler. Zaten 500 TL den aşağı ev yok. Mesela bir uyduyu bağlatsan adam 100 TL masraf istiyor. Bunun için yerimden ayrılmak istemiyorum (Osman, 44).

Ulaşım iyi iş yeri servisi için iyi güzergâhta. Sakin bir yer giriş çıkışı sıkıntılı değil bahçeli bir ev (Murat, 42).

Bütün akrabalarımız bu çevrede olduğu için ikinci planda ise işe giderken servis güzergâhına daha yakın okula hastaneye daha yakın üçüncü olarak ise Karataş'ta olmasını isterdim ama para eksikimiz olduğu için alamadık (Hamza, 36).

Gaziantep'te hani 3 tane iyi bölge var diyelim 3 taneden birisi de Karataş'tır. İşte İbrahimli, Tugay ve Karataş diyebiliriz. Bir de hanımın iş yerine yakın olduğu için Karataş'ı tercih ettik (Mehmet, 40).

Sayılan faktörlerin etkisinde seçilen mahalleler, kentle bütünleşebilme ve aidiyet hissetme noktasında etkili olmaktadır. Seçilen mahallenin belirlenen ölçütlere uygun olduğu oranda işçiler, yaşadıkları kente uyum sağlayabilmekte ve aidiyet hissederek kente tutunma pratiklerini gerçekleştirebilmektedir.

Tabi ki hani aidiyet hissediyorum, marketimize gidebiliyoruz hani sıcak geliyor alışverişimizi yapabiliyoruz bilmiyorum hani iyi hissediyorum. Ama park eksikliği gözlemliyorum, okul, sosyal alanlar olarak eksikliği var (Mehmet, 24).

Genel olarak ait hissetme durumu zar zor ev sahibi olmuş kişiler için eve bağlanmaktan kaynaklanan ya da geliştirilen ve kazanılan sosyal ilişkileri yer değiştirildiğinde kaybetme endişesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle çevreye uyum sağlamış olma ve aynı mekânı paylaşan kişilerin en azından yüzlerinin tanınıyor olması ait hissetme duygusunu pekiştirmektedir.

Evet. Zaten evin olduğu zaman sen seni oraya ait hissedersin malın olduğu zaman ama kiracı olduğun zaman onu hissedemezsin çünkü bugün bu semttesin yarın başka bir semtte. Onun için evi alınca semte uymak zorundasın ve evi alırken araştırıp alırsın (Halil, 42).

Bulunduğu çevreye ait hissetmeyenler de var elbette. Özellikle aynı sokakta yeni gelenlerin ve gidenlerin olması veya yeni taşınmış olmak etkili olmaktadır. Çünkü yeni sosyal ilişkiler inşa etmek günümüz koşullarında zor olmaktadır. Ya da kiracı olmaya bağlı sık sık ev değiştirmek zorunda kalanlar yeni ilişkiler kurmakta temkinli davranabilmektedirler.

[Mahalleye ait] hissetmiyorum. Kiracıyız kısa süre önce taşındık (Ökkaş, 41).

Bir diğer belirleyici etken, göçmenlerle kurulan ilişkidir, görüşülen işçiler özellikle Suriyeli göçmenlerin mahallelerine ait olma fikrini zedelediğini, yeni göçmenlerle anlaşma yönünde sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Benimsemiştik ama şu an da öyle bir durum kalmadı çünkü hem Suriyeliler ve artı olarak komşularımızın davranış biçimleri değişti. Komşularla haliyle sıkıntılar oldu (Mehmet, 46).

Bunun dışında gençler, kuşak farkına bağlı uyum sağlayamama veya içinde bulunulan ruh haline bağlı olarak yeni arkadaşlıklar kurmakta daha çok zorlanmaktadırlar.

Aslında hiç hissetmiyorum. Çevremdeki insanların beni çok anladığını düşünmüyorum bana çok uzak duruyorlar uzak durmaktan kastım düşünceleri, konuştukları şeyler konuştukları şeyleri çok yanlış buluyorum çok gereksiz konuşuyorlar bana göre böyle hep sıradan şeyler (İbrahim, 19).

Çevreyi benimseyemedim. Arkadaşlık kuramadım buralarda. Daha doğrusu ben uzak duruyorum (Mehmet, 19).

Dışarıya pek çıkmadığım için hissetmem pek fazla kişi tanımam (Mehmet, 25).

3.3. FABRİKA İŞÇİLERİNİN GÜNDELİK HAYAT MEKÂNLARINI ÜRETMESİ

Kahvehane bir şeyler içmek için gidilen bir yer değil, birilerinin eşliğinde bir şeyler içmek için gidilen ve yabancılar arası karşılıklı ilişkide geçerli sayılan sansürün, uzlaşısı ve görgü kurallarının askıya alınmasına dayanan ilişkilerin kurulabildiği bir yerdir: Her bir masanın ayrılmış ve sahiplenilmiş küçük bir yetki bölgesi oluşturduğu (örneğin bir sandalye veya bir tuzluk istemek için izin istenen) burjuvaya ya da küçük burjuvaya özgü kafe ve restoranların aksine, halka özgü kahvehane, içine dâhil olunan (yeni girenin "Selam arkadaşlar!", "Herkes merhaba!" veya "Selam millet!" diye hitap etmesinin de işaret ettiği gibi) bir arkadaş topluluğudur (Bourdieu, 2015, s. 273).

Çalışmanın alan araştırması kısmından elde edilen veriler ışığında fabrikada işçi olmak, çalışma koşullarına bağlı olarak sosyal hayatın sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Bunun yanı sıra fabrika işçilerinin yer seçimi noktasında imkânlarının kısıtlı olması doğrudan kentle kurulan ilişkiyi ve sosyal yaşantıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim görüşme yapılan işçilerin genelinde kişisel olarak aktivite edinemedikleri ve sosyal hayat noktasında çok sınırlı imkânlarla aktif bir statü edinebildikleri ortaya çıkmaktadır. Çalışma yaşamından arta kalan zamanlarda genellikle evlerine yakın akrabalarla kısa süreli ziyaretler gerçekleştirilmekte ya da aile ve çocuklarla evde vakit geçirilmektedir. Kentin içinde, gündelik hayat mekânları genellikle temel ihtiyaçları karşılamak üzerine kurulmuştur.

Yok ya işten geldikten sonra çocuk çocukla işte evdeyim yani hiçbir yere gitmiyorum (Hasan, 33).

Hiç yok. İşten geliyorum eve evden bazen geceleri akraba ziyaretlerine giderim başka da bir şey yok (Cemal, 52).

Fazla sosyal aktivitemiz olmuyor çünkü işe gidip işten gel 12 saat çalış. Boş zamanda genellikle aile ve çocuklarla vakit geçirmeye çalışıyoruz (Murat, 42).

Sosyal yaşantın yok nasıl olacak ki sabah çık işe git akşam gel bir Pazar günü var onda da çocukları bazen babamlara bazen de çarşıya götürüyorum o kadar başka sosyal yaşantı yok (Ahmet, 43).

Ancak genel itibariyle genç ve bekâr işçiler halı saha maçı gibi faaliyetlerde bulunabilmenin yanı sıra, sinema, kafe gibi mekânları da kullanabilmektedir.

Genelde yok çünkü vardiyalı sistem çalışıyorum benim durumum müsait olduğunda arkadaşlarımın durumu müsait olmaz ama işte halı saha maçları veya hafta sonu arkadaşlarla ufak bir gezinti evlendikten sonra işte öyle bir tek başına çıkıp ta gezme imkânın olmuyor her şey ailecek (Hüseyin, 32).

Pazar günleri arkadaşlarla dolaşıyoruz birde bayramları köye. Dolaşırız arkadaşlarla Kavaklık parkına veya kafe veya kahvehanelere (Mehmet, 25).

Genelde işten dolayı fazla olmuyor. Hafta sonu izinli oluyorum onda da mesai olursa yine işe giderim. Süreli olarak yaptığım futbol maçı izlemek var. Üniversite civarına giderim arkadaşlarla. Ulaşımı şahsi olarak arabayla giderim ortalama 15 dakika sürer (Ali, 24).

Gezmek bazen arkadaşlarla köye gitmek başka bir şey yok. Köye giderim daha çok farklı yerlere fazla gitmem (Mehmet, 19).

Fabrikadaki vardiyalı çalışma sistemi veya vardiyasız olarak çalışanlarda Pazar günü mesailer ve bunun dışında tüm işçiler için geçimlerini sağlamak için fazladan yapılan mesailer işçilerin sosyal hayat seçeneklerini sınırlandırmaktadır. İşçilerin mekânsal habitusunu fabrika oluşturur. Gençlerin kafelerde geçirdiği zamanın ve haftalık halı saha maçlarının dışında, geceleri ev ziyaretleri belirgin bir gündelik hayat alışkanlığı örüntüsü sergilemektedir.

İşçiler, çeşitli sosyal faaliyetlere katıldıklarını ve bunların akraba çevresiyle ya da Gaziantep'e yakın köylerden gelen ailelerde köy ziyaretleriyle sınırlı olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, tekrarlanan bir söylem olarak sosyal hayatın fabrika tarafından belirlendiği ve “sosyal yaşam”ın kalmadığı aktarılmaktadır.

Genelde evde kalamıyoruz normalde ayda bir kere gece vardiyası dönüşü evdesin onda da öğlene kadar yatıyorsun ondan sonra aileme zaman ayırıyorum gezecek yerim varsa geziyorum ziyaret edecek yer varsa ziyaret ediyorum. Yani öyle sosyal faaliyetim fabrikadan dolayı pek yok normalde seven biriyim ama iş hayatımdan dolayı yapamıyorum bekârken daha aktiftim sinema olsun arkadaş çevresiyle gezme olsun baya çoktu. İşe girdikten sonra her şey bitti (Hüseyin, 31).

Çalışmaktan dolayı sosyal yaşantı sıfır yani vakit ayıramıyoruz (Ali, 46).

Şu anda öyle bir aktivite yok. Çalışmaktan vakit bulamıyorum (Halil, 40).

Yok. İşe git eve gel 8 saat çalışırsak arada arkadaşlarla 1 saat oturursak oturuyoruz başkada bir şey yok. Sosyal faaliyet sıfır (Hamza, 36).

Özellikle genç işçiler açısından “sosyal yaşam”ın yokluğu, mekânsal habitusun işçi olmanın gerekliliklerine uyum talebiyle ilgili ciddi bir çatışma üretmektedir.

Aslında çok bir şey yapmıyorum yani çalışıyorum eve geliyorum ve uyuyorum tekrar işe gidiyorum (Hasan, 21).

Herhangi bir aktivitem yok. Fabrika çalışma sistemi ve sürekli mesai olunca olmuyor (Mehmet, 28).

Diğer yandan ise köyle bağlantıları güçlü olan işçilerin Pazar günü çalışmadıklarında hem aile büyüklerini ziyaret hem de arazide çalışmak üzere köylerine giderek yine hane ekonomisinin güçlendirme çabasında oldukları ortaya çıkmaktadır.

Öyle özel bir şey yok zaten hafta sonu köyde oluyoruz. Annemle babam köyde olduğu için (Mustafa, 31).

Ekseri köye gidiyoruz işte. Hafta sonları genelde köydeyiz köyde mal olduğu ve tarımla uğraştığımız için hafta içi zaten çalışıyorum o yüzden başka bir şey yapamıyorsun (Mustafa, 32).

Genelde fabrikada daha çok bulunuyorum öyle kendimize vakit ayıramıyoruz. Bir tek hafta sonu köye gidersek. Onun dışında öyle pek nadir pikniğe falan gidiyoruz. Aham şaham bir yaşantımız yoktur yani (Mevlüt, 44).

Anaakım kamuoyunun algısında işçi sınıfıyla özdeşleşmiş olan kahvehane gibi kamusal mekânlardan, fabrika işçilerinin çekildiği görülmektedir.

Sürekli çalıştığımız için şu an yok. Zaten öyle gezme, spor, kahvehane takıntım yok işten eve evden işe (Fatih, 33).

Ev. Çünkü öyle bir aşırı şeyim de yok işte ne bilim kahvehaneye gidip vakit öldüreyim bu gibi şeylerim yok o yüzden pek bir yere gitmiyorum arkadaş çevresi de iş yerinden genelde o yüzden pek bir yere gitmiyorum (Ali, 41).

Yoğunluk beni sıkıyor genelde kalabalık ortamlarda pek bulunmam mesela kahvehaneye gitmem çok yoğun olan yerlere girmem genelde sakın yerleri tercih ederim (Mevlüt, 44).

Sınırlı imkânlar dâhilinde de olsa fabrika işçileri için sosyal faaliyetler ya da en azından sosyal faaliyetler olarak görülen kimi pratikler, ulaşım ile bağlantılı olarak gerçekleştirilmektedir. Ulaşımın genel itibariyle toplu taşıma olanakları ile sağlanabiliyor olması kentle kurulan ilişkilerin gerçekleştiği düzlemi belirlemektedir. Ayrıca seçilen kentsel mekânlar da ulaşım olanakları çerçevesinde şekillenmektedir. Ulaşımın gerek pahalı gerekse uzun sürüyor olması, eğlence ve boş zaman mekânlarının sınırlı çeşitlilikte olmasına zemin hazırlamaktadır. Nihayetinde de sosyal faaliyet pratiği, kimi zaman akraba ziyaretine dahi indirgenebilmektedir. Bunun yanı sıra kendisine veya aile üyelerinden birine ait arabanın varlığı kent içinde daha rahat hareket etme olanağı sunmaktadır. Genel itibariyle AVM, çarşı veya merkezi noktalara gitmek, ihtiyaç temelli ve birçok işi aynı anda gerçekleştirebilme olanağı açısından tercih edilmektedir.

Bourdieu'ye göre, işçi sınıfı ile seçkinler arasındaki belirleyici etkenlerden en önde geleni hayat tarzı zıtlığıdır. İşçi sınıfı, ihtiyaç yönelimli bir tüketim örüntüsü sergilerken, daha üst sınıflar ihtiyaçlardan bağımsız bir tüketim alışkanlıkları dokusu sergilerler. Burada alt-üst ilişkisi, ihtiyaçların hiyerarşisi üzerinden, daha doğrusu, ihtiyaca muhtaç olmak ve ihtiyaçtan bağımsızlaşmak biçiminde kendini gösterir

(Kaya, 2007, s. 400). Bunun sonucunda, işçiler için mesafeler hem kısalmış, hem de uzar. Mahalle içi -akrabalar evreni- kısadır, ziyaret edilebilir, ulaşılabilir mevkidedir.

Aynı mahallede akrabalarımız var. Başka gittiğim yer yok. Bütün akrabalar burada zaten (Cemal, 52).

Oysa, AVM'ler, uzaklığı simgeler, toplu taşıma bir engeldir, bir zorluktur, ne var ki, aşılması gereken bir zorluktur bu; özellikle, genç işçiler, hayat tarzını ihtiyacın ötesine taşımanın illüzyonunu kabullenirler ve böylelikle AVM gündelik hayat rutinin içine adapte edilebilmektedir.

Toplu taşıma olunca baya problem oluşabiliyor. Hani AVM'de mesela her şeyin elimin altında olması bütün işlerimi banka olsun veya giyim yani her şekilde orda hallediyor olabilmem bu bence iyi bir şey ve akşama kadar dolaşımtansa oraya gidip her şeyi halledip çıkabiliyorum (Mehmet, 24)

Kentle kurulan ilişki göz önüne alındığında Gaziantep'e kendini ait hissetme duygusu güçlü olan işçilerde kentin yerlisi olma durumuna bağlı memleket vurgusu ortaya çıkmaktadır. Çünkü sosyal ve kültürel yaşama uyum sağlamış olmak ve bu süreçte kente dair alışkanlıklar edinmek aidiyet duygusunu pekiştirmektedir. Göç ederek gelip yerleşenlerde ise hâlihazırda akrabaların çok olması ve oturtmuş oldukları düzeni devam ettirme isteği ön plana çıkmaktadır. Şayet akraba çevresi yok ise geri dönme arzusu ekonomik duruma bağlı olmaktadır. Ayrıca "vatan toprağı" olması da kenti otomatik olarak değerli görmeye etken olmaktadır. Ait hissetme durumunun temel vurgusunda ise ekonomik arka plan yer almaktadır:

Evet. Köye özlem eskiden vardı ama büyüdükçe geçti zaten oradaki nesilde zamanla Antep'e göç etti (Mehmet, 25).

[D]oğduğum yer değil doyduğum yer önemli şu anda biz de Gaziantep'te ekmeğimizi kazanıyoruz (Hüseyin, 32).

Burası benim vatanım, toprağı ben bundan kaçamam da sonuçta mecburumda burada kalmaya (Mehmet, 28).

Fabrika sınırları içerisinde geçirilen sürenin yoğun saatlerde olması ve kentte tercih edilen yerlerin sınırlı sayıda olması, kentsel mekânlarda geçirilen sürenin az olmasına ve bu da kente uzak kalmaya neden olmaktadır. Kente yabancılaşma şeklinde beliren uzaklaşma hali, kentte meydana gelen değişimleri şaşırtıcı bulmaya, değişen demografik ve toplumsal yapıların insanlardaki yansımalarını da rahatsız edici görülmesine yol açmaktadır. Kentin çok göç alıyor olması ve Suriyelilerin sayısının her geçen gün artıyor olması aynı mekânı paylaşmak zorunda kalan fabrika işçileri için sosyo-kültürel uyuma problemlerine neden olabilmektedir.

Ulaşımı kolay, kazancı kolay olan bir şehir isterim yani iş olanağı iyi olan ve Suriyeliler olmayacak usandık artık bıkığımızdan dolayı (Halil, 40).

Bunun yanı sıra gecekondular ve bu minvalde mahallelerde zaten küçük ve sınırlı sayıda olan park alanlarında güvenlik yönünden tedirginlik yaşanmaktadır. Söz konusu durumlar bir araya geldiğinde de kentte geçirilen kısa sürede bile rahatsızlık duyulacak birçok şey ortaya çıkmaktadır.

Rahatsız eden şimdiki gençler, çok değişmişler, çok serbestler, yetişme tarzları ve okulda yetişme tarzları çok şey yani düzensiz. Serserilerden falan rahatsızım yolda giderken sigara içmeler daha ortaokul çağındalar, yolda giderken çok gereksiz hareketler yapıyorlar, çok cıvık hareketler yapıyorlar ortam çok değişmiş eskiden çok güzeldi yani. Eskiden bir komşuluk vardı mesela büyüklere saygı vardı şimdi ise birine bir şey desen seni dövmeye kalkarlar ama eskiden böyle değildi büyükler konuşurdu küçükler dinlerdi. Kızardın bir küçüğüne susardı şimdiki kızsan seni dövmeye kalkar (Ali, 46).

Kente yabancılaşma hali, yaşanan kent betimlemesi ile olması istenen kent profili arasında anlayış farkını oluşturmaktadır. Yaşanan kent göçmenlerle dolmuş, rahatsız edici derecede trafik yoğunluğu olan, eski günlerden kalıntı bırakmayan, yaşanabilir temiz havası olmayan, sevgi ve saygı gibi sosyal yakınlaşmaya dayalı duygulardan yoksun ve betondan oluşmaktadır.

Vallahi şehirleşme örneğin Beylerbeyi Mahallesi bizim fabrika o tarafta günlük oradan geçiyoruz 5 sene önce oralar ne güzeldi fıstık bahçeleri vardı şimdi binalar dikildi şu sıralar o taraf perişan çünkü şimdi orada yol çalışması var alt geçitli falan. Zaten oraya ilk bina dikildi şunu düşündüm gerçekten şu sözü söyledim şu fıstık bahçesini veren adamı mermiyle vurmak lazım çünkü yazık bir fıstık ağacı 15 yıl sonra bir meyve veriyor o kadar güzel yetişmiş bahçelere tuttular apartman diktiler (Ali, 41).

İstenen kent ise kültürel ve insani değerlere önem veren, özgürce yaşama olanakları olan, iş imkânı sağlayan, havası temiz, yeşil ve huzurlu bir kenttir. Yaşanılan kent durumu ile arzulanan kent profili arasındaki makas ne kadar açılırsa, kente karşı hissedilen aidiyet duygusu o kadar zayıflamış olacaktır. Hal böyle olunca insanlar hiç görmedikleri yerleri hayallerinde oluşturdukları kent profiliyle bağdaştırarak oraya gitmeyi dahi arzulayabilmektedirler.

Trafiği olmayan sakin ne diyeyim sana Karadeniz gibi bir yer olsun. Yeşillik olan denizin olduğu bir yer (Ahmet, 53).

Yaşadığın yeri arzularsın Gaziantep'i ama can ister ki ben Bursa'da yaşayayım daha önce gitmedim ama ora daha sosyetik, turistik, manzarası iyi insanları daha cana yakın bilgili eski bir kent ta Osmanlı zamanından kalma (Ahmet, 71).

Genelde batıyı çok istiyorum gitme şansın olsa giderdim. Mesela Marmaris'e Antalya taraflarına veya İzmir (Hüseyin, 31).

Ben İzmir'de yaşamayı çok isterdim. Yaşam alanı daha güzel deniz kenarı insanları kültürlü böyle bir yerde yaşamak isterim (Cemal, 52).

Huzurlu bir yer olmalı, temiz havası olmalı insanları temiz kalpli iyi olmalı kötü insanların olmamasını istiyorum öyle uyuşturucu kullananların satanların olmadığı öyle şeyler istemem yani (İbrahim, 25).

3.4. BİR PRATİK METAFOR: EV

Habitus sürekli olarak pratik metaforlar üretir (Bourdieu, 2015, s. 258).

Bourdieu, orta sınıflaşmayı ihtiyacın baskısından kurtulmuş olmak ve “sıcak, samimi, konforlu veya özenli bir konut” ya da “moda...bir giysi” olarak tanımlarken, işçi sınıfları için zorunluluğun belirleyici olduğunun altını çizmiştir (Bourdieu, 2015, s. 363). Ancak, görüşülen işçiler için, artık bu zorunluluk hâli aşılmıştır, hayal edilen, muhayyel bir ev, Bourdieu’nün orta sınıf habitusuna yakındır ve burada karşılaştığımız duygu evreni artık salt “başını sokacak bir yuva” arayışındaki ihtiyacın baskısını hisseden işçiye tekabül etmemekte, kendini sıcak, samimi, konforlu veya özenli bir konutta gösteren bahçeli ev arzusunda göstermektedir:

Kent değil de benim arzuladığım tek şey bahçeli bir ev küçükte olsa 100 metre, 200 metre de olsa bahçeli bir ev olsun. Hiç değilse mesela 15-20 yıldan beri şu şehirdeyim mesela ayağımız toprağa değmiyor. İnsanın ham maddesi olan toprak ve insanın ilacı olan toprak ve toprağa ayağımız değmiyor geçen gün şurada servisten indim geliyorum eski komşumla karşılaştım adam sağ olsun çaya davet etti oturduk orada çaycının önünde içtik adamda diyor belki 25 senedir ayağım toprağa değmemiştir her türlü hastalık var diyor şimdi bende. Sonuçta ilacımız da toprak ham maddemiz de toprak Allah bizi topraktan yarattı (Ali, 41).

Söz konusu konut olunca ekonomik, sosyal, kültürel, sınırlı olmakla birlikte cinsiyet ve politik bakımdan birçok şeye hizmet eden bir literatür çıkar karşımıza. Mevcut literatür göz önüne alındığında konutun en temel anlamı olarak insanların barınma ihtiyaçlarını karşılama ve istenmeyen şeylerden korunmasını sağlayan bir işlevi olduğu vurgusu üzerinde uzlaşıldığı görülmektedir. Yine mevcut literatür üzerinden okuma yapıldığında kapitalist toplumlarda konutun, toprakla birlikte metalaşarak üretilen ve tüketilen bir mal olma özelliğini kazandığı, ekonominin durgun olduğu dönemlerde araçsal bir nitelik kazanarak ekonomiyi canlandırmak için kullanıldığı, hatta bazı ülkelerde neredeyse temel ekonomik politikaların başında benimsendiği görülür. Yine kapitalist toplumlarda insanlar için konutun, yatırım ve sosyal güvence amaçlı bir işlevinin olduğu mevcut literatür okumaları üzerinden görülmektedir. Konut, aynı zamanda toplumsal olarak statü belirleyiciliği özelliğinin yanı sıra toplumsal ve ekonomik ilişkilerin yeniden üretildiği önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Konut, ister üzerinde uzlaşılan işlevleri bakımından olsun isterse farklı boyutları öne çıkarılan çok boyutlu ve çokça çeşitli kullanıcısı olan büyük bir evreni tanımladığı konu ile ilgilenenlerin malûmudur (Alkan, 2011, s. 362). Konutun, bu temsiliyeti içerisinde bu çalışma ve başlık altında Gaziantep

Organize Sanayi Bölgesinde çalışan işçiler tarafından nasıl algılandığı ve nasıl tanımlandığı incelenmiş ve bunun için işçilere konut ile ilişkilerini saptamaya yönelik birçok soru yöneltilmiştir.

Yöneltelen sorular karşısında konutun işçi için ne anlam ifade ettiği ve nasıl tanımlandığı noktasında karşımıza huzur, barınma, sığınak, rahatlık, yaşam, namus, aile, güven, mutluluk gibi kavramlar çıkmaktadır. İşçiler açısından konuta atfedilen bu olumlu niteliklerin yanında, sadece dinlenme yeri, kalacak yer, otel, uyuma yeri gibi olumsuz nitelikler de yüklenebilmektedir. Hatta bazı işçiler için konut, anlamsızlığı ifade etmektedir. İşçiler yoğun ve uzun çalışma saatleri ve geçimlerini sağlayabilmek için yapılan fazla mesailer sonrasında evlerine geldiklerinde kendilerini iyi hissetmeleri ve huzurlu hissetmelerini sağlayan yegâne mekân olarak evlerini işaret etmektedirler. Eğer evlerinde de huzur yok ise bunun sebebi ister geçim sıkıntısı ister ise kiracı olmaya bağlı nedenler olsun evin anlam ve önemi daha dar bir değerlendirmeye tabi kalmaktadır. Ev, görüşülen işçiler tarafından “aile” olarak kavranmaktadır. Ailenin sembolik iktidarı ne kadar güçlüyse, evin sembolik iktidarı da kendine o ölçekte yer bulmaktadır.

Mesela ben köyde büyüdüm oradaki ev kendi evimden daha da güzel çocukluğum orda geçtiği için. En çok huzur bulduğum alan kendi evim iş yerinden daha çok mahalleden gezme alanlarından daha çok en rahat en huzurlu olduğum yer evimdir (Hamza, 36).

Ne kadar yorgun olursan ol eve geldin mi ayağını uzat huzurun çıkar birde demli çay içtiğin mi rahatlırsın (Ökkaş, 47).

Çocuklarla ailenin bir arada yaşayıp kaldığı huzur bulduğun bir yer aile ortamı yani. Evde aile yaşantısı var aile yanında daha rahat daha huzurlusun dışarıda daha temkinli oluyorsun (Murat, 42).

Eve girince koltuğa oturdun yastığı arkana aldın televizyonun karşısına geçtin ev budur yani huzur, mutluluk. Huzur buluyorum evimde rahat hareketler yapabiliyorum bir iş ortamı gibi olmuyor. Eve gelince insan üzerindeki kıyafetlerden kurtuluyor, yemeğini yiyor, çayını içiyor, uzanıyor televizyonun karşısına bu bir rahatlıktır yani. Genelde işte daha farklı oluyor stresli oluyorsun sonuçta başka birinin yanında çalışıyorsun ama eve girince o stres kalmıyor (Ali, 24).

Ev ile huzur ilişkisi, toplumun her kesimi için önemli bir ölçüt olmaktadır. Ancak işçiler için evi huzur mekânı olarak görmek, rahatlık, dinlenme, aile ortamı ve özgür davranma gibi kavramlara bağlı olmaktadır. Aile kavramının içerisinde toplumsal cinsiyet rolleri bulunduğu gibi, ataerkil rollerin değişmesine dayalı bir iktidar dizgesinin sembolik inşası da yer almaktadır.

Ev benim için her şey. Her şey derken yani ben gezmeden tozmadan arkadaşlarla buluşmadan daha çok veya eğlenceden çok bütün aktivitelerim her şeyin evde bittiğine inanırım. Evde eşimle çocuğumla olmak dünyadaki her şeye bedel yani. Çok huzurlu, çok mutlu yani günün bütün yorgunluğunu üzerinden atmış gibi. İş stresinden dolayı dışarıda daha stresli oluyorsun işimiz ağır fabrika olduğundan dolayı stresli geçiyor

günün tamamı ama eve gelince eşinle çocuğunla beraber her şey değişiyor apayrı bir ortam oluyor (Mehmet, 40).

Ev benim için bir sığınma yeridir. Kendini, çocuğunu, eşini veya bekârsan anneni, babanı, kardeşlerini bir araya toplayan bir çadır gibi düşünün veya çatısı olan altında korunma yeridir. ...Yatılan, eğlenilen bir yerdir. Kendi evime girince çok rahat hissediyorum, kendi evim yani yeri geliyor annemin evinden bile rahat oluyor. Yani evli olduğum için kendi evimde daha rahat ayağımı uzatıp oturabiliyorum, isteklerimi daha kolay dile getirebiliyorum (Ökkaş, 33).

Eve gelince rahat ediyorum başka yerde böyle rahat edemiyorum oturuyorum yatıyorum yani. Eve girince yemeğimi yiyorum çayımı içiyorum ayağımı uzatıyorum nefesim çıkıyor yani. Babamlara da gitsem kendi evimi istiyorum. Evde çocuğuma bağırabiliyorum ama aynı şeyi dışarıda yapamam. Sokakta öyle buraya gel şuraya git diye bağıraramam (Ahmet, 43).

Babasının yerine babalık makamına erişen işçiler, anne veya babasının evinde rahat etmemekle, esasında sembolik iktidarın mekânsal habitusunu tarif etmekte, kendine ait bir ev tanımlamasını kurgulayarak da bu sembolik iktidarın yeniden üretiminde kendilerine düşen rolü işaret etmektedirler.

Ev ile ilişkisinin sadece kalacak yer, uyumak için gidilen bir mekân, bir nevi otel konumunda olduğunu söyleyen işçiler de yok değildir. Özellikle mevcut çalışmalar üzerinden yapılan okumalara bakıldığında işçi sınıfında temsil eden ailelerde evin önemi ve yine Müslüman toplumda aile ve evin kutsallığı öne çıkmaktadır. İşçiler tarafından ev, koca kent içinde işçinin mutlu olabildiği neredeyse tek mekân olarak gösterilmektedir. Ancak bazı işçiler için bu durumun geçerliliğini yitirmeye başladığını söylemek mümkündür. Mutluluk, huzur bir yana evine girdiğinde dinlenebiliyorsa yeterli olmaktadır. Bu görüşülen işçiler için artık konutun niteliği kendi toplumsal prekarya konumlarıyla ilintili, kendi güvencesizliklerinin bir uzantısıdır, iş güvenliği tehlikeye girmiş, kiracılığın süregelen bir durum hâline geldiği, toplumsal ilişkilerinde sorunlarla karşılaşanlar için reddedilecek bir konuma indirgenmiştir konut.

Ev şu an benim değil o yüzden öyle kendi evim gibi görmüyorum ben bugün varım yarın yokum. Onun dışında işten geldiğimde eşimle çocuklarımla oturacağım bir yer (Mehmet, 32).

Bir şey ifade etmiyor bana bir kiracı olmadığımından dolayı iyi yani yoksa mal mülk gelip geçici yani. Evle ilgili sıkıntı daha çok aklıma gelir çocuklar mesela bazen anlaşmazlıklar oluyor (Ali, 46).

Ev benim için bir şey ifade etmiyor. Aile evi otel gibi yaşarsın öyle. Kiracı. Geçim derdi. Bunun gibi şeyler hissediyorum (Ökkaş, 41).

Ailen. Ama borcun harcın çok olursa zaten gelirin de çok az oluyor yetmiyor ister istemez içeri yansıyor o sıkıntı. Eve girince boğuluyorum. Borç çok. Evlenince kredi çektim... ödeyemedim...Boşandıktan sonra çok zor oldu dağınık bir halde her türlü ortama girdim çıktım her pisliğe bulaştım. Borcumun ne kadar olduğunu bilmiyorum (Mehmet, 28).

Fabrika işçisinin, evi cennet-cehennem üzerinden yorumlaması ise ev ile arasında kurmuş olduğu ilişkinin ne kadar güçlü veya ne kadar zayıf olduğunu anlayabilmek için önemli bir referans olarak karşımıza çıkmaktadır.

Evin cennet metaforuyla tanımlanması, bir dizi sosyolojik göstergenin de bulunduğu bir yer olduğu anlamına gelmektedir: toplumsal cinsiyet ilişkileri, milliyetçilik, erkeklik, muhayyel iktidar ilişkileri, sahicilik, dürüstlük, iyi olmak hâli hep evin bir cenneti tasvir etmesiyle anlamlandırılmaktadır:

Kimine göre ev cehennemi kimine göre de cenneti gösterir çok şükür ben cennet olarak görüyorum çünkü evimin içerisinde iki tane kızım var eşim var bana özel beni bekleyen onların beni beklemesiyle ev benim cennetimdir. Şöyle söyleyeyim kapıyı açtığım anda çocuklarımın bana doğru gelmesinden dolayı çok mutlu oluyorum (Hüseyin, 32).

Huzurdur. Ev affedersiniz namustur, ev her şeydir. Aile devletin, milletin, vatanın temel taşıdır. Ev olmazsa vatanda, toprakta, dünya da hiçbir şeye yaramaz zaten. Eve girince vallahi nasıl diyeyim cennete girmiş gibi gerçekten insan yani şu an büyüdüğüm babamın evine de gitsem sanki diken üzerindesin çekip evine geldiğin zaman çok şükür diyorum evime yetiştim (Ali, 41).

Fabrika işçilerinin ev ile ilgili paylaştıkları düşünce ve duyguların ortaklaştığı nokta, işten eve gelince işin yükünü, yorgunluğunu ve stresini atarak rahatlayabildikleri ve dinlenebildikleri tek mekânın ev olduğu ifadeleridir. Öyle ki işçi bekârken rahat olduğu aile evinde artık diken üzerindedir, biran önce kendi evine gidip dinlenmeyi, rahatlamayı istemektedir.

3.5. FABRİKA İŞÇİLERİNİN BAHÇELİ EV ÜTOPYASI

Fabrika işçilerine yöneltilen, ideal ev nasıl olmalı, Gaziantep'te nerede ve nasıl bir evde yaşamak istersiniz gibi sorular karşısında görüşülen işçilerin beyan ettikleri fikirleri ve düşünceleri üzerinden hayal güçlerinde oluşturdukları mekân bu başlık altında değerlendirilecektir. Sorular karşısında alınan cevaplar üzerinden bakıldığında işçilerin düşüncelerinin ortaklaşan birkaç tema üzerinde birleştiği görülmektedir. Birinci tema, ideal evin bahçeli olması gerektiğidir. İkinci tekrar eden tema ise evin geniş olması arzusudur. Üzerinde belirgin bir anlaşılmaya varılmayan konu olarak ise müstakil ev-daire çatışması karşımıza çıkmaktadır. Müstakil ev tercihini, bahçeli ev arzusu ile birlikte değerlendirdiğimizde işçiler için müstakil ev isteği, daire isteğine göre ön plana çıkmaktadır.

Bahçeli ev:

İstedğim konut kendine ait olacak, bahçesi olacak çocuğunun güzel rahat bir şekilde havadar bir şekilde bahçesinde oyun oynayabilecek kendine ait park yerin olacak araban olursa. Ulaşımın rahat olduğu yerlerde güzel bir konutta yaşamayı isterdim. Konut tipi olarak bahçeli şöyle 500 metrekare gibi kendine ait olacak bir şeylerle

uğraşabileceğin alanı olacak, garajı olacak evin önünün çevre düzeni güzel olacak yani konut kendine ait olacak başkası, kimse olmayacak (Öktaş, 33).

Avrupa gibi bir yer olmasını isterim mesela Avrupa yaşam tarzı olmaz ama yine herkesin kendisine ait bir bahçesinin olduğu bir evi olsun isterdim. Yüksek katlı bina olsun istemezdim (İbrahim, 25).

Şehrin merkezine yakın olan ulaşımı kolay olan merkezi kurumlara daha yakın olan maddiyata uygun olan çünkü her şey maddiyata dayandı maddi durum zayıf olunca sıkıntı çok evde zor her şey zorlaşıyor. Mesela 3 katlı müstakil türü olacak yani bir iki komşudan fazla olmayacak çevrende bütün evler standart olacak ne çok yüksek apartman türü ne de tek katlı. Bahçesi olmalı, hiç olmazsa dışarıda bir çay içilebilecek sohbet muhabbet olayı gerçekleşecek bir yer olmalı. Genelde 3-4 katlı bahçeli evler olmalı ama şehrin nüfusu arttığından dolayı yüksek binaların önüne geçilemez bu durumda sıkıntı yaratıyor çevre olayı olsun yani kafanı kaldırıp baktığında her taraf yüksek bina yani artık yeşilliği unuttuk şehir dışında arıyoruz yeşil alanları (Halil, 40).

Müstakil bahçeli olacak özellikle bizim köy mesela çok hoşuma gidiyor. 4 çevresi bahçe olmalıdır ısı yalıtımı olmalı yapısı iyi olmalı kendine ait otoparkı olmalı bahçesinde yeşilliği olmalı (Ahmet, 53).

Fabrika işçilerinin yeşil alana olan ihtiyacı ile birlikte bahçeli ev arzusu aslında “Güzel Kent” ütopyasına uygun düşmektedir. Cumhuriyet’in köktenci modernleşme döneminde Ankara için yapılan planlamaların odak noktasında da “Güzel Kent” ütopyası hâkimdi. Ancak bu ütopya üzerine getirilen halkın parası çöpe atılıyor ve fazlaca estetik kaygı içeriyor eleştirileriyle birlikte belediyenin de bütçe yetersizliğiyle Ankara’da yeni kurulan birkaç mahallede uygulanabilen bir proje olarak raftaki yerini almıştır.

İşçi aileler için evin geniş ve oda sayısının evdeki bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olması gerektiği vurgulanmaktadır. Yine evin geniş olması gerekliliği misafirini rahat ağırlayabilme noktasında işçiler için önemlidir.

Müstakil ev, imkânsız olana dair bir arzuyu da içinde barındırmaktadır. Öte yandan işçilerin önemli bir kısmı, apartman dairesini, özellikle Gaziantep’in güneydoğusunda yer alan yeni bir altkent yerleşmesi olan Karataş bölgesini övmektedirler. Öte yandan, anaakım şehircilik tartışmaları, özellikle yatay yapılaşma yönündeki talepler görüşülen işçiler arasında da kendini göstermektedir:

Vallahi genelde şu an bakıyorum fabrikanın birçoğu Karataş bölgesine akın ediyor. Ben bakıyorum arkadaş apartman daire zor yani bana cazip gelmiyor al bu apartman senin deseler ben yine istemem veriyorsan müstakil ver derim. Niye çünkü apartmandaki şartlarla buradaki şartlar farklı buradaki rahatlığı, serbestliği orada bulamam. Şimdi orada en ufak yapacağın gürültü bir rahatsızlık verme en küçük örnek atıyorum 2.-3. katta otursan hanım aşağıya bir şey sirkelese aşağıdakinin hakkı geçecek bana bu en küçük örnek. Bir televizyonun veya müziğin sesini açsan rahatsızlık vereceksin çocuklar az bir şey koşsa gümbür gümbür edecek ama şurada altı üstlüsün 2 kat o senin rahatsızlığına göz yumar sen onunkine göz yumarsın geçinir gidersin ama 10 kişi olunca farklı. 2 kattan fazla olmamalı. Hani birçok şehre bakıyorum hatta geçen Cumhurbaşkanı da söyledi gökdelen yapmaya bakmayın gerçek kültürümüze dönün dedi şehirleşmeye bakmayın dedi şehirleşmekte kültürümüze dönün kültürümüzde de yüksek bina yok (Ali, 41).

İşçilerde hâkim olan bu bahçeli ve müstakil ev isteğinde belli başlı ev ve çevresiyle ilgili kriterler ön plana çıkmaktadır. Hâlihazırda çoğunluğunun yaşıyor oldukları müstakil evlerin hâkim olduğu mahallelerde, geliştirdikleri sosyal ilişkiler, alışkanlıklar ve kendini rahat hissetme duygusunun müstakil evi, apartman dairesine tercih etmelerine neden olmaktadır. İşçiler kendilerini apartman dairesinde rahatsız hissedeceklerini komşuluk ilişkilerinin zayıf olacağına ve çocuklarının yapabilecekleri gürültü yüzünden komşularıyla sıkıntı yaşayabileceklerine bağlamaktadırlar. Aslında işçiler alıştıkları bu gecekond ve müstakil evlerin hâkim olduğu mahalleden kopmak istememektedirler. Öyle ki apartmanların yoğun olduğu mahallelere, işçiler kendilerini ait hissedemeyeceklerdir.

Yine komşuluk ilişkisine dikkat çeken ve dairede oturma tercihinin de belirten Halil (46) şöyle cevap vermiştir:

Daireler güzel. Eskiden şehrin soba kömürünün kokusundan dumanından şehrin içine girilmezdi. Doğal gaz çok güzel. Önemli olan konut değil. Önemli olan hatır gönül komşuluktur. Yazıcık'ta otururken gece saat 12 de işten gelsen bile oturur çayımızı içerdik erkekler burada kadınlar orda sohbetimizi ederdik komşularla sorunları çözerdik. Şimdilerde sorun çözülüyor ilgi yok komşu komşuyu tanımıyor kimin kimin evine geldiğini bilmiyorsun çıkıp giriyor kapıdan adam görürse ben falan daire geldim görmezse de hırsızlığa giriyor.

Dairede oturmak isteyen işçiler özellikle çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını ön plana çıkartmaktadırlar. Burada çarpıcı olan sembolik ifadelerin pek azında Gaziantep'in en varıl bölgesine dair bir arzusun belirtilmiş olmasıdır. Orta sınıflaşma eğilimindeki işçiler, Gaziantep'in eski işçi sınıfı mahallelerinden en zengin bölgelere değil, kendileri gibi nispeten yakın tarihte sınıfsal basamakları tırmanmış olanların bulunduğu Karataş bölgesini işaret etmektedirler. Dairede oturmak isteyenlerden şöyle cevaplar gelmektedir:

Herkes iyi olsun ister en iyiyi ister de tabi çok abartıya kaçmayacak şekilde söyleyeyim Karataş'ta güzel bir daire olabilir yani. Yani tamamen öyle sırf daire olsun ne bileyim kaloriferli sıcak bir ev olsun (Hasan, 21).

Evet. Benim isteğim var. Çevreden dolayı istiyorum aileme de dile getiriyorum ama benim fikrime sıcak bakmadılar mesela kardeşlerim için apartmanın iyi olacağını söyledim kabul etmediler. Yoksa benim için tek kalacak bir ev daha iyi. Karataş mahallesini tercih ederim (Cuma, 18).

Karataş'ta oturmak isterdim. Çocuklarımın geleceği için burada zor olur apartmanda oturmak daha iyi çocuklar için. Bu taraflar çocuklar için sıkıntılı arkadaşlık için esrar falan gereksizlikler var çocuk bir alışım mı koparamazsın zor olur (Mehmet, 44).

En güzel muhit Antep'te batı tarafı mesela Karataş ve İbrahimli tarafı. Çocuklar için yoksa ben buradan memnunuz yani çocukların geleceği için daha düzgün insanlarla tanışınlar diye yani. Çocuğun ilk eğitim aldığı yer ailesidir ailede sorun yok ikinci yer çevresi işte orada sorun çok bu çevrede her türlü adam var çocuğuna sahip çıkmayan mı dersin esrarcının torbacının oymağı burada hepsi burada. Senin çocuğun onları görünce etkilenir (Ahmet, 53).

Dairede oturmak isteyen işçilerin üzerinde durdukları durumlar hava kirliliği ve çevre koşulları olmaktadır. Ve özellikle çocukları için kaliteli sağlık, eğitim olanaklarına daha yakın olma isteğiyle birlikte çocuklarını kötü alışkanlıklardan uzak tutma eğilimi ön plana çıkmaktadır. İkinci bir husus ise, işçilere göre ailelerine daha yüksek hayat standartları sunacak mahalleler daha cazip gelmektedir. Fabrika işçileri için Karataş Mahallesi bu olanakları sunacağı için önemli bir çekim merkezi olmaktadır. İşçilerin gözünden ulaşılamaz olarak görülen daha lüks mahalleler ise bu isteklerin çerçevesine girmemektedir. Çünkü işçiler bu mahallelerde konut sahibi olamayacağını bilmekte yani en azından öyle hissetmektedirler. Sözelimi İbrahimli Mahallesi, işçilerin istek ve arzu dünyalarının dışında konumlanmaktadır.

Mesela İbrahimli Mahallesi var çok lüks bir yer hani orda kendimi hayal edemem ama ne bileyim Karataş merkezdeki 3+1 bir dairede biraz daha geniş bir dairede olabilir. Öyle çok şaşırtıcı olmasına da gerek yok. Yani belirli bir gelirim var o yüzden sadece bu birikimle öyle bir yaşam tarzı hayal edilemez bence (Mehmet, 24).

Yani daire arzusu olan işçiler tarafından Karataş Mahallesi hayal edilebilir ve fırsat bulunduğunda imkânlar dâhilinde yerleşilebilecek bir mahalle konumundadır.

Görüşülen işçiler arasında güvenli site vurgusu yapanlar da olmuştur ve bu durum güncel güvenlik sorunlarına -uyuşturucu kullanımı, gasp ve hırsızlık, vd.- olaylarına maruz kalmış olmakla açıklanmaktadır. Emek Mahallesi orta ve üst sınıfın yaşadığı, Karataş ise görece orta sınıfın hâkim olduğu mahalle görünümündedir. Önemli nokta şu ki işçilerin gecekondular ve müstakil evlerin hâkim olduğu mahallede oturanları İbrahimli Mahallesi'ni dile getiremiyor iken orta sınıf mahallesinde oturan işçiler tercihlerinin sadece İbrahimli olacağını belirtmişlerdir.

3.6. KOMŞULUK İLİŞKİLERİNDE ÇÖZÜLME VE KADIN EKSENLİ KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

Komşuluk, ilk akla gelen anlamıyla aynı mahallede mümkün oldukça birbirine yakın mekânlar veya evlerde oturan kişilerin birbiriyle kurdukları ilişkiyi tanımlamakta kullanılmaktadır. Komşuluk öyle bir kavramdır ki içinde insanı ilgilendiren birçok sosyal ve fiziki ilişkiyi barındırır. Hal böyle olunca komşuluk ilişkisi doğrudan insanların yer seçimi pratiklerini etkilemektedir. Özellikle komşuluk ilişkileri geleneksel mahalleler ve gecekondular ile birlikte anılır konumdadır. Modernleşmeyle birlikte yaygınlığı artan apartmanlar ise komşuluk

ilişkilerinin zayıfladığı mekânlar olarak anılmaktadır. Sencer Ayata ve Ayşe Güneş Ayata'nın Ankara'da yapmış oldukları “Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü” adlı çalışmada (1996) seçmiş oldukları farklı sosyo-ekonomik sınıfları ve büyük oranda apartman tipi yerleşmeleri kapsamaktadır. Bu araştırmaya göre apartman tipi yaşam alanlarında sosyo-ekonomik seviye arttıkça komşuluk ilişkilerinde de artış meydana gelmektedir.

Bu başlık altında fabrika işçilerinin yaşamış oldukları mahalledeki komşuluk ilişkilerinin deşifresi yapıldı. Yer seçimi pratiklerinde özellikle daireye karşı olumsuz bakış açısının başında komşuluk ilişkilerinin dile getirildiğini görmüştük. O yüzden mevcut komşuluk ilişkilerinin saptanması önem arz etmektedir. İşçilere yöneltilen sorular karşısında almış olduğumuz cevaplara göre üç farklı durum ortaya çıkmaktadır. İlk olarak komşuluk ilişkilerinin güzel olduğu ve ailecek görüşmenin olduğu güçlü komşuluk ilişkileri ki buna birbirine yakın oturan akrabaların ilişkileri de etkilidir. Çünkü işçiler için yer seçimi pratiklerinde akrabaya yakın olma isteği de önemli bir kriter olmaktadır. İşçilerden alınan cevaplardan üçte biri bu doğrultudadır. Geriye kalan cevaplar ise komşuluk ilişkilerinin çözülmeye başladığı ve aktörlerinin değiştiği yönündedir. Bu noktada ikinci durum olarak sadece selamlaşma ve çok nadir misafirlikleri içeren çözülen komşuluk ilişkileri karşımıza çıkmakta. Bu misafirliklerin boyutu da nerdeyse sadece cenaze ve hasta ziyaretleriyle sınırlı kalmaktadır. Üçüncü durum ise komşuluk ilişkilerinin kadınlar üzerinden geliştiği ve kadınlar arasında gidip gelmelerle şekillendiğidir.

İşçilerden komşuluk ilişkilerinin yanı sıra komşularıyla kültürel, ahlaki ve ekonomik durumlarının örtüşüp örtüşmediğinin de değerlendirilmesi istenmiştir.

İlişkiler iyi çoğu akraba zaten ama komşularda akrabadan iyi olmasın çok iyiler. Hâl hatır sorabiliyorlar bir şey olduğunda senden önce yetişebiliyorlar zaten öncelikle bu lazım zaten insana sen olmadığında senin gibi sahip çıkacak insanlar lazım. Fikirler örtüşüyor bir şey söylediğimde destekleyebiliyorlar onlar söylediğinde bende destekleyebiliyorum bu da bizim anlaşılabildiğimiz gösteriyor yani sorunsuz bir şekilde anlaşıyoruz. Maddi yönden birkaç tane kiracı var diğerleri ev sahibi onun dışında aynı yani sorunsuz. Sorun bazen oluyor yani herkesle anlaşılamıyorsun. Ama genelde bayanlar arasında oluyor işte o da olmasa daha iyi olur yani. Erkekler daha ılımlı bayanlar iki kişi bir araya gelince üçüncüsü acep ne konuşuyorlar falan diye düşünüyor ama erkeklerde hiç böyle sıkıntı olmuyor üçüncü erkek gelir katılır hiç öyle düşünmez (Mustafa, 32).

Komşuluk ilişkilerin şekillenmesinde elbette günlük hayatın akışı, çalışma koşulları, etnik-dini görüşler, ekonomik durum, bakış açısı, yaşam şekli ve beklentiler gibi birçok farklı faktör devreye girmektedir. Çoğu zaman bu doğrultuda komşu seçilen konumundadır. Ve insanlar kendilerine anlaşılabilecekleri birkaç komşu

seçerek ilişkilerini sınırlı bir grup üzerinden devam ettirmeye çalışmaktadır. Bunda kent hayatı özellikle büyükşehirler ve değişen yaşam koşulları etkisi büyüktür. Bunun yanı sıra fabrika işçilerinin geçimlerini sağlayabilmek için yapmış oldukları fazla mesailer elbette komşuluk ilişkilerinde de etkisini göstermektedir.

Eskisi gibi değil. Eskiden komşu ilişkisi daha bir bağlıydı şu an öyle değil bana dokunmayan yılan bin yaşasın hesabında yaşıyor. Şu an misafirlikler pek yoktur ama eski oturduğum yerde komşularımız çok güzeldi. Ben 4 sene kirada oturdum hala o ev sahibine gidip gelme durumu var. İnsanlar günden güne değişiyor ondan dolayı şu an öyle pek komşuluk ilişkimiz kalmadı. Daha önceden komşu komşuya hep yardımda bulunurdu mesela Antep'in yaz aylarında salçalıktı kurutmalıktı bu tür durumlarda komşular birbirine yardım ederdi şimdi bu tür durumlar kalmadı ondan dolayı ilişki bayram kutlaması ve sokakta görünce bir selamlaşma. Maddi olarak genelde aynıyız pek nadir esnaf kesimi var zaten artık durumu iyi olanda bu çevrede oturmuyor yeni yapılara göçüyorlar (Hüseyin, 32).

Kadınların çocuk bakımı ve kültürel sermaye aktarımına adadıkları zaman, eril tahakkümle birleşmiş bir cinsiyetler arası eşitsiz iş bölümü durumu ev kavramının sosyolojik bir tamamlayıcısıdır (Bourdieu, 2015, s. 278). Komşuluk ilişkilerinin kadınlar üzerinden yürütülmesi durumu elbette her zaman var olmuştur. Ancak komşuluk ilişkisini sadece kadınlar arasında sınırlı kalması ya da bu yöndeki değişim önemli bir noktadır. Elbette bu durumun başında geleneksel cinsiyet rolleri etkili olmaktadır. Bu durumu Güney (2009), şöyle özetlemektedir:

Ataerkil aileden kopmuş çekirdek aile olarak yaşamak hem kadın hem erkek için ailede farklı rol ve görevlerin üstlenilmesi gerekliliğini de beraberinde getiriyordu: Bundan böyle, ev geçimini sağlamak aile babasının göreviydi ve kadın da evlilik hayatında sadece ev içi üretimle sınırlı kalmadan erkek için entelektüel anlamda bir arkadaş, bir eş olabilmeliydi (s. 106).

Görüşme yapılan kişilerin sadece ikisinin eşinin çalışıyor olması da özellikle alt kesim için geleneksel cinsiyet rollerinin güçlü bir şekilde devam ettiğini kanıtlamaktadır. Ve yine işçi sınıfı mensubu kadınların kentle ilişkisi ev ve yakın çevresiyle sınırlı kaldığı bilinmektedir. Bu durum kadınları komşuluk ilişkilerinde ön safa yerleştirmektedir.

Misafirlik fazla yok. Ben fazla konuşmadığımdan dolayı. Annem gidip gelir biraz daha kadınlar arasında oluyor. Maddi yönden değişiklikler oluyor. Fabrika işçisi de var memur emeklisi de var esnaf olan da var. Şimdiye kadar bir sıkıntı yaşamadım genelde ya dayımlara ya da arkadaş çevresindeyim (Mehmet, 25).

Eşim daha çok gidip gelir ben işimden dolayı devamlı gündüzde çalışıyorum akşam eve gelirim mesela eşimde işte bugün şu komşuya gittim şu gün şu komşuya gittim onlarda eşimin yanına gelirler birbirleriyle yani diyalog içindeler genelde kadınlar arasında gidip gelme var yani. Komşularımızla iyi anlaşıyoruz...komşuluk iyi yani mesela araba işimiz olunca al kullan derler kendileri götürürler veya hastamız olduğunda yardıma koşarlar (Cemal, 52).

Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli bir husus var ki erkeklerin komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan çözümler. Yine cinsiyet rollerine bağlı olarak ev geçimini üstlenen erkek için özellikle fabrika işçilerinin çalışma

koşullarının etkisinin olduğu aşikârdır. Geçim koşullarının zor olduğu Türkiye’de işçiler fazladan mesai yaparak açığını kapatmaya çalışmaktadır. Bu durumda işçilerin ev ve çevresiyle ilişkilerini zayıflamakta ve ev dinlenecek bir mekân halini almaktadır.

Genellikle televizyon karşısında sonra eşimle çocuklarımla. Eve vakit kısıtlı oluyor ama yine vakit ayırmaya çalışıyorum (Mustafa, 31).

İşten gel haber, televizyon çay falan derken vakit kalmıyor bu sıkıntı var yani toplum olarak (Mustafa, 32).

Evde genelde çocuklarla zaten biz kendimiz erkek olarak belli bir dönem zarfında çalışma durumumuz var ondan sonra evimizde çocuklarla vakit geçirerek çocuğumun derslerine yardım ederek veyahut ta arkadaşlarımıza ziyaret ederek ve eş dost gidip gelerek bu şekilde yaşam döngüsü dönüyor (Hüseyin, 32).

Genelde 12 saate gittiğim için evde pek vakit geçiremiyorum. Gelip yatıyorsun ondan sonra sana 2-3 saat kalıyor sonra geri işe gidersin (Fatih, 33).

8 saat çalış 2 saat servis 10 saat evden dışarı çıkmıyorum ben. Televizyon seyrediyorum yatıyorum hani şu ot gibi bizimki aynı öyle sosyal faaliyet yok ekmek kavgası çocuklar okuyor ya onlar için hep (Ahmet, 53).

Yemek ye çay iç 1 saat televizyona bak sonra yat (Ahmet, 43).

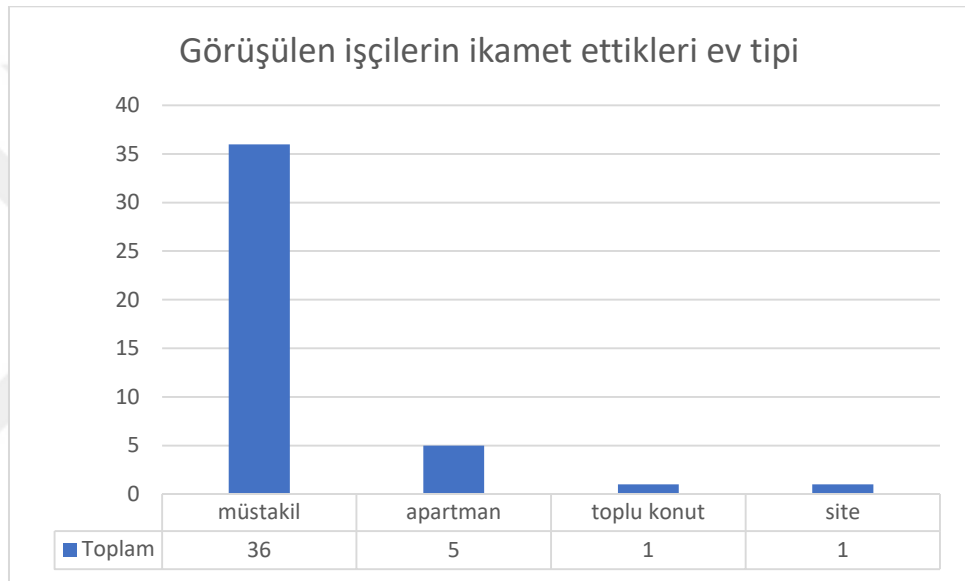
İşçilerin çalışma saatleri değişkenlik göstermekle birlikte çoğunluğu mesai yapmaktadır. Kimi zaman bu mesailer zorunlu tutulmakta kimi zaman ise işçi isterse kalmaktadır. Çalışma saatleri 8-10-12-16 saat arasında değişkenlik göstermektedir. Bunu yanına iş yerine gitmek ve evine gelmek için işçi servisinde geçirilen 2 saatlik yolculuğu da ekleyince işçinin evinde geçirdiği süre daha da kısalmaktadır.

3.7. MÜLKİYETİN HABİTUSU

En yoksunlara bile tüm gereksinimlerini karşılama hakkı tanıyan (ama uzun vadede), bir toplumsal düzen karşısında, talep etmenin, vadedilmiş iyelikleri derhal elde etmeyi sağlasa da yalnızca şimdiki zamanın devamı (yani sahte lüks arabalar ve sahte lüks tatilleriyle similesi) olmaktan ibaret olan bir geleceğin kabullenilmesine de yol açan krediden başka seçeneği yoktur (Bourdieu, 2015, s. 247).

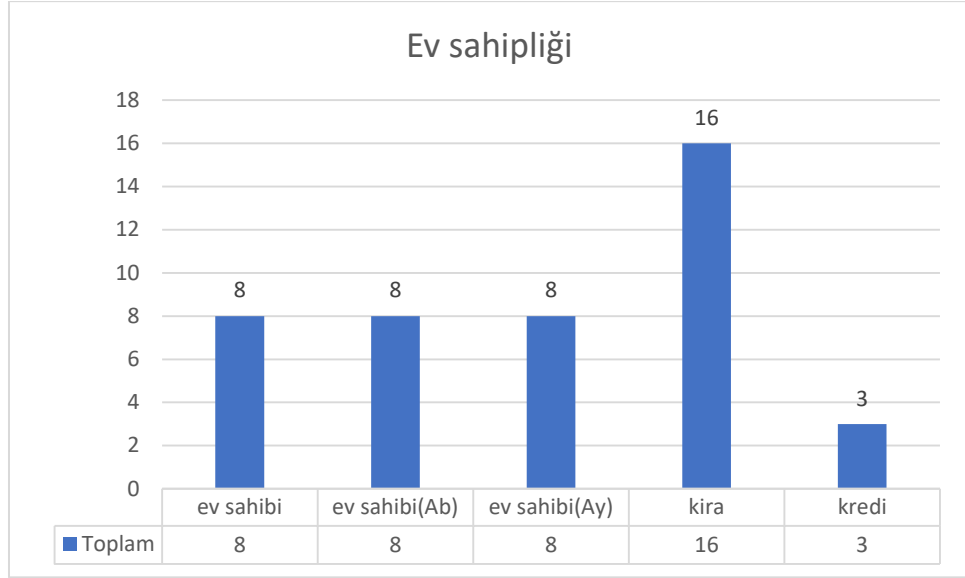
Görüşme yapılan kişilerin ev sahipliği durumu; kendilerine ait olan, aile binası olan, ailesiyle birlikte yaşayan(bekâr), ortaklı olma ve kredi ödeyen durumlarını içermektedir. Ev sahibi olma hikâyelerini incelediğimizde arsa olarak alıp yaptırma, tek katlı yarı inşaat halinde alıp yaptırma, doğrudan satın alma ve kredi ödeme durumları söz konusudur. Bu durumlar dışında ev sahibi olmak için birikimin nasıl sağlandığı konusunda 1978-2000 yılları arasında ilk birikim ile arsa veya inşaat halindeki bir yapının alınıp zamanla inşaatın tamamlanması hâkim durumdur. 2000 sonrası için ise arsa ve tek katlı inşaat halinde ev alıp yaptırma durumu devam etmekle birlikte doğrudan satın alma durumları da vardır. Ancak

sermaye noktasında büyük değişiklikler yaşanmakta; ilk birikimin miktarı yükselmekte ve bunun dışında miras, borçlanma, aile desteği, köy desteği ve kredi devreye girmektedir. Genel itibari ile baktığımızda ev sahibi olmada yarı örgütlenmiş gecekondulu yapıyı hâkimdir. Bireysel olarak hazine arazisine gecekondulu yapma örneğine rastlanmamış. Kentlerin gecekondulu bölgelerinde de hâkim piyasa mekanizmalarının devreye girmesine bağlı olarak artık kentin gecekondulu bölgelerinde ev yapabilmek için bir arsanın satın alınması gerekmektedir. Görece bu durumda evin yıkılmaması noktasında daha güven veren bir ortam sağlamaktadır. Bu bağlı olarak daha dayanıklı yapı malzemeleri kullanılmış, zamanla ihtiyaç ve imkânlar doğrultusunda ikinci, üçüncü katların inşa süreci devam etmiştir.

Şekil 1: Konutun Niteliği

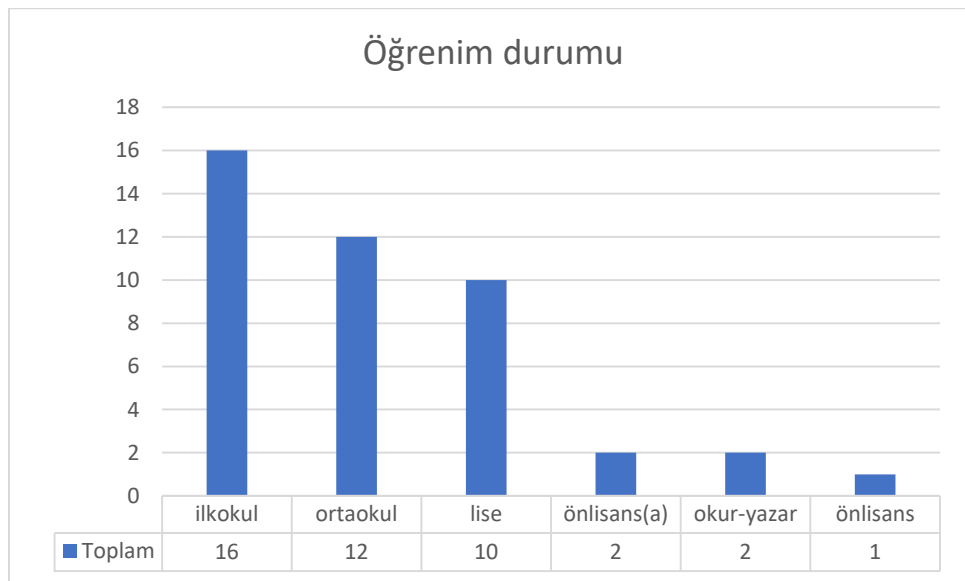
Görüşülen işçilerin ezici çoğunluğu müstakil evlerde ikamet etmektedirler. Bu işçilerin yarısından daha azı kirâcıdır. Ev sahipliğinde en önemli etken, birinci derece akrabaların yardımı olarak görünmektedir. İkinci bölümde belirttiğimiz üzere, müstakil ev, gecekondunun bir başka ifadesidir. Görüşmecilerin gecekondulu ve apartman zıtlığı hakkında söyledikleri, daha gecekondulardan apartmanlaşmaya geçmemiş bir kentli yaşam biçimi hakkında sahip oldukları kanaatleri de beslemektedir.

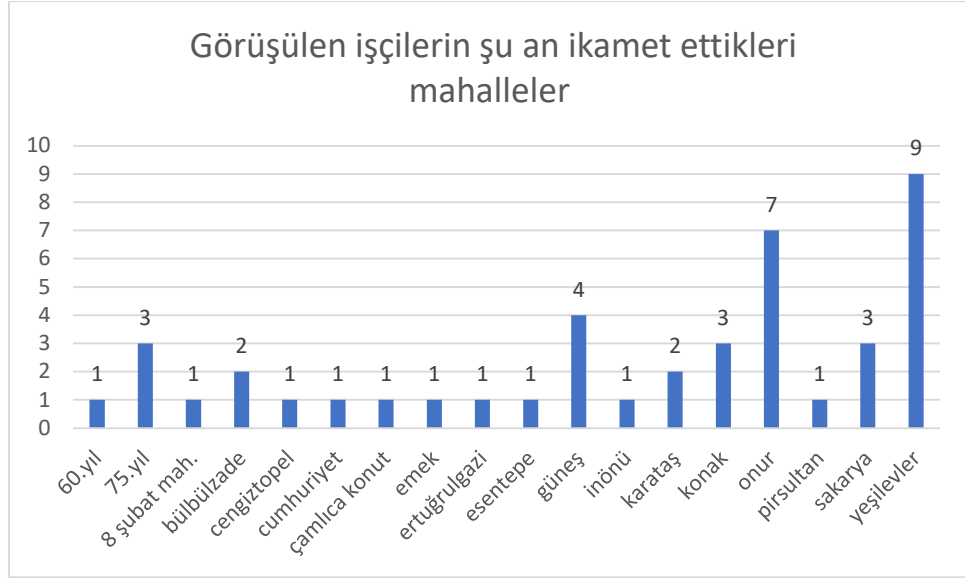
Şekil 2: Ev sahipliği

Ev sahibi olup da aile binasında (Ab) yaşayan işçiler, oturdukları evin inşa sürecinde kendi birikimlerini de kullanmışlardır. Aile yanında (Ay) yaşayan ev sahibi işçilerin tamamı bekârdır. Kredi yoluyla ev sahibi olmuş işçiler de hem kendi birikimlerini kullanmış hem de birinci derece akrabalarından destek almışlardır. Gecekonduunun ev sahipliğinde ciddi bir etken olduğunu ifade edebilirim. Ayrıca, ailenin gecekonduarı apartmanlaştırması ve bu sayede ev sahipliği yoluna gidilmesi görüştüğüm her beş kişiden birisi açısından geçerli bir yöntem olmuştur.

Görüşmecilerin arasında, lisans mezunu kimse bulunmamaktadır. Görüşmecilerin çoğunluğu ilkokul mezunudur. Genç yaşlarda, lise ve ön-lisans mezuniyeti daha sık karşılaşılmakta olan bir durumdur.

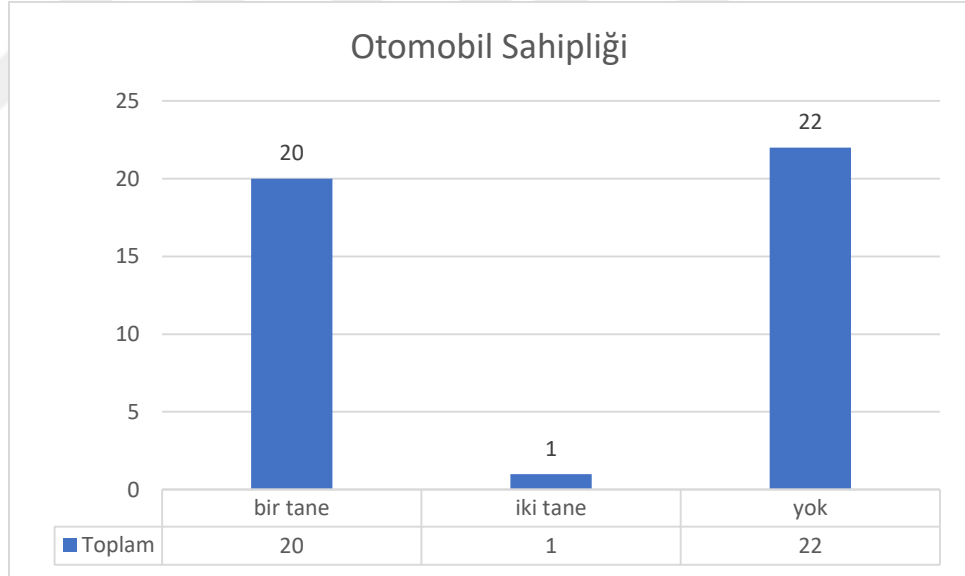

Şekil 3: Öğrenim Durumu

Şekil 4: Görüşmecilerin Oturdıkları Mahalle

Görüşülen işçilerin şu an ikamet ettikleri mahalleler göz önüne alındığında Bülbülzade, Ertuğrulgazi, Emek, Karataş mahalleri ve Çamlıca Konutları apartmanlaşmanın olduğu yerlerdir. Diğer mahalleler ise gecekondü konutlarının yoğunlukta olduğu yerlerdir.

Şekil 5: Otomobil Sahipliği

Görüşülen işçilerin yarısına yakını otomobil sahibidir. Otomobil, işçiler için kent içinde hareket etmeyi kolaylaştıran bir araç mahiyetindedir. Ayrıca otomobil, konut satın alma yolunda yatırım nesnesi olarak da algılanmaktadır.

Tablo 1: Ev Sahipliği, Otomobil Sahipliği ve Yerleşim Yeri

İsim	Oturduğu İlk Mahalle	Bir Önceki Mahalle	Şuan Ki Mahalle	Ev Sahipliği	Ödeme	Otomobil	İkinci Konut
Mehmet	Kilis	Güneş	Ertuğrulgazi	Kredi	1937	Yok	Yok
Ökkaş	Sakarya	60.Yıl	Yeşilevler	Kira	500	Yok	Yok
Halil	Kavaklık	Cumhuriyet	Yeşilevler	Kira	600	Yok	Yok
Erman	Emek	Antalya(İl)	Emek	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
Halil	Yazıcık	Çıksorut	Konak	Ev Sahibi		Bir Tane	Gecekondu(Yazıcık Mahallesi)
İbrahim	Kilis	Düztepe	Yeşilevler	Kira	500	Bir Tane	Yok
Murat	K.Maraş(köy)	Konak	Konak	Kira	400	Bir Tane	Yok
Osman	İslahiye(Köy)	Yok	Cumhuriyet	Kira	550	Yok	Daire(Nurdağı/İlçe)
Ali	Yukarıbayır	Yukarıbayır	Güneş	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
Ali	Hoşgör	Yok	Konak	Ev Sahibi(Ab)		Yok	Yok
Mevlüt	Kilis	Düztepe	Yeşilevler	Ev Sahibi(Ab)		Bir Tane	Yok
Hamza	Yavuzeli(İlçe)	Akdere	Çamlıca Konut	Kredi	1200	Bir Tane	Yok
Cemal	Şahinbey(Köy)	Düztepe	Esentepe	Ev Sahibi		Yok	Yok
Mehmet	Yavuzeli(Köy)	Yok	Cengiztopel	Kira	350	Yok	Yok
Ökkaş	Antalya	Yok	İnönü	Kira	500	Yok	Yok
Mehmet	Şahinbey(Köy)	Yok	Yeşilevler	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
Hasan	Kilis(köy)	60.Yıl	Güneş	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
İbrahim	Kilis(köy)	Yok	Güneş	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
Şevket	Kilis	Yukarıbayır	Onur	Ortaklı		Yok	Yok
Hasan	Kilis	Güneş	Onur	Ortaklı		Bir Tane	Yok
Mehmet	Kilis	Düztepe	Yeşilevler	Kira	400	Yok	Yok
Abdullah	Kilis	Karacaahmet	Onur	Kira	450	Yok	Yok
Cuma	Yukarıbayır	Yok	Onur	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
Mustafa	Yukarıbayır	Yok	Onur	Ev Sahibi(Ab)		Bir Tane	Yok
Mustafa	Kilis	Yok	Onur	Ev Sahibi(Ab)		Yok	Daire(Karataş Mahallesi)
Ahmet	Güneş	Yok	Onur	Ev Sahibi(Ay)		Bir Tane	Yok
Ahmet	Hoşgör	Yok	Yeşilevler	Ev Sahibi		Bir Tane	Yok
Halil	Karakabir	Perilikaya	Yeşilevler	Ev Sahibi		Yok	Yok
Ahmet	Yok	Yok	Sakarya	Ev Sahibi		Yok	Yok
Mehmet	Sakarya	Kahvelipınar	Sakarya	Ev Sahibi(Ab)		Yok	Yok
Ahmet	Yavuzlar	Yok	Sakarya	Ev Sahibi		Yok	Yok
Mehmet	Oğuzeli(Köy)	Yok	60.Yıl	Kira	500	Yok	Köy Evi
Hüseyin	Hacıbaba	Mimarsinan	75.Yıl	Ev Sahibi		Bir Tane	Yok
Fatih	Cengiztopel	Yok	Bülbülzade	Kira	600	Yok	Yok
Ökkaş	Şahinbey(Köy)	Karşıyaka	75.Yıl	Ev Sahibi		Bir Tane	Yok
Ali	Yukarıbayır	Yok	Bülbülzade	Kira	600	Yok	Yok
Mehmet	Düztepe	75.Yıl	75.Yıl	Kira	300	Yok	Yok
Ali	Hatay	60.Yıl	Yeşilevler	Kira	500	Yok	Yok
Hüseyin	Karşıyaka	Yok	8 Şubat Mah.	Ev Sahibi(Ab)		Bir Tane	Yok
Mehmet	Karşıyaka	Hoşgör	Karataş	Kira	1200	Yok	Yok
Cuma	Adıyaman	Saçaklı	Karataş	Kredi	575	Bir Tane	Yok
Şevket	Yok	Yok	Pirsultan	Ev Sahibi(Ay)		İki Tane	Yok
Fatih	Süleymanşah	Hoşgör	Güneş	Kira	500	Bir Tane	Yok
Ortalama					640,11		

3.8. KİRACILAR EV SAHİBİ OLABİLİR Mİ?

Fabrika işçilerinin nasıl ve hangi koşullarda ev sahibi olabildiklerinin hikâyelerini inceledikten sonra kiracı olan fabrika işçilerinin ev sahibi olabilme umutlarının olup olmadığına bu başlık altında bakılacaktır. Fabrika işçileri günlük

hayatın içinde kimi stratejiler üreterek hayatlarını devam ettirme noktasında göreceli bir başarı elde edebilseler de söz konusu aileler için bir ev alma ya da inşa etme sürecine gelince konjonktürel zorluklar daha da artmaktadır. Bu nokta da fazla mesai yapmak bir çözüm olmaktan çıkmaktadır. Artık ya umutları ve hayalleri yoktur ya da varsa bir arazi veya miras yoksa şansın kapılarını çalması beklenmektedir.

Şu an benim konut alma ihtimalim yüzde sıfır karın tokluğuna çalışıyorum. Belki ileriki zamanlarda bir düzen olursa veya bir şeyler olmalı ama bu saatten sonra biraz zor çünkü fiyatlar çok yüksek olduğundan dolayı ileriye dönük bir şey yapamıyoruz. Çünkü yarın ne olacağını düşünemiyorsun şu an ülke o duruma geldi. O yüzden geleceğe yatırım yapamıyorsun. Sonuçta bizim bütçelerde yaşayan insanların zaten hayatı hayaldir güzel bir evim olsun arabam olsun veya güzel bir yaşam yerim olsun güzel bir işim olsun çocuklarım güzel yerlerde okusun ve bir yerlere gelsin böyle hayaller. Nerede olduğu çok önemli değil insanların ahlaklı, birbirine saygılı zengin fakir ayrımının olmadığı bir ortam isterim. (Öktaş, 33).

Alabilmek çok zor şu zamanda. Gelir gider dengelemiyor birbirini çocuklarda büyüyor geçim sıkıntısı daha da ilerliyor. Öyle bir plan hayalde kurmuyorum öyle yaş artık 40 dedi bundan sonra hayal kuracak bir şey kalmıyor devamlı sürekli çalışma (Halil, 40).

Zor bu fabrika işçiliğiyle zor. Hayaller kuruyoruz ah o hayaller bir gerçekleşse. Mesela elimde para olsa da şu evi alıp çocuklarıma daha iyi bir yaşam sağlasam diyorum ama işte (Mehmet, 46).

Mümkün değil. Gelirine göre hayal kurarsın paran oldum mu hayalin gerçekleşir başka türlü gerçekleşmez. Ev sahibine, kiracı ev kirasını zamanında öderse iyi olur yoksa kötü olur yani her şey paraya bakıyor (Fatih, 49).

Bu gidişle alamam. Bir gün çalışmazsan yiyecek ekmeği bulamıyorsun. Ev sahibinin parasını geciktirme iyi ama bir gün gecikirse kapına dayanır çık evden yok anam gelecek yok babam gelecek yok oğlumu-kızımı everiyorum kendi kafalarına zam koyuyorlar kiracı nere gidecek, gidecek yeri yok biliyorlar mecbur vermeye (Mehmet, 28).

Mevcut emlak piyasası göz önüne alındığında çalışarak bir ev sahibi olabilmek imkânsız olarak görülmektedir. İşçilerin emekleri karşısında aldıkları ücretler açlık sınırıyla bir olunca ev sahibi olmak bir yana ev kiralarnı karşılamak bile büyük zorluklara neden olabilmektedir. Ev sahibi olabilmek aynı zamanda işçilerin çocukları ve aileleri için geleceğe yönelik umutlarının olması yönünde önemli bir ölçüttür. Öyle ki fabrika işçileri için ev sahibi olamamak, işçilerin çocuklarının hayata yenik başlamaları ve bu durumun kuşaklar boyunca etkileyebilecek kadar önemli bir ölçüttür. Ev sahibi olmak bu kadar önemli iken nasıl olunacağı konusunda bir belirsizlik ve umutsuzluk hâkim iken “...belki ileriki zamanlarda bir düzen olursa veya bir şeyler olmalı...” cümlesi kendi içinde düzenin değişmesi yönünde güçlü bir isteğin yanında belirsizlik ve bir umut barındırmaktadır. Bu yönde şimdilik tek umut bir mirasın çıkması noktasında sınırlanmıştır.

Ancak miras çıkmalı. Yok, abi ya. Özellikle kız kardeşim öldükten sonra yani dünyanın boş olduğunu daha iyi idrak ettim çünkü onlar baya bir uğraştılar bir ev alıp memlekete gidelim davasına zaten çok evlide kalmadılar eşiyile beraber 2002’de evlendiler 2009’da da vefat ettiler. Ailecek çocuklarda trafik kazasında. Yani onlar gittikten sonra

da eni sonu gideceğimiz 2 metre bir yer Allah onlara öyle bir yer nasip etti ki ormanın içinde kabirleri öyle güzel bir yerde parayla arasan bulamasın. Yani boş her zamanda derim yani dünya için çalışıyorsak boşuna çalışıyoruz. Ne bilim evlat için bilmem ne çalışıp didiniyorsun kendi kendini parçalıyorsun evladına şunu yapayım bunu yapayım diye ama işte. Etrafıma bakıyorum kardeşler birbirine düşmüş baba ile evlat birbirine düşman olmuş millet birbirine girmiş ne ya bir evi var ya üç dönüm toprağı var bu kadar şey için birbirlerine düşmüşler 3 dönüm toprakları var 10 kardeşler ne düşecek sana yok benim hakkımı yediniz az sende alma (Ali, 41).

Ancak söz konusu miras olunca bazı olumsuz düşünceler de beraberinde gelebilmektedir. Araziler üzerinden dönen rant ve paraların miktarı bazen o kadar büyük olabiliyor ki, kardeşi kardeşe düşman edebilecek kadar kötü bir illete dönüşebiliyor. Tabi düşman olabilmek için paraların bu kadar büyük olmasına bazen gerek de kalmıyor. Günlük hayat şartlarının zorluğunun yanı sıra toplumun üzerindeki baskı ve stresin artmasıyla bir avuç toprak veya evin bir tane briketi bile insanları karşı karşıya getirebilecek kadar önemli olabiliyor. Bunun yanı sıra dini dinamiklerin de devreye girmesiyle sağlıklı ve hayatta olmak durumu ev sahibi olmak arzusunu geri plana itebilmekte veya bu yönde bir isteğı dillendirmek bile hayatta var olma nedeninin unutulması noktasında engel teşkil edebilmektedir. Ancak miras varlığı yine de ev sahibi olabilme hayalinin canlı tutulması ve gerçekleştirilmesi yönünde etkilidir.

Arazi var o satılırsa üzerine kredi çekersin elindeki birikimi falan koyarsın öyle ancak alacak olursam müstakil alırım. Babama ait arazi var ama şu an satılmıyor devlet emlak satışını durdurmuş durumda. Köy Şehitkâmil'e bağı 9 dönüm arazi içinde 40 yıllık fıstık ağaçları var 2 yılda bir mahsul alabiliyoruz. Zamanla verim düşüyor ağaçlar yaşlı 3-4 yıl önce de dolu vurmuştu. Şu an zarardayız diyebilirim çünkü bakıma ihtiyacı var mazot parası ortada 2-3binTL bir geliri oluyor. Biz 4 kardeşlik bir kardeşim vefat etti. Arazinin şu anki dönüm fiyatı 50binTL civarı 2-3 sene önce 90-100binTL civarıydı (Fatih, 33).

Bundan 2 yıl önce babamla birlikte bir tarla almıştık bankadan kredi çekmiştik oraya biraz boğulduk yoksa şimdi alabilirdik. 30 dönüm tarla 420binTL'ye alındı. Tarlayı bizim köyden aldık. O tarlaya pamuk, karpuz, kavun, nohut, mısır falan ekilir. Tarlayı alırken İstanbul'daki abimin Karataş'ta bir evi vardı onu sattık verdik birazını da ilk senemizde sarımsak ettik tarlaya oradan güzel para aldık üzerine de 150binTL kredi çektik. 30binTL faiz geldi galiba tam olarak bilmiyorum sonra krediyi babam yıllık olarak ödüyor. Ziraat bankasından çekildi kredi. Şu anda elimiz biraz daraldı yani öyle umduğumuz gibi olmadı onun için İstanbul'daki abim yardım ettiğı için destek çıktığı için geri vermeyi düşünüyoruz yani. Çünkü tarla üzerine kredi çekildi eğer icralık olursa 600binTL'lik tarla 300binTL'ye satılır zarar ederiz. Eskiden beri çalışıp biriktirdiğimiz bu tarlada da çalıştığımız o kadar şeye yazık olur. Şimdi bana oradan 4 kardeşiz bana 8 dönüm falan düşer tarla 33 dönüm. Şu an değeri dönüm başına 20binTL falan. Başka arazi: babamın babasından kalma olan fıstık arazimiz var miras malı babamın üzerine şimdi o tarla toplam tarlalar her şey içinde 250dönüm kadar var. Şu an nasıl düzen varsa onu yürütmeye çalışıyoruz (Mehmet, 32).

Mehmet'in (32) anlattığı arazi hikâyesinde, arazinin nasıl alındığını anlatırken araziyi 30 dönüm olarak hesaplaması iş satış noktasına gelince 33 dönüm olarak hesaplaması aslında oradan gelecek olan paranın ev alabilmek için ne kadar önemli olduğunun anlamını taşımaktadır. Bunun yanı sıra köy destekli bir yaşam

sürdüğü de anlaşılmaktadır. Köyde genelde aile büyükleri kalarak oradaki araziler işlenmeye devam etmekte ailenin küçük üyeleri ise köyde fazla işgücü olarak görülüp kentte çalışmaya yönlendirilmektedir. Arazilerin işlenmese bile yanında bulunmak sahip çıkmak çok önemlidir. Şimdi inceleyeceğimiz örnek tamda bu noktada önemlidir. Çünkü şans kapıyı her zaman çalmaz.

Şimdi bizim yerimiz vardı Karataş'ta orası satıldı adam başı 250binTL para düştü. Sonra ben anneme dedim ki anne biz küçükken bir bahçeye gidiyorduk orada oturuyorduk falan annem hatırladı evet oğlum bir yerimiz daha vardı. Bundan 33 sene önce kimde araba vardı taksi kiralardık geçerken de bakkaldan 2 maltepe 2 samsun sigarası alırdık bekçiye vermek için bağda bekçi vardı. Gittik oraya baktık şimdi yüzlerce çadır kurulmuş orada çadır kent gibi bir yer olmuş ora adamın 300-500 tane büyükbaş binlerce küçükbaş ot bile kalmamış şimdi orada havalimanı yolu üzeri Yeşilvadi'de. Şimdi avukata verdik avukat diyor annenin annesi üzerine çıkıyor diyor tabu yok ama diyor tarım kredi kooperatifinden bilmem nereden buraya yatırdığınız vergileriniz çıkıyor. Kanunda şöyle bir şey varmış; atıyorum 1960-1970 arası arsanız var tabuda panoya asıyorlarmış gelin tabularınızı alın diye ama 10 yıl kimse uğramamış ondan sonra bir 20 yıl daha kimse uğramamış. Öyle bir şey asmışlar ama eve bir tebligat gelmemiş şahitler var ödenen vergiler var işte biz elimize geçmesi için avukata verdik. İşte devlet el koymuş hazineye geçmiş oradan da belediyeye bağışlanmış sanki babasının malı gibi. İşte 6 tane bilirkişi gelmiş imza atmış hepsinin kâğıtları dokümanları var son 2 yıllık avukatlık 1 yıl daha uzadı(...) O arazi 3buçuk dönüm yaklaşık 3.5milyonTL civarı değeri var 4 mirasçısı var. Devletin maalesef böyle şeyleri var(...)Yani öyle bir unutmusuz ki işte buralar son 15-20 yıldır geliyor. Bizimde bir yerimiz vardı falan diye hatırladık daha Yavuzeli tarafında da bir yer var yani aslında ana tarafında o kadar çok yer varmış ki ortada tabu yok ama (Mehmet, 40).

Mesela fabrikada arkadaşımın 55 metre bir yeri var inan oraya gidip ziyaret ediyor türbe gibi gidip ziyaret ediyor ne var ne yok diye gidiyor işte bir mangal falan yelliyor burası benim yerim diyor yani. Bir arkadaş var yine fabrikadan bir gün izin aldı tapu almaya gidiyorum diyor üzerime. Babamlar diyor hep senetle sözle falan hep arazi satın almış diyor işte baya bir para harcayarak üzerine aldı (Mehmet, 40).

Ev almak için gerekli olan para miktarı büyüdükçe kredi kullanmak toplam maliyet hesabıyla makul bir seçenek olmamaktadır. Bunun yerine varsa köyüne dönmek daha iyi bir seçenek olabilmektedir. Ev almak hayal edilemeyen ya da arazi varlığına göre hayal edilebilir bir lüks haline dönüşmektedir. Fabrika işçileri ev sahibi olabilmek için TOKİ veya belediyenin konut üretimini dile getirmemesi de üzerine düşünülmesi gereken bir konudur.

3.9. KONUTUN DEĞERİ: ALGI VE KANAAT İNŞASI YA DA PİYASANIN GİZLİ ELİ

Konut fiyatlarının yüksekliği, görüşülen işçilerin dile getirdiği en önemli meselelerden birisiydi. İşçilerin, emlak fiyatlarına karşı bilinçli bir hassasiyeti mevcuttur ve görüşülen işçilerin önemli bir kısmı buna değinmişlerdir. Tabii ki işçilerin emekleri karşısında aldığı ücretlerden değil onun yerine kirâlık ve satılık konutlar için ödenen bedellerin boyutlarının ifadesidir. Gaziantep'te mevcut kiralık

ve satılık konut fiyatları hakkında fabrika işçilerinin görüşleri alındığında fiyatların çok yüksek olduğu noktasında ortak görüş bildirilmiştir. Ancak fiyatların yüksek olmasının nedeni noktasında temel olarak “Suriyeliler” ve “Açgözlü halk” tartışması ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra neden belirtmede sırasıyla baskın ifadeler “Suriyeliler”, “Göç ve Suriyeliler”, “Suriyeliler ve Açgözlülük”, “Göç”, “Açgözlülük” şeklindedir. Buna karşın baskın olmayan ifadeler ise “Bilgim Yok”, “Alım Gücünün Düşük Olması”, “Yönetim”, “Şehrin Gelişmesi”, “Arz Talep”, “Bu İş Yapanlar” şeklindedir. Tüm ifadeler göz önüne alındığında fiyatların yüksek olmasının çok aktörlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Hatta öyle ki bu durum anlaşılacak kadar zor olabilmektedir.

Yani nasıl anlatsam bilmiyorum çok şükür ev sahibiyiz kira ödemiyoruz. Ama siyasi olaylar mı desem devlet olaylarını diyeyim artık nasıl anlatacağımı bilmiyorum siyaset olaylarını sevmem ben ama savaş olayından dolayı Suriyelilerin gelmesinden dolayı insanların çıkarımı diyeyim nasıl yorumlayayım bilmiyorum ev kiralari şu an çok fazla benim görüşüm. Mesela bizim bu semtte bir kiralık ev bulmak isteseyiz en kötüsü 1000 TL onu da bulamazsınız yani mesela arkadaşlarım soruyor bazen 1500 TL ye ev bulmak bile zor oluyor. Tabi bu İbrahimplide daha pahalı satılık olarak da bu semtte 200bin TL ev bulmak çok zor yani. İbrahimplide bu milyon liralari buluyor bunun farkı ne açıkçası çok merak ediyorum neden böyle. Tabi alıcısı da olduğu için o yönden de pek bir şey diyemiyorum bu duruma bir el atılmalı yani (Erman, 25).

Satılık fiyatları hakkında pek bilgim olmadığı için bir şey diyemiyorum ama genelde pahalı yani insanların çalışma şartlarına göre çok pahalı yani insanlar ev almak istiyor adam kredi çekiyor kaç sene ödüyor Allah bilir. Adam kendi kendini unutuyor ev sahibi olmak için. Kiralar zaten aldı başını gitti. Bunun nedeni yaşam şartlarını zorlaştırıyor yoksa insanlar mı zorlaştırıyor bunu çözemiyorum (Mevlüt, 44).

Suriyelilerin çalışma olanaklarına yakın olma ve aileleri için bir yaşam alanı bulma arayışları şehir içinde kendilerine yer bulma arzusunu beraberinde getirmiştir. Ancak yeterli kiralık konutun olmayışı birçok problemin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durumda Suriyeliler başlı başına fiyatların artmasına neden olarak görülebilmektedir.

Çok pahalı ya. Bu Suriyelilerin gelmesi uçurdu ya daha önce uygundu Suriyeliler geldikten sonra uçurdu (Hasan, 33).

Şu anda aşırı yüksek bunun nedeni en başta Suriyelilerimiz diyebiliriz onların buraya gelmesiyle çok yükseldi (Şevket, 29).

Konut fiyatları zaten sabitti belli bir değeri vardı ama bu Suriyeliler geldiğinden dolayı hem ev kiralari arttı hem de evin satılık fiyatının üzerine zam geldi (Mehmet, 32).

Çok yüksek nedeni en başta Suriyeliler kiralık evin daha az olması adam ev arıyor soruyor 2 odalı ev adamın çocuklarına bakıyorsun 5-6 tane ben burayı tutamam diyor 3-4 odalı yer geziyor ona da gücü yetmiyor çok pahalı (Cemal, 52).

Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı bir kent olmasına ek olarak organize sanayi bölgesinin varlığı da Gaziantep’in göç alan bir şehir olmasında etkili olmaktadır. Bunun yanı sıra Gaziantep’te Doğu illerinden gelip fabrika kuran iş adamlarının sayısı da az değildir. Farklı illerden gelen iş adamlarının, hemşerilik

bağlarının etkisiyle göç çekme kapasitesini de yadsımamak gerekir. Bu şekilde göç ve Suriyelilerin etkisi fiyat artışlarında etken olarak görülmekte:

Yüksek. O yüzden giriş katları tercih ediyoruz. Fiyatların yüksek olması çok dışarıdan göç alıyor Doğu'dan, doğuyu da bırak Suriye'den Suriyeliler burayı bitirdi (Murat, 42).

Türkiye'ye göre baya yüksek fiyatlar İstanbul'la bir. Nedeni iş adamlarının çok olması. Bir yandan da göçün çok olması Suriyelilerin olması (Ökkaş, 41).

Baya yüksek(...)Bu kadar yüksek olmasının sebebi hızlı nüfus artışı, dışarıdan nüfus çok geliyor artı birde yan tarafta Suriye'de savaş var o nedenle oradan insanlar kaçıyor tabi onların etkisi var (Mustafa, 32).

Türkiye'de böyle bir yer var mı bilmiyorum o kadar ki berbat çok fazla çok uçuk diyebilirim yani. Nedeni Türkiye'nin en çok göç alan bölgesi nüfus bakımından en çok göç alan bölge olmasından kaynaklanıyor galiba (Mehmet, 40).

Suriyelilerin varlığı ve göç alan bölge olması şüphesiz fiyatlar üzerinde etkili olmaktadır. Ancak bu görüşe tamamen karşı çıkan ve asıl aktörlerin yerel halkın olduğu, yerel halkın “açgözlü” davranmalarına bağlı olarak fiyatların arttığı görüşleri de şu şekilde:

Çok aşırı yüksek yani bunun nedeni aç gözlülük bu Antep'te yaşayan insanlardan kaynaklanıyor (Ali, 46).

Çok pahalı. İnsanların aç gözlülüğüne bağlıyorum (Hüseyin, 31).

Vallahi satılık fiyatlar kiralardan ucuz kiralalar aldı başını gitti. Öyle şeyler çıkmaya başladı ki yok efendim 2 kira depozit 2 kira önden resmen eve peşinat veriyor gibi para istiyorlar. Vallahi nedeni çok açık şimdi şu sokağa çıksan sorsan 100 adama sorsan 99 tanesi şu sözü söyler Suriyeliler der hiç alakası yok bu bizim insanımızın aç gözlülüğüdür. İnsanımızın aç gözlülüğü gerçekten (Ali, 41).

Emlak piyasasında Suriyelilerin konut ihtiyacının fırsata çevrildiği görüşü görüşmeciler arasında yaygındır. Bu durum, Suriyeli göçmenler ile görüşmecilerin içinden geldikleri gruplar arasında bir sorun noktası olarak kendini göstermektedir.

Yükseldi. Bunun sebebi de Suriyeliler. Bizim vatandaşlarımızın da bazıları paragöz onlara biri beşe saydılar ondanda yükseldi (Halil, 46).

Aşırı derecede pahalı bazı yerler var ki asgari ücretin üzerinde kira fiyatı var kenar semtlerde ise 500 TL'den başlıyor yükseliyor. Ev fiyatları kenar semtler de bile 200bin TL'den başlıyor normal dairelerde 2+1 200bin TL, 3+1 300bin TL gibi artıyor. Yani başımızda olan Suriye'deki savaştan kaçıp gelenler ve bazı fırsatçı insanlarımızın fiyatları yükseltmesi buna neden oldu diyebilirim (İbrahim, 25).

Yani kiralaların yüksek olduğunu düşünüyorum Suriyelilerin gelmesiyle de beraber daha da arttı. Türk milleti ne bileyim böyle çok şey ya ne bileyim çıkarıcı gibi yani, muhtaç olanlara daha bir yükleniyorlar gibi falan (Hasan, 21).

Pahalılandı. Bizimkiler eve atıyorum 100TL istiyor Suriyeli 150 veriyor bak fark var arada 50TL evi ona veriyorlar (Mehmet, 28).

Kentin gelişen sanayisi ile birlikte yoğun olarak göç alması ve yapılaşmanın artması, kente yerleşim planlarını etkilemektedir. Bu şekilde konut piyasasında, fiyatlar üzerindeki baskı artmaktadır. İşçiler bu durumu işaret ederek, kent içinde bütçelerine uygun yer bulmakta zorlandıklarını ifade etmektedirler.

Pahalıdır tabi asgari ücretle çalışan adam için bunun nedeni asgari ücretin düşük olması hayat pahalı adam evini kiraya 400 TL'ye verse kurtarmaz ekmek 1 lira sonuçta alım gücünün zayıf olması böyle yapıyor (Ahmet, 43).

Asgari ücretle çalışıyorum en kötü konut 150binTL çok pahalı 10 yıl çalışıp yemeden içmeden biriktirmeliyim. Bunun nedeni göç ve insanların alım gücünün zayıf olması (Mehmet, 25).

Kiralar çok yüksek mesela ben asgari ücretle çalışıyorum 1200 TL kredi ödüyorum mesela karşı dairemde oturan arkadaş var o da 950 TL ödüyor. Ben konut kirası bakımından sıkıntı var yani hem ödeyen hem de kiracı bakımından. Bunun nedeni yönetim şekli her gün her şeye zam geliyor çalışma ücretlerinde bir değişiklik yok olsa da çok cüzi miktar da kalıyor 1 veriyorlar 5 alıyorlar öyle düşünün yani (Hamza, 36).

Yüksek olduğunu düşünüyorum çünkü bu işi yapan insanlar sadece kendi çıkarlarını ve kendi ceplerini düşündükleri için piyasaya uydurarak satabilecekleri en yüksek fiyattan satmaya çalışıyorlar (İbrahim, 19).

Asgari ücret ile emlak piyasası arasındaki makas her geçen gün daha da açılmaktadır. Temel ihtiyaçları karşılama noktasındaki zayıflama nadiren bu işin sorumlularını işaret etmektedir. Ekonomik gelir seviyesi doğrudan yer seçimlerini etkileyecek kadar eşitsizlik içerdiği için şehrin sınıfsal mekânlara bölünmesine neden olmaktadır. Sosyoekonomik ayrışmayı yansıtan mahalleler üzerinden fiyatların karşılaştırmasını yapan işçiler; kendi oturdukları mahalledeki ücretler ile üst gelir grubunun oturduğu mahallelerin ücretlerini kıyaslayarak ödenen ücretleri makul olarak nitelendirmektedirler.

Baya yüksek. İnsanların çoğu burada asgari ücret üzerinden geçimini sağlıyor bugün 800binTL verip de bir ev satın alamaz o yüzden müstakil kenar semtleri seçiyor bu yaşam koşulları insanları kenar semtlere itiyor yani. Çoğu insan daire de oturmak ister kendisini, ailesi geliştirme amaçlı ama işte şartlar el vermediği için olmuyor. Bu kadar yüksek olmasının sebebi hızlı nüfus artışı, dışarıdan nüfus çok geliyor artı birde yan tarafta Suriye'de savaş var o nedenle oradan insanlar kaçıyor tabi onların da etkisi var (Mustafa, 32).

İbrahimliye göre normal ama genel olarak pahalı Araplar gelmezden önce 200TL'ye oturuyorlardı şimdi pahalı genel olarak. Nüfus arttı göç geldi bunlar etkiledi (Mehmet 44).

Buralarda uygun. Antep'te pahalı Disburg falan var oralarda 2-3binTL insanlar oraları falan tercih ediyor biraz tiylenen palazlanan para olarak oraları tercih ediyor o yüzden. Arz talep meselesi (Ahmet, 53).

3.10. TOKİ VE BELEDİYE: “HİÇ İNANMA HEP TİCARİ BİR FAALİYET”

Konut probleminin ve çarpık kentleşmenin çözümü noktasında faaliyetler yürüten TOKİ ve belediyeler, fabrika işçilerinin gözünde üretmiş oldukları konutlar ve dönüşüme soktukları mahalleler ekseninde faaliyetlerinin nasıl değerlendirildiği ve çözüm üretme noktasında başarılı olup olmadıkları bu başlık altında değerlendirilecektir. Çarpık kentleşmenin varlığını kabul eden işçiler tarafından bu durumun çözülmesi gerekmektedir. Özellikle gecekondü mahallelerinin dönüşme ihtiyacı olduğu yönünde görüş bildiren işçiler, genel olarak anaakım kalıplar

üzerinden gerekçelendirmeler yapmaktadırlar. Buna karşın, çarpık kentleşmenin ilk zamanlardan beri belediyelerin izin vermeleriyle bugüne kadar çoğaldığı ve bugün ise bu sürecin yine belediyeler tarafından farklı biçimlerde devam ettirilerek önüne geçilemeyeceği görüşleri de bildirilmektedir. Ancak söz konusu TOKİ ve belediyelerin icraatları olunca olumsuz görüşler ardı ardına sıralanmaktadır. Çekilen kurların adaletsiz oluşu, ödeme koşulları, ulaşım, müteahhit, rant, torpil, konutların küçük olması, ihale usulü satışlar, faiz, yoksul kesime hitap etmeme, pahalı olması, kentsel dönüşümle insanların yerinden edilmeleri, üretilen konutları beğenmeme ve yapı yönünden sağlam görmeme gibi ve daha da çeşitlenen olumsuz bakış açıları dile getirilmektedir. “Çarpık kentleşme” söylemi, görüşmeciler açısından sıklıkla tekrar edilen bir kentsel dönüşüm arzusunun ifadesi hâline gelmiştir.

Önceden çarpık kentleşme çoktu şimdi baya yer yıkılıyor düzenleniyor şimdiki yerleşim yerleri de daha güzel Karataş olsun, ileride bu oturduğum yerlerde kentsel dönüşüme uğrayabilir. Çarpık bazı üst üste kurulmuş yerlerin dönüşüme gitmesini gerçekten istiyorum en azından mahalle sokaklara girilebilecek hale geliyor mesela kentte girilmeyecek sokaklar var can güvenli bile olmayan yerler var mesela huzur bulamıyorsun Hoşgör tarafı olsun çarşının o taraflar olsun (Murat, 42).

Vallahi Hoşgör'de evlerin çoğu 30 yıllık daha kimi evlerin sıvası yok kimisinin boyası yok bunların mutlaka yıkımı yapılmalı kentsel dönüşüme girmesi lazım (Osman, 44).

Aslında olmasa daha iyi kentsel dönüşüm falan oluyor iyi yani. Tabi illa ki yani bazı mahalleler düzelebilir yani bu şekilde insanlar topluma kazandırılabilir yani güzel bir şey aslında (Mustafa, 32).

Sokaklar çok dar acil bir durumda itfaiye olsun ambulans olsun giremiyor evlerinin önüne de araba park ettikleri için zor oluyor evler plansız birbirine çok yakın (Cuma, 34).

Belediye uygulamalarının bir nebze olsun çözüm üretebildiğini düşünenler ise çarpık kentleşmenin düzeltilemeyecek kadar işin içinden çıkılmaz bir hal aldığını ve çözülsün bile ömürlerinin yetmeyeceğini söylemektedirler.

Zamanında önüne geçilmediğini düşünüyorum şu anda önüne geçmeye çalışılıyor ama yeterli olmuyor çünkü çok fazla. Destekliyorum ama kısıtlı yapıyorlar şu anda tam bitiremiyorlar bitiremeyeceklerde bence çünkü zamanında baya bir çoğalmış hangi birisini yıkacaklar devletin gücü yeterse yoksun belediyelerin yapacağını söylüyorlar ama pek ihtimal vermiyorum belki yaparlarsa benim ömrüm yetmez (Hüseyin, 31).

Bu zamana kadar yapılmış bundan sonra düzelmeye gidiyor ama bu zamana kadar aşırı derecede olduğundan dolayı şu anda işin içinden çıkılmaz bir hale gelmiş. Çok uzun vadede olabilir kısa vadede zor görünüyor (Mehmet, 40).

Çok aşırı derecede belediye zamanında müsaade etmiş yaptırmışlar şimdi de ceza kesiyorlar yıkım yaptırmaya çalışıyorlar düzeltmeye çalışıyorlar ama önüne geçemiyorlar. Kiracıların çoğalmış olması ve evlerin yetişmemesi şu anda kiralık evlerin azalmış olmasından dolayı sıkıntı oluyor. Çözüm değil herkesi evlerinden çıkarıyorlar kiralık ev arayıp da bulamayanlar var kiralılar yükseldi Suriyelilerin gelmesi şu anda bir felaket gibi oldu yani (Halil, 40).

Ancak buna karşın çarpık kentleşmenin nedeninin eski belediyelerin vermiş oldukları izinler ya da göz yummalar şeklinde gerçekleştiği ve bu problemleri

çözmek için yeni belediyelerin yapmış oldukları kentsel dönüşüm projeleri de çözüm olmaktan ziyade sürecin farklı şekillerde devam ettirilmesine olanak verecek şekilde gerçekleşmektedir. Kentsel dönüşüm ve yeni yapılaşma, bundan on sene öncesine kıyaslandığında, görüşmeciler açısından da kabul edilebilir ve arzulanabilir olmaktan çıkmıştır.

[E]ski belediyeler daha önceden müdahale etseydi daha güzel evler olabilirdi, daha geniş sokaklar evler olabilirdi. Şu an yapmaya çalışıyorlar ama daha beterini yapıyorlar gibi geliyor bana böyle düşünüyorum yani. Yok, çözüm olarak göremiyorum niye dersiniz her taraf beton betonlaşma ben biraz ağaç toprak düşünüyüm benim pek kafama yatmıyor (Hamza, 36).

Oldu olası hep çarpık kentleşme var belediyeler hep kendi çıkarlarına göre hareket ettiği için git İbrahimiye orada da çarpık kentleşme vardır olmayan yer yok arabaların dönecekleri yerler bile sıkıntılı. Buna nedir siyasi yapının kendi için rantını yaptığı için o şekle gelmiş (Ahmet, 53).

TOKİ ve belediyelerin gerçekleştirdiği projeleri destekleyen işçiler de beğenmeyenler de vardır. Desteklemeyenlerin görüşlerine göre hem konutun yapı malzemeleri hem de konutun kendisi kaliteden yoksundur.

Ben güzel buluyorum güzel Allaha şükür. TOKİ ve belediye devletse bunların ihale ile satışlarını sevmiyorum ben. Yaptığı binaya göre dar gelirlilere de hitap ediyor. Bizim arkadaşlardan da alan da oldu kira öder gibi ödüyorlar. Bende daha önce yazıldıklarım oldu ama hiç çıkmadı. Bilmiyorum neden çıkmadığını kısmet. İşyerinde arkadaşlarla birlikte yazıldık ona çıkıyor bana çıkmadı kısmet. Durumumuz aynı arkadaşlarla aynı yerde çalışıyoruz onların üzerine bir şey yok benimde hatta çoğunun durumu iyi sayılır benden babalarının mal varlığı vardı. Şans kısmet işi Allah bilir bu dünyada ne olursa Allah bilir (Mehmet, 44).

Vallahi gene de Allah devletimize zeval vermesin çok insana yardım ediyor ama yine de biraz daha çok uzun zamandır görmedim nasıl olduğunu ama ilk yapılan TOKİ'ye gittiğimde ben malzemesi çok kötüydü çok kötü malzeme kullanılmıştı bir zemin betonu keserle delinir mi keserle deldim bu kadar kötü malzeme kullanılır mı? Bu Beylerbeyi toplu konut alanında 1.etapta. Bir sefer bende başvuruyu yaptık geri de ne oldu bir yerden bir eksik çıktı geride uğraşmadım hiç (Ali, 41).

Özellikle dar gelirlilere yönelik TOKİ ve belediyelerin üretmiş oldukları konutlar hem maddi hem de sosyal ve kültürel yaşantılarına uymayan projeler olarak görülebilmektedir. Binaların çok katlı ve kalabalık olması, iletişimi koparacağı yönünde bir algılamaya neden olmaktadır. Ayrıca üretilen konutların, küçük olduğu yönünde görüş bildiren işçiler, aileleri için uygun olmadığını söylemektedirler.

10-11 kat binayı yığmış kentsel dönüşüm diyor bunun ne gereği var ki 3-4 kat yeter bence bir apartmanın içine bir köyü yerleştiriyorlar yani yaşamı çok iyi değil yani. 4-5 kat 10 daire olsa yeter yani bir apartmana bakıyorsun 40 tane daire var kim kime dum duma (Mevlüt, 44).

TOKİ evlerinin çok küçük olduğunu düşünüyorum bir ailenin yaşaması için yeteri kadar büyük olmadığını düşünüyorum (İbrahim, 19).

Güzel evler yapıyorlar ama para konusunda maddiyattan dolayı kimse yanaşamıyor dar gelirliye hitap eden yerler var ama o da kısıtlanmış bir şekilde küçük yerler oluyor odalar küçük rahat edebileceğin yer olmuyor ama tabi çevre önemli benim için en azında çevresi iyi oluyor (Hüseyin, 31).

Bazı işçiler tarafından, üretilen konutların müteahhitler aracılığıyla üretiliyor olması olumsuz algıya neden olabilmektedir. Bu noktada üretilen konutlar hakkında işçilerin kendi gözlemleri ve tanıdıklarının deneyimleri devreye girmektedir. İşçilerin dikkat çektikleri temel sorunlar ise yapı malzemeleri, teslimat süresi ve pahalı olmasıdır. Diğer yandan ise yaşam tercihlerine uymayan “Amerikan mutfak” bulunan konutlar, olumsuzluk olarak nitelendirilmektedir.

Biraz daha sağlam yapı yapmasını beklerim sonuçta bu devletin yaptığı iş. Piyasaya bakarsan 200-300-500bin TL ye daireler var TOKİ de yapıyor 180-200bin liraya TOKİ insanların yerlerini alıyor TOKİ'nin biraz daha insanlara uygun evler yapmasını ama sağlam yapmasını isterdim. TOKİ'nin yaptığı evlerde mesela bir konuştuğun diğer taraftan duyulan evler var görmedim ama oturan arkadaşlar çevremizdeki insanlardan duyduklarına göre yani (Ökkaş, 33).

Arkadaşlar almış pişmanız diyorlar müteahhitlere düşmüşler evlerine geçmeleri çok uzun sürmüş daha birde bakmışlar ki Amerikan mutfak evleri (Osman, 44).

Biraz saçma geliyor bana ya çünkü müteahhide veriyorlar müteahhit de o binada eksik malzeme kullanıyor sonuçta kaliteli bir bina çıkmıyor ortaya. Söyleyenler, girip de oturanlar, en başta gözle görünen dış cephesi mesela sene olmadan kavlayıp düşüyor boyaları, sıvası. Orda oturanların bazıları da beğenmiyor yani (Ali, 46).

İşçilerin bir şekilde ev sahibi olabilmek için TOKİ ve belediye konutlarına yönelmesi ve tek seçeneklerinin bu olması, talep artışına neden olmakla birlikte yine de ev sahibi olabilmelerinin önüne çeşitli engeller getirmektedir. Konutların dağıtım noktasında çekilen kuralara güvenilmemesi, bu kuralar sonucunda ev sahibi olmuş kişilere karşı duyulan şüphelere kaynaklık etmektedir.

TOKİ yetersiz. Çekilişler oluyor kazanan kişilerin de hep evleri var arabaları var birbirlerine devretmişler olmayan kişiye vermiyorlar olan kişiye veriyorlar tam tersini yapıyorlar sanki torpilliymiş veyahut da torpil işleri dönüştürmüş gibi denetim mekanizması zayıf çok zayıf hatta. Daha uygun ödemeli daha fazla ev yapmalı TOKİ (Halil, 40).

TOKİ'de kura çekimi varda torpille iş döndüğünü düşünüyorum 3-4 kez kuraya girdik çıkmadı. Şansım yoktu herhalde ondan dolayı çıkmadı yoksa engel olan bir durum yok (Ökkaş, 41).

İyi, kötü değil vatandaşları ev sahibi yapıyorlar fakat genelde mağdur insanlara çıkmıyor kuralar çekiliyor ama genelde takip ediyorum varlıklı kişilere çıkıyor (Mehmet, 46).

TOKİ dar gelirli insanlar için bulunmaz bir şey normalde asgari ücretle çalışan bir insan için bu dünyada ölmeden 100 yılda çalışsa alabileceği bir ev yok diyebilirim (Mehmet, 40).

Kent içinde konut sahibi olma imkânları kısıtlı olan işçilerin, sadece TOKİ konularını seçme şansları olduğu görüşü hâkimdir. Geliri uygun düzeyde olan işçiler tarafından tercih edilmeyecek bu konutlar, mecburiyetten kaynaklı seçimler doğrultusunda tercih edilmektedir.

Zor durumda kalanlar için TOKİ'yi öneririm ama durumun varsa ne bileyim arazin falan varsa TOKİ'yi önermem çünkü kalabalık ortam. Onun yerine müstakili öneririm çünkü değişik ortam giren çıkan belli değil çocukların gelişimi için iyi olduğunu düşünmüyorum (Fatih, 33).

Dar gelirli bir aile için bulunmaz bir şey kıymetini bilen için. Hani ben kendimden pay biçeyim bu maaşla asla ve asla ev sahibi olamazdım böyle bir fırsatla ev sahibi oldum (Cuma, 34).

Uygun maddi koşullar ve ödenebilir şekilde ev sahibi olma hayali kuranlar aslında işin iç yüzünün öyle olmadığını ifade etmektedirler. TOKİ ve belediyenin yapmış olduğu konutların, mevcut emlak piyasası ile aynı olduğu yönünde bildirilen görüşler de vardır. Dar gelirli ise çok uzun vadeli ve her yıl ücretlerin arttığı bir ödeme planının içerisinde kendilerini bulmaktadırlar. Çoğu zaman belediyenin üretmiş olduğu konutlar yüksek ücretler karşılığında anlaşmalı bankalar üzerinden kısa vadeli ve aylık ödeme miktarı yüksek şekilde satışa sunulmaktadır.

Gaziantep'e göre baya yetersiz TOKİ'nin olmasına rağmen pahalı işçiye dar gelirliye uygun olması lazım günümüzde asgari ücretle çalışan anca evini geçindiriyor kalkıp ta o konutlara nasıl para ödesin. Bir iki kere yazıldık o da çıkmadı zaten üzerimizde bir araba olduğu için galiba (Murat, 42).

Hala çarpık kentleşme var televizyonda konuşanlara pek inanma Ankara'dakilerin söylemesiyle falan senin içinde yaşadığın yer çarpık kentleşme şurası 15-20 senelik mahalle bak hiçbir şey yok. Yok, hiç inanma hep ticari bir faaliyet bu. Ha TOKİ ha müteahhit ikisi de kar amaçlı. Dar gelirliye kesinlikle hitap etmiyor. Gittim almaya çalıştım seni direk bankanın kucığına atıyor adı dar gelirli dar gelirli ne yapacak ayda 500-600 lira ödeyerek kredi çekmiş olacak zaten evin parasını bankadan alıyor sen bankaya ödüyorsun faiziyle birlikte dar gelirlilikle alakası yok (Fatih, 49).

Konu uygulanan kentsel dönüşüm projelerine gelince yoksul insanların barınma ihtiyaçlarını karşılama noktasında uygun konutların üretilmemesi gibi etkenlerle birlikte kendi barınma ihtiyaçlarını bir şekilde karşılamış insanların evlerinin yıkılması çeşitli sorunlara neden görülmektedir. Yıkıma karşı gelineemediği gibi bu insanların yerlerine bir değer biçilmekte ki bu değer biçme kentin başka bir yerinde asla aynı özelliklerde konut alacak bir değer olmamaktadır. Ya da daha önce üretilen TOKİ konutlarından duruma göre bir iki daire sunulmakta, evlerine biçilen değer TOKİ konutlarının satış fiyatından düşülerek kalan kısımları ise borç yükü olarak evi yıkılan ailelerin üzerine yazılmaktadır. Sunulan teklifler insanların hem evlerinden, yerlerinden olmalarıyla hem de bu yer değiştirmenin maliyetini üstlenmek zorunda kalmalarıyla son bulmaktadır.

İyi bulmuyorum çoğu insan onun yüzüne evsiz kalıyor yani mesela Karşıyaka'da oturan akrabamız vardı evlerini sattılar daha doğrusu belediye evlerini ellerinden aldı. Şimdi kirada oturuyorlar evleri gitti ama yıkıldı yani daha yerine bir şey yapılmadı 5 yıldır öyle duruyor. 80-90 metre evleri vardı 4 katlıydı yanlış hatırlamıyorsam fiyat ne verdiler bilmiyorum da tam vermediler paralarını eksik aldılar şu an kiradalar (Şevket, 25).

İki örnek olay olarak inceleyeceğimiz Çamlıca ve Yazıcık konutları durumu anlamak açısından çok değerlidir. Seçilen kentsel dönüşüm alanları yoksul ve işçi sınıfının

yoğunlukta yaşadığı yerlerdir. Yazıcık'ta gerçekleşen kentsel dönüşümün, orada yaşayanlar için çeşitli sorunlara neden olduğunu Halil (46) şöyle ifade etmiştir:

(...)Adamın 3 katlı evi var 70-80 metrekaare iki oğlu bir de kendisi oturuyor. Ama kalkıp ta o adamın 3 katlı evini ölü fiyatına alırsan sıkıntı olur. Yaptılar da zaten Yazıcık'ta Şahinbey Belediyesi adamın 3 katlı evine 100binTL para verdi. 100 kağıtla bu adamlar şimdi ne yapsın o adamlar orada 3 aile oturuyorlardı. Her biri bir yere gitti perişan oldular. Affedersin çoğu boşandı çünkü geçim sıkıntısı arttı(...)Yazıcık'ta kentsel dönüşüm iyi olmadı oraya iyi olmadı. Fakir fukaranın elinden ölü fiyatına ucuz fiyata aldılar. Yerine ev vermediler. Paranı al ne halin varsa gör dediler. Ailelerin isteğiyle olmadı zorla yapıldı. Kendilerinin istediği fiyata aldılar. Belediyede adamı olanlar yüksek fiyattan aldı parasını garibanlara da senin evinin değeri bu dediler kepçeyi vurdular yıktılar (Halil, 46).

Yazıcık dönüşüm alanında, ortaya çıkan ranttan her aktörün ellerindeki güç oranında pay alabildikleri görülmektedir. Hem yerlerinden edilen hem de aldıkları para ile ev sahibi olamayan insanları artık daha sorunlu yaşam koşulları beklemektedir. Dönüşümün gerçekleştiği yerin üzerinden nasıl rant elde edildiğinin göstergesi ise orada üretilen konutların satış fiyatlarıdır. Yazıcık konutlarının satış ofisine giden Halil (40), konutların ödeme koşullarının kendisi için uygun olmadığını ifade etmektedir:

Mesela TOKİ evleri diyorlar geçenlerde gittik sorduk fiyat olarak yüksek söylüyorlar yani bankanın faiziyle falan ödemek mümkün değil. Yazıcık konutlarını sordum 170-180 bin TL banka kredisi dâhil 10 yıllık ödeme ile oda aylık bana 1600-1700 TL'den rakam çıkardılar. Kendilerinin söylediği Mavikent konutları biraz daha uygun diyorlar o da aynı fiyata çıkıyor (Halil, 40).

Çamlıca konutlarının yükseldiği tarihi çok eskilere dayanan Nuri Pazarbaşı Mahallesi'nde, aynı zamanda kentte merkezi bir konumda yer almaktadır. Ancak burada yaşayanlar da kentsel dönüşümün etkileriyle karşılaşmışlardır. Mahallenin büyüklüğünden ötürü etaplar halinde gerçekleşen bu dönüşüm hala orada yaşayanlar üzerinde büyük baskı yaratmakta ve endişeyle sıranın ne zaman kendilerine geleceklerini beklemektedirler.

Herkes ister yani istemeyen yok ama şu evin değerini vermiyorlar. Benim şimdi 3 tane dairem var bana kalkıp bir daire bile vermiyorlar tamamen böyle oluyor. Aha burayı istimlak etse bana ne verecek bir daire mi ama burada 3 ev var sen 3 tane vermelisin ki hem halk memnun olsun hem de devlet. TOKİ iyi bir şey milleti bir araya topluyor dağınık kent olmuyor bugün bir bina yapıyor 20-25 tane daire var yer az kaplıyor bin metre yere bir bina diyor yoksa bin metre yere 4 tane gecekondur yapılır ondan para ediyor (Ahmet, 71).

Kentsel dönüşüm tamamen olumsuz karşılanmamaktadır. Ancak ortaya çıkan ranttan pay alabilmek önemli görülmektedir. Ahmet (53) ve Ahmet (71), kentsel dönüşümün yaşadıkları mahallede, daha iyi yaşam ve sağlıklı çevre yaratma çaresi olarak görmektedir. Ancak dönüşüm projeleri karşısında söz söyleme, karşı çıkma hakkına sahip olmadıklarını ve evlerine ne değer biçilirse onu kabul etmek zorunda olduklarını da eklemektedirler. Kentsel dönüşüm karşılığında üretilen

konutlardan, yıkılan evlerin kat sayısına göre bir değer biçildiğinde daha makul olacağı ifade edilmektedir. Dönüşüm kentin yoksul insanların yaşadığı mahallede gerçekleşirken ortaya çıkan rant üzerinde en düşük pay ev sahiplerine düşerken, üst sınıfsal grupların yaşadığı mahallede ortaya çıkan rant üzerinde ev sahipleri daha çok pay alabilmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Görüşmeci işçiler mekâna ve konuta dair bir habitus geliştirmişlerdir. Görüşmeciler, bahçeli, müstakil ve geniş bir konut üzerinde fikir birliği etmiş gibidirler. Bu görüşmecilere göre konut, hâlihazırda çoğunluğunun yaşıyor oldukları müstakil evlerin hâkim olduğu mahallelerde yer almalıdır. Çünkü işçiler geliştirdikleri sosyal ilişkilere, alışkanlıklara ve kendini rahat hissetme duygusuna bağlı olarak müstakil evi tercih etmektedirler.

Görüşmeciler, konut sahibi olmak için verili çıkarlar üzerinden hareket etmekle birlikte, konutu aynı zamanda yatırım olarak da görmektedir. Yani işçi, bilinçsiz bir özne değildir. İşçilerin yatırım yapmaya değer gördüğü yerler müstakil konutların bulunduğu mahalleler olmaktadır. Gündelik hayat pratikleri içinde şekillenen tercihleri kendini ifade etme noktasında böylesi bir ön kabulü ortaya koymaktadır. Bu noktada konuta dair geliştirilen duygular başımı sokacak bir evim olsun dan uzaklaşmıştır. Görüşülen fabrika işçilerinin konutun nasıl olması gerektiğine dair sıraladıkları bu özellikler, Bourdieu'nün temel ihtiyaçların karşılanması şeklinde tanımladığı işçi sınıfı tanımından uzaklaşmış, Bourdieu'nün orta sınıf tanımına yakınlaşmıştır.

Müstakil konut tercihinde temel vurgu komşuluk ilişkileri ve az katlı konutun daha iyi olacağı yönündeki söylemlerdir. Ancak komşuluk ilişkilerinin eskisi gibi olmadığı sıkça dile getirilmektedir. Bu noktada selamlaşmaya indirgenen ilişkiler ve seyrekleşen misafirlikler etkili olmaktadır. İşçiler, fabrikada geçirmiş oldukları zamanın uzunluğunu kendi habituslarını belirleyen en temel etken olarak görmektedirler.

Fabrika içerisinde geçirilen sürenin uzun olmasının başka bir boyutu da komşuluk ilişkilerinin kadın eksenli olmasında görünmektedir. Görüşülen işçilerin bir kısmı çalışma süreleri dolayısıyla günlük komşuluk ilişkilerine katılamamaktadır.

Bu nedenle günlük komşuluk ilişkileri kadınlar tarafından sürdürülmektedir. Bu durumun da sosyalliğin kadınlar üzerinden kurulması biçiminde sonuçlandığı açıktır.

Konut, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik ilişkilerin yeniden üretildiği önemli bir merkez olarak karşımıza çıkmaktadır. Fabrika işçileri için konut sahibi olmak ekonomik anlamda bir yatırım olduğu gibi aynı zamanda statü belirten ve sosyal bir olgudur. İşçiler konuta yatırım yaparken kendi fiziksel emeklerinden, maddi birikimlerinden ve kırsal kaynaklı gelirlerinden faydalanarak ekonomik sermayelerini kullanmaktadırlar. Ayrıca birinci derece akrabaları ile geliştirdikleri ilişkiler ve geleneksel dayanışma örüntüleri çerçevesinde kurdukları ittifaklar ile de sosyal sermayelerini kullanmaktadırlar.

Konutun alınacağı mekân ise fabrika işçisinin habitusuna uygun yerler olmaktadır. Diğer bir deyişle fabrika işçisi kendi tüketim örüntüleri üzerinden bir mekânda yer almakta ve orada güç kazanabilmektedir. Yani işçilerin yer bilgisine dair algıları konutun nerede alınacağına dair yönlendirici etkisi olmaktadır. Bu şekilde gecekondü bölgesinde kalıp daha gösterişli konut sahibi olmak akla yatkın olmaktadır.

"Zaten evin olduğu zaman sen seni oraya ait hissedersin malın olduğu zaman ama kiracı olduğun zaman onu hissedemezsin çünkü bugün bu semttesin yarın başka bir semtte. Onun için evi alınca semte uymak zorundasın ve evi alırken araştırıp alırsın"(Halil, 42).

Konut satın almada önemli bir hususu ise kırdan gelen birikimin payıdır. Diğer yandan ise yastık altı birikimi konut üzerinden yatırıma dönüştürülmektedir. Yani buradan elde edeceği getirilerin farkında olan ekonomik failler olarak görebiliriz.

"85bin TL kredi çektim 45bin TL faiz geldi. 70bin TL kendi birikimim vardı... Bu paranın yarı zaten kendi birikimim... Kalan yarısı da... Üç beş ağaç fıstığımız var oradan biriktirerek... Kendimi kârda hissediyorum her şeye zam geldiği gibi konuta da zam geldi. Peşin fiyatı 140bin TL idi şimdi 160-170bin TL verirler"(Hamza, 36).

Diğer yandan ise keskin bir mekânsal habitus ayrımı, mekâna dair sınırların belirginleştiği İbrahimli, Karataş ve geleneksel mahalleler ayrımında ortaya çıkmaktadır. İlk tercih geleneksel mahalle olmaktadır. Ancak verili koşullara göre işçiler için Karataş Mahallesi, ailelerine daha yüksek hayat standartları sunacak mahalle olarak daha cazip gelmektedir. Görüşmeci işçiler için Karataş Mahallesi bu olanakları sunacağı için önemli bir çekim merkezi olmaktadır. İşçilerin gözünden ulaşılamaz olarak görülen daha lüks mahalleler ise bu isteklerin çerçevesine girmemektedir. Çünkü işçiler bu mahallelerde konut sahibi olamayacağını bilmekte yani en azından öyle hissetmektedirler. Sözgelimi İbrahimli Mahallesi, işçilerin istek

ve arzu dünyalarının dışında konumlanmaktadır. Bu noktada İbrahimli Mahallesi arzulanmayan, tercih edilmeyen ya da fabrika işçilerinin habitusunda uygun olmayan mahalle olarak ötekiyi teşkil etmektedir.

"Mesela İbrahimli Mahallesi var çok lüks bir yer hani orda kendimi hayal edemem ama ne bileyim Karataş merkezdeki 3+1 bir dairede biraz daha geniş bir dairede olabilir. Öyle çok şaşırtıcı olmasına da gerek yok. Yani belirli bir gelirim var o yüzden sadece bu birikimle öyle bir yaşam tarzı hayal edilemez bence" (Mehmet, 24).

Ayrıca Gaziantep'teki fabrika işçileri, işçi sınıfıyla özdeşleşmiş olan, kahvehane gibi önemli bir kamusal mekândan çekilmektedir. Hafta sonu gideyim de kahvehanede oyun oynayayım demiyor onun yerine mesai yapmayı tercih ediyor. Mesailer her zaman zorunlu bir şekilde gerçekleşmiyor. Kahvehaneye gitmenin boş bir uğraş olarak algılandığı söylenebilir.

"...Çünkü öyle bir aşırı şeyim de yok işte ne bilim kahvehaneye gidip vakit öldüreyim bu gibi şeylerim yok o yüzden pek bir yere gitmiyorum arkadaş çevresi de iş yerinden genelde o yüzden pek bir yere gitmiyorum" (Ali, 41).

"Sürekli çalıştığımız için... Zaten öyle gezme, spor, kahvehane takıntım yok işten eve evden işe" (Fatih, 33).

Sonuç itibarıyla fabrika işçisi, tam anlamıyla günübirlik yaşayan, emeğinden başka satacak bir şeyi olmayan kişiler değildir. Günlük hayatın içerisinde sınırlı mekânlar içinde hareket eden diğer yandan ise en değerli olduğu düşündüğü konuta yatırım yaparak tüketmekte ve bunun üzerinden statü kazanmaktadır. İşçiler, günümüzde mekânsal habitus üzerinden yaşadıkları mahalleyi şekillendirirken diğer yandan ise şikâyet edilen konut fiyatları ve kiralara yüksekliliği konusunda aktif stratejiler geliştirmektedirler. Nihayetinde, gecekonduya yaşamak, mekânsal habitusun sürekli yeniden üretildiği, aşılabilir bir zorunluluğun -ihtiyacın-beğenisidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, M. (2016). Sosyal Konutların Türkiye'nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri Ve TOKİ'nin Sosyal Konut Uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 107-123.
- Akarçay, E., & Suğur, N. (2016). Eskişehir'de Kentin ve Tüketim Mekanlarının Dönüşümü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(3), 797-825.
- Alkan, A. (2011). Şehircilik Çalışmalarının Zayıf Halkası: Cinsiyet. S. Sancar içinde, *Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar Prof. Dr. Nermin Abadan Unat'a Armağan* (s. 343-414). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Aslan, Ş. (2004). *1 Mayıs Mahallesi 1980 Öncesi Toplumsal Mücadeleler ve Kent*. İstanbul: İleşim Yayınları.
- Aslan, Ş. (2006). Yıkılmayı Bekleyen Gecekondular: Eyüp İlçesi Güzeltepe Mahallesinde Bir Konut Bölgesi. *Planlama*(36), 103-109.
- Ay, Y. S. (2001, 5). Gaziantep'te Planlamaya Genel Bakış. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, s. 44-46.
- Ayata, S., & Ayata, A. (1996). *Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü*. Ankara: TOKİ: Konut Araştırmaları Dizisi 10.
- Balaban, O. (2016). İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi? T. Bora içinde, *İnşaat Ya Resulullah* (s. 19-26). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berner, E. (2007). Metropol İkilemi: Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila'da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele. A. Öncü, & P. Weyland içinde, *Mekan, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (s. 137-161). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (1987). "What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence of Groups". (E. Göker, Dü.) *Berkeley Journal of Sociology*(32), 1-17.
- Bourdieu, P. (2005). *The Social Structures of the Economy*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat, & G. Berkkurt, Çev.) Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm*. (B. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Braverman, H. (2008). *Emek ve Tekelci Sermaye*. (Ç. Çıdamlı, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Burawoy, M. (2015). *Üretim Siyaseti*. (Ç. Gümüşoluk, Çev.) İstanbul: Notabene.
- Candan, H., & Maltaş, A. (2014). Kentlerin Yeni Açmazı: Girişimcilik Bir Çare Mi Yoksa Sorun Mu? (İnşaat Sektörü Üzerinden Bir Değerlendirme). 6. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi*. Bişkek.
- Çiftçi, Ç. (2000). XIX. Yüzyılda Gaziantep Kent Merkezinde Sosyal Donatılar ve Bugünkü Durumu. Y. Küçükdağ içinde, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu* (s. 295-315). Gaziantep: Arsan Basın-Yayın Reklamcılık A.Ş.
- Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(3), 75-108.
- Demir, H., & Palabıyık, V. K. (2005). Konut Ediniminde Uzun Vadeli İpotek Kredisi Sistemi. *Jeodezi, Jeoinformasyon ve Arazi Yönetimi Dergisi*, 3-11.
- Durak, Y. (2013). *Emeğin Tevekkülü Konya'da İşçi-İşveren İlişkileri ve Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engels, F. (1992). *Konut Sorunu*. Ankara: Sol Yayınları.
- Engels, F. (1997). *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*. Ankara: Sol Yayınları.
- Erder, S. (2002). *Kentsel Gerilim*. Ankara: um:ag Vakfı Yayınları.
- Erder, S. (2007). Kentsel Arsa ve Konut Üretim Sürecinde "Kırsal Alışkanlıklar ve Kural"ların Etkisi Üzerine. A. Mengi içinde, *Kent ve Planlama Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak* (s. 267-282). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Ergeç, R. (2000). Gaziantep Kalesi ve Hamamı. Y. Küçükdağ içinde, *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu* (s. 269-293). Gaziantep: Arsan Basın-Yayın Reklamcılık A.Ş.
- Ergun, C. (2009). Engels Konutu Günümüzde Sorun Edinseydi. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 3(5), 221-226.
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında 'Öteki' Olarak Gecekondu Kurguları. *European Journal of Turkish Studies [Online](1)*. <https://journals.openedition.org/ejts/85> adresinden alındı
- Gaziantep Sanayi Odası. (2018). *Ekovizyon Gaziantep'in Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri*. Gaziantep: Gaziantep Sanayi Odası. <http://www.gso.org.tr/Content/?gsoSyfID=354> adresinden alındı
- Gazioğlu Terzi, E. (Bahar: 2014). Toplumsal Yapı İle Bireysel Eylem Arasındaki İlişki Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Habitus Kavramı. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 12(46), 73-83.
- Geray, C. (1981). Konut Gereksinmesi Ve Karşılanması. *Konut* (s. 35-55). İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.
- Geray, C. (2001). Kentleşme Sorunlarının Çözümü Açısından Küreselleşme. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 10(4), 7-22.
- Geray, C. (2007). Toplumsal Konut Yöneltileri ve TOKİ'nin Tutum ve Yöneltilerindeki Son Değişmeler. A. Mengi içinde, *Kent ve Planlama*

- Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak* (s. 283-341). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Gökçe, B. (1976). *Gecekondulu Gençliği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Göker, E. (2007). "Ekonomik İndirgemeci" Mi Dediniz? G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 277-302). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gülhan, S. T. (2019). Toplumsal Mekân ve Düşünsel Bir Kent Sosyolojisinin İnşası: Bourdieucülüğün Mekana Müdehalesini Sorunsallaştırmak. *İdealkent*, 10(26).
- Güllü, R. E. (2010). *Antep Ermenileri(Sosyal-Siyasi ve Kültürel Hayatı)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Güllü, F. (2012). Kent Sosyolojisi Kuramları Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 21(3), 1-29.
- Gültekin, M. N. (2011). Antep İmgesinin Zaman İçinde Dönüşümü. M. N. Gültekin içinde, *"Ta Ezelden Taşkındır..." Antep* (s. 29-72). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güney, Y. (2009). Konutta Mekansal Organizasyon ve Toplumsal Cinsiyet: Yirminci Yüzyıl Ankara Apartmanları. A. Alkan içinde, *Cins Cins Mekan* (s. 102-135). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Harvey, D. (2002). Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı. B. Duru, & A. Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 147-172). Ankara: İmge Kitabevi.
- Harvey, D. (2008). *Umut Mekanları*. (Z. Gambetti, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*. (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Harvey, D. (2013). *Sosyal Adalet ve Şehir*. (M. Morali, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- İçli, G. (2011). Kentsel Dönüşüme İlişkin Sosyolojik Bir Değerlendirme Denizli Örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(1), 43-57.
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M. (2005). *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kadak, Ş. (2013, 10 28). *150 Bin İnşaat Şirketi Olamaz*. 05 11, 2017 tarihinde Sabah: <http://www.sabah.com.tr/Ekonomi/2013/10/28/150-bin-insaat-sirketi-olmaz> adresinden alındı
- Karadağ, M. (2011). Gaziantep'te Kentsel Mekanın ve Kültürel Coğrafyanın Değişimi. M. N. Gültekin içinde, *"Ta Ezelden Taşkındır..." Antep* (s. 393-412). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, K. H. ([1976];2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. (A. Sönmez, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. E. G. Çeğin içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 397-420). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keleş, R. (2015). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Keyder, Ç. (2013). Enformel Konut Piyasasından Küresel Konut Piyasasına. Ç. Keyder içinde, *İstanbul Küresel İle Yerel Arasında* (S. Savran, Çev., s. 171-191). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kılıç, S., & Özel, M. (2006). Yerel Yönetimlerin Konut Politikaları Üzerine Bir İnceleme Çeşitli Ülke Deneyimleri Ve Türkiye. *Ç.Ü. Sosyal Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 207-228.
- Kuban, D. (2016). *Türkiye'de Kentsel Koruma "Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri"*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2005). "Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir". H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayırışma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2005). "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler Beykoz Konakları Örneği". H. Kurtuluş içinde, *İstanbul'da Kentsel Ayırışma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Kurtuluş, H. (2006). Kentsel Dönüşüme Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. *Planlama*(36), 7-11.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: SEL Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2015). *Gündelik Hayatın Eleştirisi III*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: SEL Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (2016). *Şehir Hakkı*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: SEL yayıncılık.
- Merrifield. (2012). *Metromarksizm Şehrin Marksist Bir Hikayesi*. (N. Ünver, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Merrifield, A. (2017). *Yeni Kent Sorunu*. (D. Toprak, & C. Aksoy, Çev.) İstanbul: Tekin Yayınları.
- Öktem, B. (2006). Neoliberal Küreselleşmenin Kentlerde İnşası: AKP'nin Küresel Kent Söylemi ve İstanbul'un Kentsel Dönüşüm Projeleri. *Planlama*(36), 53-63.
- Öktem, B. (2011). İstanbul'da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, 23-40.
- Öncü, A. (2007). "İdealinizdeki Ev" Mitolojisi Küresel Sınırları Aşarak İstanbul'a Ulaştı. A. Öncü, & P. Weyland içinde, *Mekan, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler* (s. 85-103). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özatay, C. (2012/2). Ekonomi Teorisi ile İlişkisi İçinde Bourdieu: Bir Komprador mu, Bir Eleştirmen mi? *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi(25), 57-83.
- Pérouse, J.-F. (2011). *İstanbul'la Yüzleşme Denemeleri Çeperler, Hareketlilik ve Kentsel Bellek*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Purkis, S. (2014). Hukuka Aykırı Yasalar Yoluyla Mekan Üzerinden Pervasız Birikim. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 12(46), 136-163.
- Sadri, H. (2013). Kent Hakkından Kentte İnsan Haklarına. S. Z. Sadri, K. A. Ertan, & M. Ökmen içinde, *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları* (s. 73-85). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sadri, S. Z. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları. *Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları* (s. 1-16). içinde İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Smith, N. (2017). *Eşitsiz Gelişim*. (E. Soğancılar, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Soja, E. W. (2002). Postmetropolis Üzerine Altı Söylem. B. Duru, & A. Alkan içinde, *20. Yüzyıl Kenti* (s. 285-306). Ankara: İmge Kitabevi.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şengül, H. T. (2001). Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı. *Praksis*(2), 9-31.
- Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çığnedik Bir Gecekondu Mahallesi Hikayesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şenyapılı, T. (2004). *"Baraka"dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tatlıcan, Ü., & Çeğin, G. (2007). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı, & Ü. Tatlıcan içinde, *Ocak ve Zanaat Pierre Bourdieu Derlemesi* (s. 303-360). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1996). *Türkiye'de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut Sorununu Konut Sunum Biçimleriyle Düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2014). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Terzi, E. G. (Bahar: 2014). Toplumsal Yapı İle Bireysel Eylem Arasındaki İlişki Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Habitus Kavramı. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 12(46), 73-83.
- Thorns, D. C. (2010). *Kentlerin Dönüşümü Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*. (E. Nal, & H. Nal, Çev.) İstanbul: SOYAK Yayınları.
- Turan, M. (2009). *Türkiye'de Kentsel Rant*. Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.
- Uğurlu, Ö. (2013). Dönüşen Kentlerde Çingene Olmak: İzmit Örneği. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 71-104.
- Uluslararası Af Örgütü. (2015). *2014/2015 Raporu*. Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi.
- Yalçın, M. C., & Çavuşoğlu, E. (2013). Kentsel Dönüşümü ve Kentsel Muhalefeti Kent Hakkı Üzerinden Düşünmek. *Kentsel Dönüşüm ve İnsan Hakları* (s. 87-106). içinde İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yeşilbağ, M. (2016). Hegemonyanın Harcı: Akp Döneminde İnşaata Dayalı Birikim Rejimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(2), 599-626.
- Yüce, B. (2010). Osmanlı Son Dönemi İle Erken Cumhuriyet Dönemi Arasında Gaziantep'te Mimari Dokunun Değişimi (1839-1950)(yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Name	Daha Önce Yapılan İş	Kaç Yıldır Fabrikada Çalışıyorsunuz?	Şu anki Fabrikada Kaçınıcı Yılıınız?	Fabrikada Görev	Eşin Çalışma Durumu	Hane Geliri
------	----------------------	--------------------------------------	--------------------------------------	-----------------	---------------------	-------------

Tablo 2: Çalışma hayatı ve hane geliri

Mehmet	Elektronik Mezun	4	2	Kalite Kontrol	Ev Hanımı	1900
Ökkaş	Pazarcılık	8	8	İşçi	Ev Hanımı	1500
Halil	Çanta İmalatı(İşçi)	6	6	Güvenlik	Ev Hanımı	2000
Erman	Muhasebe Mezun	1	1	Saha Elemamı	Yok	3000
İsim Halil	Şuan Ki Mekan	Ev Tipi	Kat Sayısı	Metrekare	İçerideki Sayısı	Ev Değeri (Bin TL)
Mehmet	Ertuğrulgazi	Apartman	Daire	85	3	165
Ökkaş	Yeşilev Çiftçi	Müstakil	13 3	13 100	İşçi 3	Ev Hanımı 200 2000
Osman	Çoban	4	4	İşçi	Ev Hanımı	1300
Ali	Elektronik Mezun	1	1	Elektrik	Yok	5000
Ali	Ayakkabı İmalatı(İşçi)	15	15	Usta	Ev Hanımı	2000
Mevlüt	İşçi	16	11	İşçi	Ev Hanımı	2000
Hamza	Çiftçi	9	9	İşçi	Ev Hanımı	2000
Cemal	Marangoz(İşçi)	4	4	İşçi	Ev Hanımı	2000
Mehmet	Çiftçi	7	7	İşçi	Ev Hanımı	2000
Ökkaş	Havalandırma	1	1	İşçi	Ev Hanımı	1600
Mehmet	Konfeksiyon	2	2	İşçi	Yok	3000
Hasan	Yufkacı	1	1	İşçi	Yok	5000
İbrahim	Muhasebe Mezun	1	1	Satın Alma	Yok	8000
Şevket	Tamirci	9	9	İşçi	Ev Hanımı	1600
Hasan	Hazır Beton	9	9	İşçi	Ev Hanımı	1900
Mehmet	Fırıncı	5	5	İşçi	Ev Hanımı	2500
Abdullah	Çiftçi	2	2	İşçi	Yok	1700
Cuma	Öğreci	2	2	İşçi	Yok	2500
Mustafa	Tamirci(İşçi)	7	7	İşçi	Ev Hanımı	1800
Mustafa	Çiftçi	11	11	İşçi	Ev Hanımı	2500
Ahmet	Öğreci	2	1	İşçi	Yok	3000
Ahmet	İşçi	20	20	İşçi	Ev Hanımı	2200
Halil	Aşçı	19	9	Aşçı	Ev Hanımı	1600
Ahmet	İşçi	45	45	İşçi	Ev Hanımı	3000
Mehmet	Kaynakçı	30	22	İşçi	Ev Hanımı	2000
Ahmet	Mekanik Ustası	32	32	Joker Eleman	Kreşte Yrd	8500
Mehmet	Motor Mezun	3	1	İşçi	Yok	5000
Hüseyin	Matbaa	15	8	İşçi	Ev Hanımı	2000
Fatih	Terzi	8	8	İşçi	Ev Hanımı	2000
Ökkaş	Çoban	23	8	İşçi	Ev Hanımı	2500
Ali	Terzi	7	7	İşçi	Ev Hanımı	1600
Mehmet	Hurdacı	10	2	İşçi	Yok	1600
Ali	İnşaat	15	10	İşçi	Ev Hanımı	1900
Hüseyin	Konfeksiyon	9	8	İşçi	Ev Hanımı	2200
Mehmet	Tekniker	12	10	Kalite Kontrol	Öğretmen	8000
Cuma	Güneş Enerjisi	10	9	İşçi	Ev Hanımı	2000
Şevket	Güvenlik	3	3	Güvenlik	Yok	4000
Fatih	Kuaför	7	1	İşçi	Ev Hanımı	2000
Ortalama		9,5814	7,8837			2776,7

Halil	Yeşilevler	Müstakil	3	95	3	200
Erman	Emek	Apartman	Daire	150	4	280
Halil	Konak	Apartman	Daire	150	4	170
İbrahim	Yeşilevler	Müstakil	1	160	4	250
Murat	Konak	Müstakil	2	100	3	200
Osman	Cumhuriyet	Müstakil	4	140	4	450
Ali	Güneş	Müstakil	3	110	3	200
Ali	Konak	Müstakil	2	70	3	200
Mevlüt	Yeşilevler	Müstakil	3	110	3	250
Hamza	Çamlıca Konut	Apartman	Daire	100	3	170
Cemal	Esentepe	Müstakil	2	180	4	200
Mehmet	Cengiztopel	Müstakil	1	85	3	100
Ökkaş	İnönü	Müstakil	2	80	3	200
Mehmet	Yeşilevler	Müstakil	1	90	3	150
Hasan	Güneş	Müstakil	2	100	3	180
İbrahim	Güneş	Müstakil	2	110	3	170
Şevket	Onur	Müstakil	2	130	3	160
Hasan	Onur	Müstakil	2	130	4	175
Mehmet	Yeşilevler	Müstakil	3	110	3	170
Abdullah	Onur	Müstakil	3	120	4	320
Cuma	Onur	Müstakil	3	100	3	300
Mustafa	Onur	Müstakil	3	90	3	250
Mustafa	Onur	Müstakil	3	125	3	250
Ahmet	Onur	Müstakil	1	145	4	150
Ahmet	Yeşilevler	Müstakil	1	160	4	300
Halil	Yeşilevler	Müstakil	3	140	4	400
Ahmet	Sakarya	Müstakil	3	90	3	200
Mehmet	Sakarya	Müstakil	3	110	3	200
Ahmet	Sakarya	Müstakil	2	170	4	200
Mehmet	60.Yıl	Müstakil	3	100	3	200
Hüseyin	75.Yıl	Müstakil	1	130	3	150
Fatih	Bülbülzade	Müstakil	Daire	90	3	200
Ökkaş	75.Yıl	Müstakil	2	100	3	180
Ali	Bülbülzade	Apartman	2	130	4	160
Mehmet	75.Yıl	Müstakil	1	50	2	80
Ali	Yeşilevler	Müstakil	2	100	3	250
Hüseyin	8 Şubat Mah.	Müstakil	4	135	3	600
Mehmet	Karataş	Site	Daire	170	4	250
Cuma	Mavikent	Toplu Konut	Daire	87	3	120
Şevket	Pirsultan	Müstakil	3	120	4	350
Fatih	Güneş	Müstakil	2	175	4	400
Ortalama			2,305555556	116,7906977	3,325581395	226,744186

Tablo 3: Konutun niteliği ve değeri

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Hakan Dolma 1994 tarihinde Gaziantep’te doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Gaziantep’te tamamladı. 2016 yılında Akdeniz Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun olduktan sonra Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde Yüksek Lisans eğitimi almıştır.

VITAE

Mehmet Hakan Dolma was born in Gaziantep in 1994. He completed her primary, secondary and high school education in Gaziantep. After he graduated from the department of sociology of Akdeniz University in 2016 he enrolled on graduate studies in the department of sociology of Gaziantep Univeristy.